Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

Unga, sex och internet

Efter #MeToo

- om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021

Carl Göran Svedin, Åsa Landberg och Linda Jonsson

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

Stiftelsen Allmänna Barnhuset © 2021
Döbelnsgatan 50
113 52 Stockholm

Org.nr: 802000-1072

Tel: +46 8 679 60 78
info@allmannabarnhuset.se
www.allmannabarnhuset.se

ISBN: 978-91-86759-50-6
Utgivningsdatum: Augusti 2021
Författare: Carl Göran Svedin, Åsa Landberg och Linda Jonsson
Ansvarig utgivare: Cecilia Sjölander
Illustration & layout: Johan Andréasson, Hectornado
Publikationen kan laddas ner på: www.allmannabarnhuset.se

Förord

I din hand eller på din skärm har du nu den fjärde stora nationella studien på området ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige. Att kunna jämföra olika undersökningar med varandra och över tid rekommenderas från många håll. Det är unikt att vi nu kunnat genomföra en fjärde studie baserad på samma frågor som tidigare. Samtidigt har vi valt att undersöka några nya områden så som ungdomars användning av och attityder till pornografi, erfarenheter av #metoo rörelsen och hur covid-19-pandemin påverkat eleverna.

Barnkonventionen är tydlig och har tillsammans med Agenda 2030 som mål att eliminera allt våld, inklusive sexuella övergrepp mot barn. Nästan alla i Sverige tar kraftigt avstånd från alla former av våld och övergrepp mot barn. Barnkonventionen är lag i Sverige sedan drygt ett år tillbaka. Ändå utsätts många barn. Resultaten i den här studien tyder tyvärr på att övergreppen mot barn i Sverige har ökat de senaste fem åren. I den här undersökningen uppger var fjärde elev att de någon gång under sin uppväxt utsatts för någon form av övergrepp. Sist undersökningen genomfördes 2014 var det var femte elev. Det är också tydligt att barn inte alltid får tillgång till det skydd och den rehabilitering de har rätt till när de utsatts för övergrepp. Och det är fler barn som är missnöjda med den hjälp de fått av myndigheter än som är nöjda med den samma.

Det är viktigt att försöka ta reda på hur vanligt sexuella övergrepp och sexuell exploatering av barn är. Det ger förutsättningar för att förebygga, skydda och stötta. Officiell statistik om antalet polisanmälningar eller anmälningar till socialtjänsten ger viss information men ingen bild av hur många barn som verkligen är utsatta.

Den väg som Stiftelsen Allmänna Barnhuset valt även denna gång är att låta elever som går tredje året på gymnasiet svara på frågor anonymt. Det ger utsatta barn, även de som inte kommit i kontakt med myndigheter, en möjlighet att komma till tals. Sammanlagt 3 282 elever har deltagit i undersökningen. Svaren ger en mer rättvisande bild av läget än vad antalet anmälningar gör. Man kan därmed börja ana vidden av det som barn utsätts för. Oavsett om barn utsätts för fysiskt våld, psykiskt våld, sexuella övergrepp eller försummelse så sätter det djupa spår. Det är angeläget att alla som arbetar med barn lär sig mer om övergrepp (på och utanför nätet), hur vanliga de är, vad som skiljer dem åt och hur de drabbade barnen reagerar. Kunskap behövs för att förebygga och för att ge de barn som ändå utsätts det skydd och den rehabilitering de har rätt till.

Jag hoppas att, den här fjärde studien i serien, kan utgöra ett stöd såväl för beslutsfattare som för vuxna som möter barn i sitt arbete.

Avslutningsvis vill jag rikta ett stort tack till alla er ungdomar som har bidragit till all kunskap genom att besvara enkäten!

Cecilia Sjölander

Cecilia Sjölander
Generalsekreterare
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Innehåll

Förord 4

Bakgrund och uppdrag 8

Undersökningens upplägg och metoder 9

Undersökningsprocessen: urval, svarsfrekvens och bortfall 9

Enkäten 13

Bearbetning av data 14

Etik 14

Resultat 15

1. Bakgrundsdata 16

Ålder och kön 16

Utbildningsprogram 16

Boende 17

Föräldrarnas sysselsättning, utbildning och familjens ekonomi 17

Utländsk bakgrund 20

Funktionsvariationer: Funktionsnedsättningar/kroniska sjukdomar 20

Psykisk hälsa, känslohantering och resiliens 22

Skam- och skuldkänslor 23

Kommentar 24

2. Sexuella erfarenheter och risktagande 25

Inledning 25

Resultat 26

Kön och sexuell läggning 26

Frivilliga sexuella erfarenheter 27

Skydds- och riskbeteenden 28

Diskussion 29

3. Sexuella övergrepp 30

Inledning 30

Resultat 31

Förekomst 31

Första övergreppet 33

Bakgrundsfaktorer 35

Hälsa, känsloreglering, resiliens samt skam och skuld 37
Berättat om övergrepp 38
Bemötande och stöd 40
Förändring över tid 43
Diskussion 45
Förekomst 45
Berättat 46
Hälsa 48
Risk- och skyddsfaktorer 48
Könsskillnader 49

4. Sexuell exploatering - Unga som säljer sex 50
Inledning 50
Resultat 51
Förekomst 51
Hälsa, känsloreglering, resiliens samt skam och skuld 57
Bakgrundsfaktorer 57
Förändring över tid 59
Diskussion 59

5. Sexuell exponering och sexuella övergrepp på nätet 62
Inledning 62
Resultat 63
Bilder med avklätt innehåll 63
Sex online efter att lärt känna någon online 66
Vuxnas kontakter med barn i sexuellt syfte – grooming 68
Diskussion 68

6. Unga med självskadebeteenden 72
Inledning 72
Resultat 72
Icke- suicidal självskada, NSSI 73
Sex som självskada, SASI 74
Diskussion 78

7. Unga som tittar på porr ... 80
Inledning ... 80
Resultat ... 80
Förekomst av att titta på porr ... 81
Vilken typ av porr som unga sett ... 82
Attityder till porr ... 83
Titta på porr och hälsa ... 84
Att titta på porr och erfarenhet av sex och sexuella övergrepp ... 86
Diskussion ... 87
8. Aktuella frågor ... 90
Inledning ... 90
Resultat ... 90
Kunskap om sexuella övergrepp ... 90
Efter #metoo ... 91
Unga som inte får bestämma över sina liv ... 93
Attityder till relationer och sex ... 96
Hur covid-19 pandemin har påverkat svenska gymnasieelever ... 97
Förändringar i hälsa mellan de olika insamlingsperioderna ... 101
Diskussion ... 102

Avslutande övergripande diskussion ... 104
Utveckling över tid ... 104
Hälsa, stöd och behandling ... 105
Barn och unga med olika villkor ... 107
Porr ... 108
Barn och unga är en viktig målgrupp för förebyggande arbete ... 108
Behov av fortsatt forskning ... 109

Referenser ... 110

Bilaga 1: Publikationer från undersökningarna 2004, 2009 och 2014 ... 117

Bilaga 2. Instrument i enkäten ... 121

Bakgrund och uppdrag

(Carl Göran Svedin)

Huvudfokus för denna studie var att samla in kunskap om ungdomars sexualitet, erfarenheter av övergrepp, sexuell exploatering samt sexuell exponering via digitala medier. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har fått i uppdrag av regeringen att genomföra studien bland elever i årskurs 3 i gymnasiet, och har i sin tur anlitat forskare vid Ersta Sköndal Bräcke Högskola samt Statisticon/EVRY.

Detta är den fjärde stora nationella studien på området ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering. Samtliga studier har gjorts på uppdrag av regeringen. Den första studien Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter (Svedin & Priebe, 2004) var ett uppdrag inom ramen för den statliga utredningen Sexuell exploatering av barn i Sverige (SOU 2004:71). Den andra undersökningen Unga, sex och internet (Svedin & Priebe, 2009) genomfördes av Ungdomsstyrelsen bland unga i gymnasieskolans år 3 samt bland Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheters (RFSL) medlemmar i relevant ålder. Den tredje studien Unga sex och Internet – i en föränderlig värld (Svedin, Priebe, Wadsby, Jonsson, Fredlund, 2015) var ett regeringsuppdrag till Stiftelsen Allmänna Barnhuset (se bilaga 1 för samtliga publikationer).

Dessa tre studier har inom centrala områden använt samma frågor vilket möjliggör en jämförelse med den aktuella studien. Möjligheten att jämföra olika undersökningar med varandra och därmed kunna följa utvecklingen över tid är tämligen unikt samtidigt som det rekommenderas från många håll. Centrala frågeområden om till exempel sexuella övergrepp och sexuell exploatering har behållits intakta medan andra frågor bytts ut så att sådant som aktualiseras i en föränderlig värld ska kunna studeras. I denna rapport är nya områden; hedersrelaterade frågor, synen på jämställdhet, friskfaktorer, affektreglering, ungdomars användning av och attityder till pornografi, funktionsnedsättning, erfarenheter av #metoo rörelsen samt frågor som hur covid-19 med hemundervisning påverkat eleverna.

Denna, den fjärde undersökningen i raden, inleddes 2019 med samma syfte och målgrupp som de tidigare undersökningarna. Datainsamlingen startade i december 2019 och genomfördes genom klassrumsenkäter, det vill säga fältpersonal var på plats i skolan vid undersökningstillfället. I februari/mars 2020 slog covid-19-pandemin till i Sverige. Detta fick stora konsekvenser på undersökningen som fick avbrytas i mars 2020 eftersom samtliga gymnasieskolor stängdes och klassrumsenkäter inte kunde genomföras. Undersökningen återupptogs under hösten 2020, fortfarande med covid-19-pandemin närvarande och med mycket stora svårigheter att rekrytera skolor. Skolorna stängdes åter i december 2020. Under våren 2021 kunde undersökningen återupptas genom en lösning som tillät elever att svara på annan plats än i klassrummet.

Datainsamlingen avslutades den 29 mars 2021, vilket innebär att datainsamlingen sträckte sig över cirka 16 månader.

Undersökningens upplägg och metoder

(Carl Göran Svedin)

Studien avsåg att studera ett representativt urval av Sveriges elever i årskurs 3 på gymnasiet. Urval gjordes därför med hjälp av Statisticon, genom en indelning av skolorna baserat på skolornas storlek samt studieprogram (stratifiering) för att få ett representativt urval från hela tredje året på gymnasiet hösten 2019.

Undersökningsprocessen: urval, svarsfrekvens och bortfall

Undersökningspopulationen bestod av samtliga elever i årskurs 3, men avgränsades till att bestå av skolor (skolenheter) med 10 eller fler elever i åk. 3. Urvalsramen till undersökningen baserades på Skolverkets skolenhetsregister. Ett uttag ur skolenhetsregistret levererades till Statisticon från Skolverket i oktober 2019. Objektet i skolenhetsregistret är, som namnet antyder, skolenhet och alltså inte skola (en skola kan bestå av flera skolenheter). Förutom de standardmässiga variablerna i registret beställdes ytterligare variabler:

- **Antal elever totalt i åk. 2 läsåret 2018/2019**
- **Antal elever i högskoleförberedande program (HFP) i åk. 2 läsåret 2018/2019**
- **Antal elever i yrkesförberedande program (YP) i åk. 2 läsåret 2018/2019**

Efter avgränsningen (skolenheter med minst 10 elever) kvarstod 1 174 av de totalt 1 350 skolor som fanns med i underlaget från Skolverket. På dessa 1 174 skolor gick det knappt 108 000 elever, baserat på variabeln antal elever totalt i åk. 2 läsåret 2018/2019.

Därefter genomfördes en stratifiering enligt programinriktning och antalet elever enligt tabell 1, som också redovisar urvalsstorleken i termer av skolor där 210 skolor och 405 klasser valdes ut.

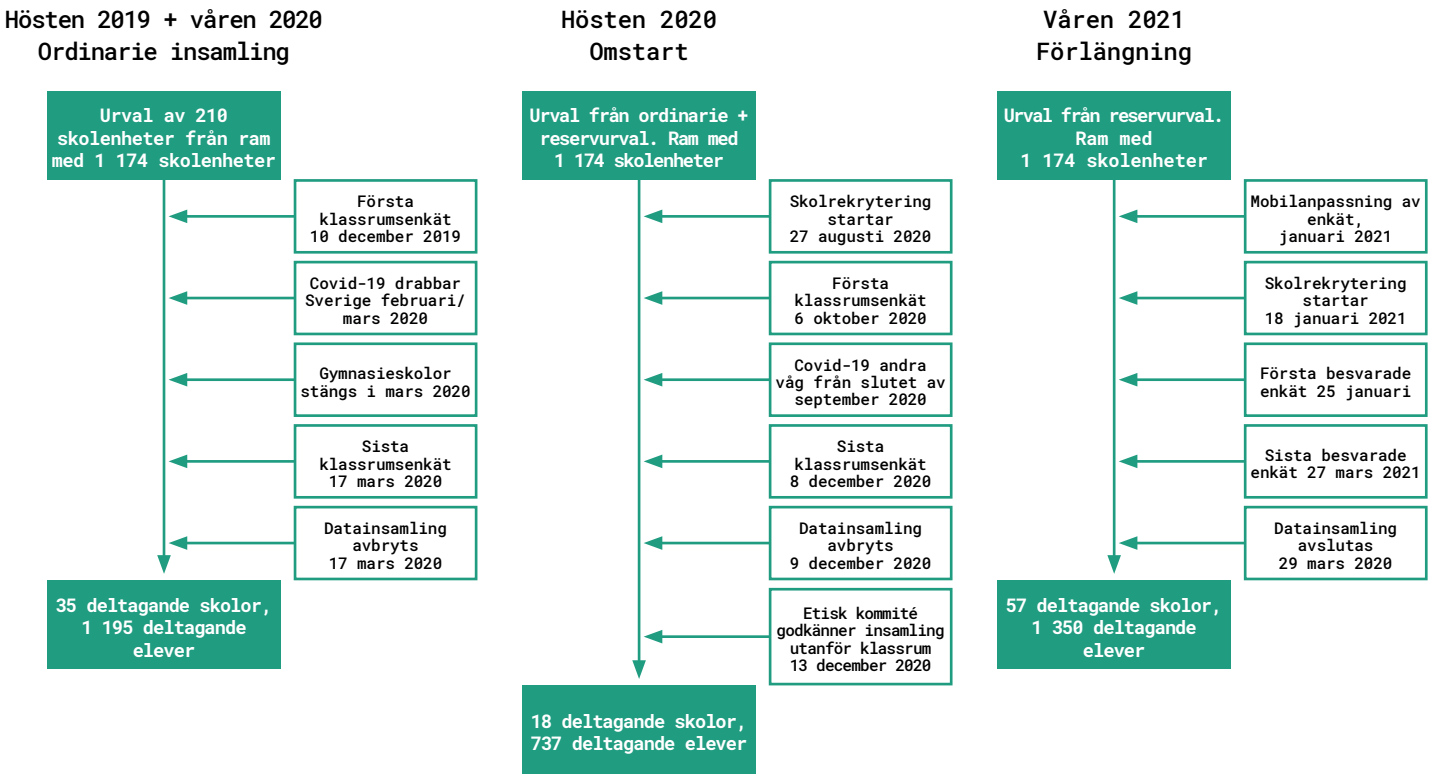
TABELL 1. ***Antal skolor samt elever per stratum, samt urvalsstorlek av skolor***

			Skolor				Elever	
Program inrikt-ning	Elever åk 2	Stratum	Population	Andel (%)	Urval	Andel (%)	Population	Andel (%)
HFP	10-60	11	138	11,8	25	11,9	5 193	4,8
HFP	61-100	12	200	17,0	36	17,1	16 059	14,9
HFP	101+	13	289	24,6	52	24,8	52 413	48,6
YP	10-60	21	218	18,6	39	18,6	8 022	7,4
YP	61-100	22	141	12,0	25	11,9	10 834	10,0
YP	101+	23	55	4,7	10	4,8	8 377	7,8
IP	10-60	31	92	7,8	16	7,6	2 855	2,6
IP	61-100	32	24	2,0	4	1,9	1 841	1,7
IP	101+	33	17	1,4	3	1,4	2 237	2,1
		Summa	1 174	100,0	210	100,0	107 831	100,0

Information om studien skickades till rektorn på respektive skola med start under hösten 2019 och efter det att rektor gett besked om deltagande bokades och genomfördes den första klassrumsenkäten den 10 december 2019. Studien avsåg att avslutas under vårterminen 2020 men på grund av konsekvenserna av covid-19-pandemin och där gymnasieskolorna stängdes ner vid två tillfällen kom klassrumsundersökningen att under våren 2020 ersättas med att eleverna kunde fylla i webbenkäten på plats de själva valde, vanligtvis i hemmet då eleverna under denna period var hänvisade till hemundervisning.

Skolorna kunde själva välja tidpunkt för datainsamlingen (klassvis) för att fylla i det digitala webbaserade frågeformuläret. För datainsamlingen anlitades EVRY (numera TietoEvry) som både skötte tidsbokning samt hade personal närvarande i klassrummet när eleverna fyllde i enkäten. Både elever, ansvariga lärare och rektor fick information om studien i form av ett informationsbrev vilket även inkluderade kontaktuppgifter till instanser som kunde ge stöd och hjälp till elever efter erfarenheter av övergrepp eller på grund av att de upplevde frågorna i enkäten som obehagliga.

Med anledning av covid-19-pandemin så blev datainsamlingen inte som planerad, med ett (mycket) stort bortfall som följd. Processen hur datainsamlingen fortlöpte som en följd av beskrivs i figur 1.

FIGUR 1. ***Beskrivning av processen för ordinarie datainsamling hösten 2019 och våren 2020, omstart hösten 2020 samt förlängningen våren 2021.***

När gymnasieskolorna stängdes på grund av covid-19 i mars 2020 kunde undersökningen inte fortsätta. Den 17 mars 2020 avbröts datainsamlingen. Vid den tidpunkten hade 35 skolor deltagit och på dessa skolor hade 1 195 elever besvarat enkäten.

Under hösten 2020 återupptogs datainsamlingen. Två frågor rörande covid-19 lades till i enkäten och två frågor om generell internetanvändning togs bort. Under hösten 2020 var planen att genomföra klassrumsenkäter på de skolor som under våren 2020 hade visat intresse att delta och på så sätt fortsätta där insamlingen fick avbrytas under våren 2020. I början av hösten såg situationen relativt ljus ut, spridningen av covid-19 under sommaren 2020 var begränsad och ingen andra våg var i sikte när terminen startade. Under september månad rekryterades ett flertal skolor till att delta och många skolor var positiva att delta trots covid-19. I slutet av september månad förändrades situationen i och med larm om nya utbrott och diskussioner om en andra våg. Detta försvårade ånyo insamlingen. Under hösten 2020 genomfördes datainsamling på 18 skolor och 737 elevsvar erhölls.

På grund av den stora tveksamheten från skolorna att deltaga under pandemin och att en för låg svarsfrekvens äventyrade möjligheterna att bearbeta data som avsetts, gjordes en ny etikansökan som godkändes 13 december 2020. Denna ansökan innebar att det nu gavs möjlighet att genomföra den webbaserade enkäten på distans i miljö som eleven kunde bestämma på samma sätt som elevens distansundervisning som infördes 7 december 2020.

Förlängningen av insamlingen startade med kontakter med skolor i januari 2021, dels sådana skolor som redan kontaktats under hösten 2020 men även nya skolor. Tanken var då att eleverna skulle kunna besvara undersökningen i valfri miljö. I samband med detta gjordes en mobilanpassning av enkäten eftersom vissa elever kunde tänkas svara på mobilen. Datainsamlingen under våren 2021 ställdes därför om till en procedur där skolan skickade ut inbjudan till undersökningen till eleverna, eleverna klickade på länk (valfri plattform) och besvarade enkäten. Med denna procedur fanns ingen personal närvarande när eleverna besvarade enkäten. Länken som skolan skickade ut till deltagande elever var av sådan art att när eleven klickade på länken och loggade in skapades en unik användare (helt anonymiserad). I och med att elever kunde besvara enkäten utanför skolmiljö var det flertalet skolor som valde att ställa upp i undersökningen. Under våren 2020 och till viss del under hösten 2020 var principen att ett urval av klasser på deltagande skolor skulle dras. I takt med att det blev svårare och svårare att få skolor att delta övergick vi våren 2021 till att fråga om samtliga elever på skolan i årskurs 3 kunde delta i studien. Om skolan var tveksam till att samtliga klasser skulle delta drogs ett urval av klasser. Detta skedde i samråd mellan skola och fältorganisationen. Under våren 2021 var det sammanlagt 57 skolor som deltog och på dessa skolor erhölls 1 350 elevsvar. Datainsamlingen avslutades 29 mars 2021. Detta innebär att datainsamlingen pågick mellan december 2019 och mars 2021, med uppehåll vissa perioder.

Sammanlagt 3 282 elever har deltagit i undersökningen. I tabell 2 framgår att dessa 3 282 svarande baseras på ett elevurval som omfattar 7 752 elever vid de skolor som deltog. Av de utvalda eleverna har sammantaget 42,3 procent deltagit. Det framgår att i stratum 23 (stora skolor med yrkesprogram) och i stratum 33 (stora skolor med introduktionsprogram) var svarsandelen särskilt låg (13,5 respektive 11,0 procent). Det var genomgående svårt att få elever på YP att delta. Detta berodde i stor utsträckning på att dessa elever är mycket ute på praktik under årskurs 3 och därför inte var inne på skolan så mycket (vilken är en svårighet med klassrumsenkät).

TABELL 2. ***Antal utvalda och svarande elever per stratum***

	Elever, antal		Elever, andel (%)		
Stratum	Utvalda	Svarande	Utvalda	Svarande	Svarsandel per stratum (%)
11	551	352	7,1	10,7	63,9
12	2 232	988	28,8	30,1	44,3
13	2 554	1 091	32,9	33,2	42,7
21	434	228	5,6	6,9	52,5
22	1 168	456	15,1	13,9	39,0
23	415	56	5,4	1,7	13,5
31	81	36	1,0	1,1	44,4
32	144	56	1,9	1,7	38,9
33	173	19	2,2	0,6	11,0
Summa	7 752	3 282	100,0	100,0	42,3

I tabell 3 redovisas antal utvalda och svarande elever per svarsomgång. Några iakttagelser är att drygt 40 procent av alla elevsvar samlades in under våren 2021. En annan iakttagelse är att svarsandelarna vid klassrumsenkäter (omgång 1 och 2) var högre (knappt 60 procent) jämfört med omgång 3 under våren 2021 (drygt 30 procent) när eleverna kunde svara på valfri plats.

TABELL 3. ***Antal utvalda och svarande elever per svarsomgång***

		Elever, antal		Elever, andel (%)		
Svarsomgång	Termin	Utvalda	Svarande	Utvalda	Svarande	Svarsandel per svarsomgång (%)
1	HT19 + VT20	2 093	1 195	27,0	36,4	57,1
2	HT20	1 262	737	16,3	22,5	58,4
3	VT21	4 397	1 350	56,7	41,1	30,7
	Summa	7 752	3 282	100,0	100,0	42,3

En slutsats som kan dras är att klassrumsenkäter ger (betydligt) högre svarsandel än metoden att skicka ut en länk till eleverna. Denna erfarenhet har även gjorts i andra undersökningar. Svarsfrekvensen i klassrumsenkäterna på 57,6 procent, enligt tabell 3, är dock i nivå med undersökningen 2014 som hade en svarsfrekvens på 59,7 procent och får anses som tillfredställande under den rådande pandemikrisen.

Enkäten

Enkäten grundade sig på de tre enkäter som användes vid de studier som genomförts 2004, 2009 och 2014. Vissa frågor var dock utbytta eller borttagna och nya områden lades till i enkäten. År 2019 års enkät innefattade följande ämnesområden; socio-demografi, kön, funktionsnedsättning/kronisk sjukdom, sexualitet, sexualvanor och sex som skett av egen fri vilja, alkohol och droganvändning, fysiska, psykiska och sexuella övergrepp, sälja sex, självskadebeteende, sex som självskada, risker och utsatthet över internet, pornografianvändning, hedersrelaterade frågor samt frågor om #metoo-debattens påverkan. Efter sommaren 2020 adderades dessutom frågor om hur eleverna påverkats av covid-19-pandemin och hemundervisning. Enkäten innefattade 112 huvudfrågor och totalt ca 350 frågor inklusive underfrågor.

Enkäten innehöll även fyra standardiserade mätinstrument;

- **Trauma Symptom Checklist for Children, TSCC** (Briere, 1996) som är ett instrument som mäter trauma symptom hos barn 8-17 år.
- **Difficulties in Emotion Regulation Scale, DERS-16** som utvecklats av Bjureberg och medarbetare (2016) är en välanvänd självskattningsskala för att mäta svårigheter i känsloreglering.

- **Adolescent Resilience Questionnaire, ARQ** som utvecklats av Gartland och medarbetare (2011) och som mäter interna och sociala resiliensstärkande faktorer hos ungdomar i åldrarna 11-20.
- **Brief Shame and Guilt Questionnaire for Children, BSGQ** är ett formulär som utvecklats av Novin och Rieffe (2015) och som mäter barn och ungdomars benägenhet att känna skamkänslor och skuldkänslor.

För mer information om dessa frågeformulär v.g. se Bilaga 2.

Bearbetning av data

Statistiska analyser har gjorts med hjälp av Statistical Package of the Social Sciences (SPSS) version 27. Resultaten redovisas med frekvenser (antal = n, procent = %) och medelvärden (M). För att analysera skillnader mellan studerade grupper har såväl icke-parametriska (Chi2-test, Fisher's Exact Test) samt parametriska tests (T-test och One-way ANOVA) använts. Signifikanser beräknas med p-värde där p-värde mindre än .05 beräknas vara signifikant. I det inledande beskrivande kapitlet anges exakta p-värden men i de övriga anges ns = icke signifikant, * = p<.05, ** = p<.01 och *** = p<.001. Beräkning av p-värde är dock beroende av studiegruppens storlek varför vi i vissa mätningar kan få icke signifikanta värden på grund av för liten studiegrupp och omvänt när grupperna är stora kan små skillnader ge tydliga statistiskt säkerställda skillnader.

Etik

Studien är etiskt godkänd av Etikprövningsmyndigheten, dnr 2019-05013-31. Två ändringsansökningar, den första med tillägg av covid-19 frågor och den andra för att eleverna skulle få genomföra undersökningen online hemifrån, blev godkända med dnr 2020-03611 och dnr 2020-06556.

Frågor om sexuella övergrepp och annan utsatthet kan väcka obehag, å andra sidan kan det faktum att någon frågar eleverna och ger dem information om var de kan få hjälp eventuellt leda till att elever som tidigare inte avslöjat övergreppen gör det, och att elever i behov av stöd och behandling söker sådan. Den kunskap som studien ger kan inte heller fås på annat sätt än att fråga ungdomar själva om deras erfarenheter. Dessutom är resultaten från studien viktiga för att bättre kunna förebygga ungdomars utsatthet i framtiden. Informationen till elever innehöll ett informationsbrev (Någon att prata med?) om vart man kunde vända sig om frågorna i enkäten väckt känslor om tidigare erfarenheter och upplevelser.

Resultat

Resultaten i undersökningen kommer först att beskriva undersökningsgruppen som helhet utifrån sociala bakgrundsdata och utifrån de olika ingående standardiserade självsvarsformulären om psykosocial hälsa (TSCC), affektreglering (DERS-16), resilience (ARQ-12) samt skuld och skamkänslor (BSGQ). Därefter följer de olika huvudtema som denna undersökning fokuserat på; sexualitet inklusive erfarenheter och risktagande; sexuella övergrepp; sexuell exploatering - ungdomar som säljer sex; sex som självskada; sexuell exponering – sex och internet; ungas användning, upplevelser av och attityder till pornografi; aktuella frågor (ungdomars kunskaper om sexuella övergrepp, unga som inte får bestämma över sina liv, efter #metoo debatten och hur covid-19 pandemin påverkat ungdomarna). Andra frågor som till exempel funktionsnedsättning och sexuell läggning belyses under de andra avsnitten när det är relevant. Varje avsnitt inleds med en introduktion till temat, en resultatdel och en avslutande diskussion. I resultatdelen kommer kategorien ”Denna indelning passar inte för mig” (indelningen pojke/flicka) endast redovisas i respektive avsnitts huvudfråga men sedan endast om antalet i den berörda frågan överstiger 10-12 individer.

1. Bakgrundsdata

(Carl Göran Svedin)

Ålder och kön

Av samtliga svarande var majoriteten (93 %) i årskurs 3 i gymnasieskolan 18–19 år och medelåldern var drygt 18 år (18,2), tabell 1.1. Vid en jämförelse mellan pojkar och flickor ser man en statistiskt säkerställd skillnad på så sätt att flickorna var något yngre än pojkarna i årskurs 3. Pojkarna var färre än flickorna i undersökningen – 44 procent jämfört med 55 procent medan 26 ungdomar (0,8 %) svarade att denna indelning inte passade det vill säga att de inte identifierade sig som varken pojke eller flicka.

TABELL 1.1. ***Ålder och kön***

	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
Ålder					0.033[1]/0.003[2]
16-17 år	3,9	3,7	4,0	3,8	
18 år	77	76	78	77	
19 år	16	16	16	15	
20-23 år	3,4	3,8	2,5	3,8	
Medelvärde	18,20	18,23	18,17	18,15	0.006[3]

[1] Chi² test alla, [2] Chi² test mellan pojke och flicka, [3] T-test mellan pojke och flicka.

Utbildningsprogram

Av deltagarna gick 72 procent i ett Högskoleförberedande program (HFP) som ger behörighet för fortsatta studier på högskola och universitet. I en jämförelse mellan pojkar och flickor kunde man konstatera att något färre av flickorna gick i ett studieförberedande program jämfört med pojkarna.

TABELL 1.2. ***Utbildningsprogram***

	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
Utbildningsprogram					.150[1]/.075[2]
Högskoleförberedande	72	74	71	69	
Yrkesförberedande	24	22	26	31	
Introduktion	3,4	3,7	3,2	0,0	

[1] Chi² test alla, [2] Chi² test mellan pojke och flicka.

Boende

Majoriteten av ungdomarna i undersökningen bodde kvar hemma med åtminstone en av sina föräldrar (94 %), 62 procent med bägge sina föräldrar. En mindre del ungdomar, 0,6 procent, bodde antingen i familjehem, i stödboende eller på institution härefter benämnt som boende med samhällsstöd. De som uppgav att könsindelningen inte passade dem bodde i mindre utsträckning med bägge sina föräldrar men oftare med en förälder eller själv jämfört med övriga ungdomar, tabell 1.3.

TABELL 1.3. ***Boende***

	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
Boendeform					<.001[1]/<.001[2]
En förälder	15	14	15	23	
En förälder med ny partner	5,8	4,8	6,5	7,7	
Båda föräldrarna tillsammans	62	63	62	54	
Växelvis	11	12	11	3,8	
Syskon eller sambo	1,8	0,7	2,8	0,0	
Själv	3,9	5,4	2,5	12	
Familjehem	0,5	0,6	0,4	0,0	
I stödboende	0,1	0,3	0,0	0,0	
På behandlingshem eller institution	0,0	0,1	0,0	0,0	

[1] Chi² test alla, [2] Chi² test mellan pojke och flicka.

Föräldrarnas sysselsättning, utbildning och familjens ekonomi

Gymnasieelevernas föräldrar var till allra största delen i arbete (pappa 86 % och mamma 87 %), tabell 1.4. Det näst vanligaste bland papporna var att han var långtidssjukskriven (5,0 %) och bland mammorna att hon var studerande (5,0 %). Det var ingen skillnad mellan grupperna beträffande föräldrarnas sysselsättning, bortsett från att det var vanligare att pojkar och elever i gruppen där könsindelningen inte passade svarade att de inte visste vad deras mammas sysselsättning var än att flickor gjorde det.

TABELL 1.4. *Föräldrarnas sysselsättning*

	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
Pappa					
Arbetar	86	87	85	81	.299[1]/.180[2]
Långtidssjukskriven/ Pensionär	5,0	4,4	5,4	7,7	.365[1]/.205[2]
Studerar	1.2	1,2	1,2	0,0	.846[1]/.899[2]
Arbetslös/arbets-sökande	2,5	2,1	2,7	3,8	.513[1]/.287[2]
Hemma	0,7	0,6	0,8	0,0	.792[1]/.597[2]
Avliden/död	2,1	1,9	2,3	0,0	.491[1]/.356[2]
Vet inte	4,1	4,0	4,1	7,7	.639[1]/.877[2]
Mamma					
Arbetar	87	87	87	81	.576[1]/.647[2]
Långtidssjukskriven/ pensionär	4,4	3,6	5,0	7,7	.093[1]/.043[2]
Studerar	5,0	4,7	5,2	7,7	.646[1]/491[2]
Arbetslös/arbets-sökande	3,6	2,9	4,1	7,7	.097[1]/.064[2]
Hemma	1,9	1,9	1,8	3,8	.714[1]/.744[2]
Avliden/död	0,8	1,0	0,6	3,8	.065[1]/.120[2]
Vet inte	1,7	2,5	0,9	3,8	.001[1]/<.001[2]

[1] Chi[2] test alla, [2] Chi[2] test mellan pojke och flicka.

Av gymnasieelevernas föräldrar så hade 39 procent av papporna och 54 procent av mammorna en universitets/högskoleutbildning, tabell 1.5. Kategorin "vet inte" var störst bland elever som uppgav att könsindelningen inte passade dem.

TABELL 1.5. *Föräldrarnas utbildning*

Vilken utbildning har din pappa och mamma?	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
Pappa					.005[1]/.007[2]
Grundskola	8,1	8,3	8,0	0.0	
Gymnasieskola	38	35	40	27	
Universitet/högskola	39	40	38	46	
Ingen utbildning	2,2	3,0	1,5	0,0	
Vet inte	13	13	13	27	
Mamma					<.001[1]/<.001[2]
Grundskola	5,0	4,3	5,5	7,7	
Gymnasieskola	30	28	31	12	
Universitet/högskola	54	53	54	62	
Ingen utbildning	2,1	3,2	1,3	0,0	
Vet inte	9,3	11	7,6	19	

[1] Chi² test alla, [2] Chi² test mellan pojke och flicka.

Drygt 74 procent av eleverna upplevde att familjens ekonomi var god, något fler bland flickorna än bland pojkarna. I gruppen denna indelning passar inte mig var det färre (50 %) som upplevde att familjens ekonomi var god.

TABELL 1.6. *Familjens ekonomi*

Hur är den ekonomiska situationen i din familj?	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
					.005[1]/.045[2]
Bra	74	73	76	50	
Varken bra eller dålig	20	20	19	35	
Dålig	4,1	4,5	3,8	7,7	
Vet ej	1,8	2,3	1,3	7,7	

[1] Chi² test alla, [2] Chi² test mellan pojke och flicka.

Utländsk bakgrund

Sammanlagt 11 procent av eleverna i årskurs 3 på gymnasieskolan svarade att de var födda utomlands, tabell 1.7. Drygt 27 procent av eleverna i undersökningen hade en utländsk bakgrund på så sätt att minst en av föräldrarna var född i ett annat land oberoende om eleven var född utomlands eller i Sverige. Det var små skillnader mellan pojkar och flickor bortsett från att det var något vanligare att pojkar hade en utländsk bakgrund (p=.041).

TABELL 1.7. ***Utländsk bakgrund***

Utländsk bakgrund	Alla N = 3 282 %	Pojke N = 1 452 %	Flicka N= 1 804 %	Passar inte N = 26 %	*P*
Är du född utomlands[a]	11	12	10	12	.165[1]/.058[2]
Mamma född utomlands[b]	21	23	20	15	.179[1]/.090[2]
Pappa född utomlands[c]	21	22	20	15	.167[1]/.077[2]
Utländsk bakgrund[d]	27	29	26	19	.079[1]/.041[2]
Adopterad	1,1	0,8	1,3	3,8	.190[1]/.217[2]

[1] Chi[2] test alla, [2] Chi[2] test mellan pojke och flicka. [d]Något av ovanstående [(a,b,c)] brukligt kallat minst andragenerationsinvandrare.

Av de som var födda utomlands var 10 procent (n=36) adopterade vilket motsvarar 1,1 % av alla barn i undersökningen. Av de som var födda utomlands kom 34 procent som asylsökanden (n=124) samt 5,8 % procent (n=21) som kvotflykting motsvarande 3,8 procent respektive 0,6 procent av samtliga ungdomar i undersökningen. De flesta, 71 procent, av flyktingbarnen kom till Sverige med minst en familjemedlem medan resterande 29 procent kom ensamma till Sverige. Av dem kom 54 procent före 2015 och 46 procent kom 2015 - 2016 till Sverige.

Funktionsvariationer: Funktionsnedsättningar/kroniska sjukdomar

En av de frågor som lagts till i denna undersökning var förekomsten av funktionsnedsättningar bland eleverna. Eleverna fick svara på om de var diagnostiserade av läkare eller psykolog samt om det var under utredning. I redovisningen i tabell 1.8 har vi begränsat informationen till de som uppgivit sig ha en diagnos. Drygt 60 procent rapporterade någon form av funktionsvariation. Det framgår dock inte hur allvarlig diagnosen är, inom gruppen synnedsättning kan ju problemet ha fullständigt kompenserats med till exempel glasögon och i gruppen med allergier finns sannolikt ungdomar som endast har periodvisa eller årstidsvisa besvär som till exempel pollenallergi.

TABELL 1.8. *Förekomst av funktionsvariationer*

Har du eller har du haft någon av nedanstående sjukdomar/hälsoproblem/ funktionsnedsättningar?	Alla N = 3 282# %	Pojke N = 1 452# %	Flicka N = 1 804# %	Passar inte N = 26# %	*P*
Diagnostiserad					
Alla former	60	55	64	81	p<.001
Fysisk funktionsnedsättning					
Någon form av	29	25	32	39	p<.001
Synnedsättning	25	2	29	39	p<.001
Hörselnedsättning	3,4	3,7	3,3	0,0	
Talfel	2,2	2,8	1,8	0,0	
Rörelsehinder	1,7	1,7	1,7	0,0	
Kronisk somatisk sjukdom					
Någon form av	36	35	37	58	
Diabetes	1,3	1,5	1,2	0,0	
Epilepsi	0,9	0,8	0,9	0,0	
Inflammatorisk tarmsjukdom	1,5	1,2	1,7	0,0	
Astma	12	13	12	19	
Allergi/intolerans	26	26	26	35	
Eksem	10	7,5	12	23	p<.001
Neuropsykiatriska tillstånd					
Någon form av	7,6	8,4	6,7	31	
ADHD eller ADD	6,0	6,4	5,4	23	
Aspergers syndrom, Autism eller Touretts syndrom	2,9	3,2	2,4	19	
Psykiatriska tillstånd					
Någon form av	14	7,6	19	39	p<.001
Alkohol/droger/ läkemedelsberoende	0,9	0,6	0,9	7,7	
Ätstörning (anorexi, bulemi)	3,3	0,8	5,1	12	p<.001
Depression/ångest	13	7,0	17	35	p<.001
Annat	6,1	3,5	8,1	3,8	p<.001

Bortfall 14/3/11/0 [1] Chi^2 test mellan pojke och flicka, *p<.05, **p<.01, p<.001

Flera av de diagnostiserade tillstånden var vanligare hos flickor, inte minst gällde det psykiatriska tillstånd som depression/ångest och ätstörningar (båda p<.001).

Psykisk hälsa, känslohantering och resiliens

För att få ett mått på elevernas psykiska hälsa/ohälsa användes Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC) som mäter symtom och beteendestörningar som man ofta ser efter traumatiska upplevelser. Formuläret användes även i 2014 års undersökning. Av tabell 1.9. framgår att det är genomgående signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor bortsett från delskalan sexuella bekymmer.

TABELL 1.9. ***Psykisk hälsa (TSCC)***

	Alla N = 3 282		Pojke N = 1 452		Flicka N= 1 804		Passar inte N = 26		*P*
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
TSCC									
Ångest	5.74	4.68	3.45	3.54	7.51	4.64	11.27	5.80	<.001[1]
Depression	6.72	5.45	4.66	4.82	8.27	5.29	14.19	7.38	<.001[1]
Ilska	4.14	4.22	3.44	3.92	4.65	4.33	7.23	5.81	<.001[1]
PTS	7.23	5.70	5.27	4.84	8.71	5.81	13.92	6.89	<.001[1]
Dissociation	6.19	5.31	4.99	4.89	7.06	5.38	12.58	6.43	<.001[1]
Sexuella bekymmer	5.17	4.27	5.31	4.48	5.02	4.04	7.35	6.28	.053[1]
Totalt	33.33	23.47	25.97	21.20	38.84	23.26	62.42	30.93	<.001[1]
Kritiska items	2.76	3.04	1.61	2.57	3.64	3.03	6.65	4.34	<.001[1]

[1] T-test mellan pojke och flicka.

Eleverna svarade dessutom på ett formulär som inte använts i de tidigare studierna och som mäter den svarandes förmåga att hantera sina reaktioner och känslor i samband med olika typer av påfrestningar. Liksom när det gällde den psykiska hälsan var det tydligt signifikanta skillnader mellan de svarande såtillvida att flickor hade högre poäng på samtliga skalor och totalskalan på DERS-16, tabell 1.10.

TABELL 1.10. ***Känsloreglering och resiliens***

	Alla N = 3 282 M	SD	Pojke N = 1 452 M	SD	Flicka N= 1 804 M	SD	Passar inte N = 26 M	SD	*P*
DERS-16									
Clarity	4.44	2.11	3.96	1.99	4.89	2.12	6.00	2.74	<.001[1]
Goals	8.45	3.66	7.25	3.46	9.38	3.54	10.81	3.56	<.001[1]
Impulse	5.93	3.28	5.21	2.83	6.48	3.49	7.77	3.78	<.001[1]
Strategies	10.83	5.51	9.17	4.76	12.09	5.69	15.88	5.38	<.001[1]
Nonacceptance	6.97	3.63	5.90	3.24	7.80	3.69	9.62	4.13	<.001[1]
Total	36.62	15.80	31.50	13.90	40.54	16.00	50.08	17.14	<.001[1]
ARQ 12 frågor									
Total	42.30	7.10	42.63	7.39	42.11	6.81	37.38	7.59	.0381

[1] T-test mellan pojke och flicka.

Flickor i undersökningen hade något lägre resiliens mätt med frågeformuläret ARQ-12.

Skam- och skuldkänslor

Det fjärde standardiserade formuläret som användes i undersökningen var BSGQ som mäter barn och ungdomars benägenhet till skam och skuldkänslor. Inte heller detta formulär användes i någon av de tidigare undersökningarna. Flickorna visade en signifikant högre benägenhet att känna skam och skuldkänslor jämfört med pojkarna, tabell 1.11.

TABELL 1.11. ***Skam- och skuldkänslor (BSGQ)***

	Alla N = 3 282* M	SD	Pojke N = 1 452* M	SD	Flicka N= 1 804* M	SD	Passar inte N = 26* M	SD	*P*
Total	27.03	5.00	25.16	5.21	28.55	4.24	26.72	5.60	<.001
Skam	13.36	2.96	12.34	3.07	14.19	2.59	12.92	3.24	<.001
Skuld	13.67	2.69	12.82	2.82	14.36	2.35	13.80	2.87	<.001

* Bortfall 62/26/35/1, [1] T-test mellan man och kvinna.

Kommentar

Många av bakgrundsfrågorna i detta avsnitt har varit identiska med undersökningen från 2014. Det är mycket små skillnader beträffande frekvenserna mellan dessa undersökningar, vanligtvis inom 1-2 procent. Medelåldern på eleverna är denna gång något högre 18,20 år jämfört med 17,97 år 2014 vilket sannolikt förklaras av att större delen av undersökningen denna gång genomfördes på vårterminerna 2020 och 2021. Den kanske största skillnaden var att eleverna rapporterar över lag en sämre hälsa mätt med TSCC jämfört med 2014 en skillnad som är statistiskt säkerställd (<.001) för pojkar (p=.026) men framförallt för flickor (<.001).

2. Sexuella erfarenheter och risktagande

(Carl Göran Svedin)

Inledning

De kanske största svenska studierna om ungas sexualitet är de så kallade UngKAB studierna vars deltagarantal har varierat mellan drygt 15 000 deltagare (2009) och knappt 8 000 deltagare (2015). Studierna har vänt sig till unga 15-29 år gamla med avsikt att beskriva ungas sexuella och reproduktiva hälsa. Även om undersökningsgrupperna är något äldre än i denna undersökning finns det dock vissa data som är relativt jämförbara. I UngKAB09 (Tikkanen, Abelsson, & Forsberg, 2011) uppgav 78 procent av kvinnorna att de var heterosexuella och 16 procent att de var bisexuella. Av männen var 90 procent heterosexuella och 5 procent bisexuella, 2 procent av männen och kvinnorna uppgav att de var homosexuella. I UngKAB15 (Schindele et al, 2017) identifierade sig 87 procent av männen och 80 procent av kvinnorna sig som heterosexuella, 2 procent av bägge könen som homosexuella medan 7 procent av kvinnorna och 3 procent av männen identifierade sig som bisexuella. I studien från 2009 (Svedin & Priebe (2009) uppgav 90 procent av pojkarna och 79 procent av flickorna att de var heterosexuella, 5 procent homosexuella medan 4,1 procent av pojkarna och 14 procent av flickorna var bisexuella. I undersökningen från 2014 (Svedin et al., 2015) svarade 88 procent (91 % av pojkarna och 85 % av flickorna) att de var heterosexuella och 1,4 procent var homosexuella (pojkar 1,7 % och flickor 1,1 %) medan 4,6 procent var bisexuella (pojkar 2,5 % och flickor 6,3 %).

Medelåldern för sexdebut var i UngKAB09 16 år (15.9 för kvinnor och 16.4 för män) medan den i UngKAB15 var 16,1 år bland kvinnorna och 16,6 år bland männen, det vill säga något senare. I Ungdomsbarometern 2013 (Folkhälsomyndigheten, 2014) hade flickorna debuterat vid 16,1 års ålder och pojkarna vid 16,6 års ålder. I Svedin och Priebes undersökning från 2009 var debutåldern 15,3 för flickor och 15,4 för pojkar medan debutåldern i undersökningen från 2014 var 15,6 bland flickorna och 15,5 bland pojkarna, således något lägre. Skillnaden förklaras sannolikt av att deltagarna i UngKAB undersökningarna var äldre och att en del debuterade mellan 18 och 29 års ålder.

I 2009 års studie (Svedin & Priebe, 2009) var den vanligaste sexuella erfarenheten vaginalsex med det motsatta könet, 70 procent av pojkarna och 74 procent av flickorna, följt av oralsex med det motsatta könet, 62 procent av pojkarna och 70 procent av flickorna. I studien från 2014 hade 60 procent av pojkarna och 63 procent av flickorna haft vaginalsex, följt av oralsex med det motsatta könet, 55 procent av pojkarna och 59 procent av flickorna. Andelen pojkar som hade erfarenhet av heterosexuellt analsex varierade mellan 21 procent i 2009 års undersökning och 16 procent i 2014 års undersökning. Motsvarande för flickor var 27 procent respektive 20 procent. Erfarenheter av sex med någon av samma kön varierade mellan 0,8 procent och 4,6 procent.

I 2014 års undersökning hade 3,8 procent av ungdomarna erfarenheter av egen eller partnerns abort. Drygt fyra procent (4,1 %) av de deltagande flickorna hade den erfarenheten.

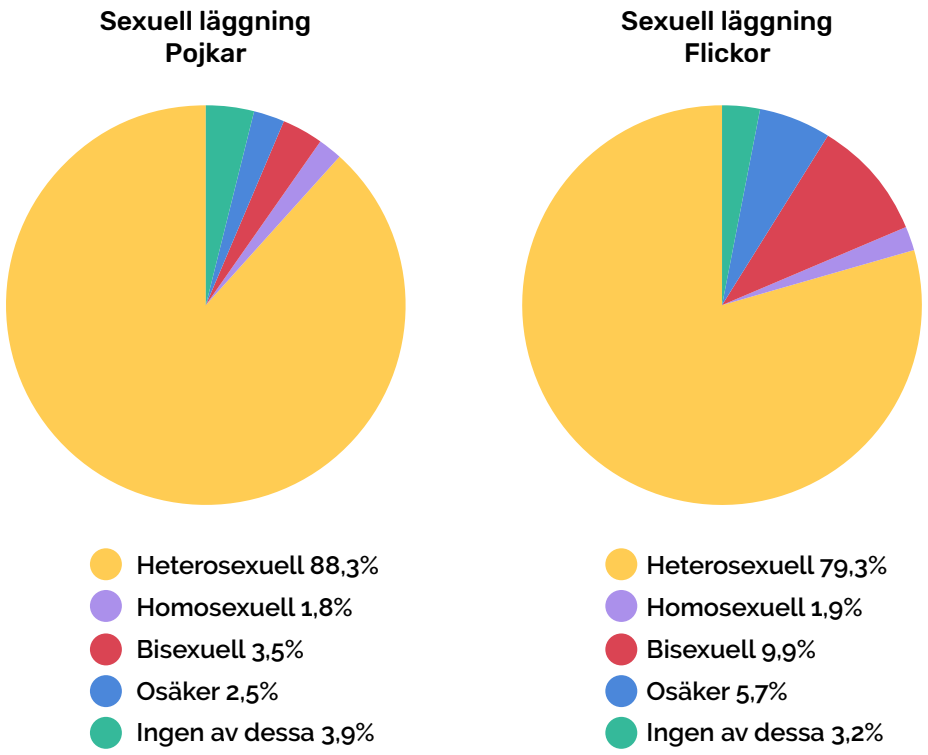
I 2014 års undersökning hade 3,6 procent av ungdomarna behandlats för klamydia minst en gång. Det var något vanligare bland flickorna (4,1 %) jämfört med pojkarna (3,0 %).

Resultat

Kön och sexuell läggning

Av de 3 282 ungdomar som besvarat frågeformuläret var 1 452 pojkar (44 %) och 1 804 flickor (55 %). Tjugosex elever (0,8 %) uppgav att denna könsindelning inte passade för dem.

Majoriteten av ungdomarna uppgav att de var heterosexuella, 83 procent, figur 2.1. Skillnaden mellan pojkar och flickor låg i att pojkar oftare uppgav att de var heterosexuella (88 %) medan flickorna i större utsträckning var bisexuella (9,9 %). I gruppen som uppgav att denna könsindelning "passar inte mig" uppgav 46 procent att de var bisexuella. De som svarat "osäker" eller "inget av dessa" utgjorde i denna undersökning 8,0 procent.

FIGUR 2.1

Utöver indelningen i figur 2.1 beskrev 1,2 procent av ungdomarna sig som transperson.

Frivilliga sexuella erfarenheter

Nästan 65 procent av alla ungdomarna uppgav att de hade haft sex (definierat som orala, genitala eller vaginala samlag), 62 procent bland pojkarna och 68 procent bland flickorna. Medelåldern för den sexuella debuten var 15,7 år (sd =1,5) för bägge könen.

I tabell 2.1 anges erfarenheten av sexuella handlingar utifrån hela materialet och inte bara de som sexuellt debuterat. De sexuella erfarenheter ungdomarna hade var huvudsakligen att de hade haft vaginalsex med det motsatta könet, 57 procent av pojkarna och 65 procent av flickorna, följt av oralsex med det motsatta könet, 54 procent av pojkarna och 62 procent av flickorna. Av dem som uppgav att indelningen pojke-flicka inte passade för dem uppgav 23–30 procent att de hade haft oralsex med pojkar eller flickor, 27 procent att de hade haft vaginalsex med en pojke eller flicka.

TABELL 2.1. ***Sexuella erfarenheter. Olika typer av frivillig sex.***

Sexuell erfarenheter#	Totalt n= 3282	Pojke n=1452	Flicka n=1804	Passar inte n=26
	Ja %	Ja %	Ja %	Ja %
Haft oralsex med pojke/man	35	3,4	62	30
Haft oralsex med flicka/kvinna	27	54	5,9	23
Haft analsex med pojke/man	13	1,9	21	15
Haft analsex med flicka/kvinna	7,5	16	0,4	3,8
Haft vaginalsex med pojke/man	36	-	65	27
Haft vaginalsex med flicka/kvinna	27	57	3,2	27

På grund av ämnets natur har inga statistiska analyser gjorts

En dryg tredjedel (36 %) av ungdomarna som hade sexuella erfarenheter hade haft sex med en person. Drygt två femtedelar av ungdomarna (43 %) hade haft sex med 2–5 olika personer, 12 procent med 6–10 personer, och 9,5 procent med fler än 10 personer. Det var en viss skillnad mellan pojkar och flickor såtillvida att flickor oftare hade haft sex med fler än 5 personer jämfört med pojkarna, tabell 2.2.

TABELL 2.2. ***Sexuella erfarenheter. Antalet partners.***

Antal personer du haft sex med	Totalt n=2138 %	Pojke n=902 %	Flicka n=1222 %	Passar inte n=14	*P*
1 person	36	36	35	36	
2-5 personer	43	46	42	36	a ns, b *
6-10 personer	12	9,4	13	21	
Fler än 10 personer	9,5	9,2	9,7	9,5	

Chi² test, [a] = alla, [b] =mellan pojkar och flickor, *= p<.05, **= p<.01, ***=p<.001

Skydds- och riskbeteenden

De medverkande ungdomarna fick också svara på om de använt skydd i samband med sex för att motverka risken för könssjukdomar eller graviditet. Alla ungdomar i undersökningen fick frågan varför svaret "ej aktuell" förklaras av att det var länge sedan man hade sex eller inte ännu debuterat. Cirka 73 procent av de ungdomar där sex hade varit aktuell uppgav att de inte använt kondom för att skydda sig för könssjukdomar, tabell 2.3. Fler pojkar än flickor uppgav att så var fallet. Den höga andelen kan till viss mån förklaras av att majoriteten, där sex hade varit aktuellt hade använt skydd för att förhindra en graviditet (86 %). De graviditetsskydd som användes var p-piller (37 %), kondom (21 %), spiral (8,9 %), p-stav (7,4 %) och avbrutet samlag (5,2 %).

TABELL 2.3. ***Användning av skydd vid sex***

	Totalt n=3282 %	Pojke n=1452 %	Flicka n=1804 %	Passar inte n=26 %	*P*
Använde du och din/dina partners kondom som skydd mot könssjukdomar senast ni hade sex?					
Ja	17	20	14	19	
Nej	44	38	49	19	a ***, b*
Inte aktuellt	39	42	37	62	
Använde du och din/dina partners skydd mot graviditet senast ni hade sex?					
Ja	53	48	58	27	
Nej	8,2	9,7	7,0	7,7	a ***, b*
Inte aktuellt	39	43	35	65	

Chi² test, [a] = alla, [b] =mellan pojkar och flickor, *= p<.05, **= p<.01, ***=p<.001

Av alla deltagande ungdomarna i studien uppgav 80 elever (2,4 %) att de själva eller deras partner gjort abort någon gång, tabell 2.4. Klamydia hade 1,2 procent av pojkarna och 2,9 procent av flickorna haft.

TABELL 2.4. ***Erfarenhet av abort samt ha haft klamydia***

	Totalt n=3282 %	Pojke n=1452 %	Flicka n=1804 %	Passar inte n=26 %	*P*
Har du/din partner någon gång gjort en abort?					
Ja, en gång	2,0	2,1	1,9	0,0	
Ja, mer än en gång	0,5	0,8	0,2	0,0	*
Nej	98	97	98	100,0	
Har du haft klamydia?					
Ja, en gång	1,6	0,6	2,5	0,0	
Ja, mer än en gång	0,5	0,6	0,4	0,0	***
Nej	98	99	97	100,0	

Chi² test, mellan pojkar och flickor, *= p<.05, **= p<.01, ***=p<.001

Diskussion

I Svedin och Priebes studie (2009) uppgav 76 procent och i studien från 2014 (Svedin et al, 2015) uppgav 66 procent att de debuterat sexuellt medan motsvarande andel i denna studie var 65 procent. I samtliga tre studier var det vanligare att flickor hade haft oralt, vaginalt eller analt samlag än att pojkar haft det (78, 67 och 68 % jämfört med 74, 64 och 62 %) av ungdomarna vid 18 års ålder. Huruvida detta är en reell nedgång i andelen ungdomar som haft sex under den gångna 10 årsperioden är svårt att uttala sig om.

Någon markant skillnad i ålder vid samlagsdebut kan dock inte ses mellan de tre undersökningarna. I 2009 års undersökning var medelåldern 15,4 år för pojkar och 15,3 år för flickor, i 2014 år undersökning 15,5 år för pojkarna och 15,6 år för flickorna medan medelåldern vid den sexuella debuten i denna undersökning var 15,8 år för pojkarna och 15,7 år för flickorna. Det kan vara ett rimligt antagande att åldern för sexuell debut har stabiliserats och inte kommer att sjunka ytterligare vilket kan ses som önskvärt då glappet mellan fysisk och psykologisk mognad kan ses som en riskfaktor. Tidig sexdebut (<14 år) har visat sig korrelera med psykosocial ohälsa och problembeteenden bland ungdomar men även med en ökad risk för sexuella övergrepp bland flickor (Kastbom, 2015).

En tendens till ökning av antalet sexpartners ungdomarna hade haft kunde noteras mellan 2009 års undersökning och 2014 års undersökning där 34 procent respektive 43 procent uppgav att de haft 2-5 olika partners. I denna studie var motsvarande siffra 43 procent.

Andelen ungdomar som använde kondom för att skydda sig mot klamydia var låg (28 %) vilket eventuellt kan förklaras av att man tycker att det främsta skälet att skydda sig är att undvika graviditet, vilket 86 procent angav att de gjorde på olika sätt.

Förhållandevis få ungdomar, 2,1 procent, uppgav att de behandlats för klamydia vid ett eller flera tillfällen vilket var lägre än de 3,6 procent som angav att de behandlats för klamydia 2014. Enligt Folkhälsomyndigheten (2015) har en minskning i smittfrekvens skett i åldern 15-19 år vilket denna studie kan sägas bekräfta. På samma sätt var erfarenheten att ha genomgått en abort lägre i denna undersökning, 2,5 procent jämfört med de 3,7 procent som ungdomarna rapporterade 2014.

Sammanfattningsvis pekar resultatet på att ålder för samlagsdebut har stabiliserats men att antalet sexpartners ökat samt att andelen som skyddar sig mot sexuellt överförbara sjukdomar är relativt låg. Huruvida det är en tendens att antalet olika sexpartners ökar är något som bör studeras mer då detta också ökar risken för sexuellt överförda sjukdomar. Resultatet pekar på att det finns mer att göra beträffande information om att olika skydd skyddar mot olika risker. Framöver är fortsatta insatser som kan förhindra/minska såväl klamydia som tonårsaborter angelägna.

3. Sexuella övergrepp

(Åsa Landberg & Carl Göran Svedin)

Inledning

Sexuella övergrepp mot barn är inte bara ett allvarligt brott, det är även en rättighetskränkning och ett stort samhällsproblem. Världshälsoorganisationen (WHO) definierade sexuella övergrepp som ett globalt hälsoproblem redan 2003 (WHO, 2003). Förutom det individuella lidande som övergreppen ger upphov till leder de till ökad risk för fysisk och psykisk ohälsa samt en rad olika psykosociala problem (Maniglio, 2009). Sexuella övergrepp medför dessutom stora kostnader för samhället, till exempel genom ökade kostnader för socialtjänst, hälso- och sjukvården, undervisnings- och rättssystemet samt genom lägre produktivitet för samhället och individen (Sethi et al, 2013).

Kunskap om förekomsten och karaktären av övergrepp, om de barn som utsätts och om förövarna kan tänkas leda till bättre förutsättningar för att förebygga övergrepp och för att tillgodose de utsattas behov av skydd, stöd och rehabilitering. Samtidigt är det ett svårfångat fenomen, sexuella övergrepp är till sin karaktär något som är tabubelagt och som ofta hålls hemligt.

I den föreliggande undersökningen svarar 18-åringar anonymt på enkäter vilket ger en bild av deras erfarenheter av övergrepp under hela uppväxten. Vid den senaste motsvarande undersökningen 2014 hade 21 procent av eleverna erfarenhet av någon typ av övergrepp under uppväxten (Svedin et al., 2015). Det var mer än tre gånger vanligare med erfarenheter av sexuella övergrepp bland flickor (29 %) än bland pojkar (9,6 %). Förekomsten av de allvarligaste formerna av övergrepp (orala, anala och genitala övergrepp, med ett sammanfattande begrepp penetrerande övergrepp) mättes med samma frågor som i de två tidigare undersökningarna från 2004 och 2009 (Svedin & Priebe, 2004, 2009). En jämförelse visade en tendens till nedgång med en säkerställd skillnad mellan 2004 års undersökning och båda undersökningarna 2009 och 2014. Mellan undersökningarna 2009 och 2014 fanns det dock ingen skillnad. Penetrerande övergrepp rapporterades av 9-10 procent av flickorna och 3 procent av pojkarna i bägge undersökningarna.

I en representativ undersökning av 5 960 elever i gymnasieskolans årskurs två rapporterade 21 procent av pojkarna och 33 procent av flickorna att de i någon form var sexuellt viktimiserade, varav 2,5 procent av pojkarna och 15 procent av flickorna rapporterade våldtäkt eller våldtäktsförsök (Aho, Landell & Svedin, 2016). Risken för sexuella övergrepp var högre för flickor, för elever som inte bodde med bägge sina föräldrar eller hade en arbetslös förälder. Risken var däremot lägre om en eller bägge föräldrarna var födda utanför Europa.

En enkät riktad till 4741 elever i årskurs nio och årskurs två i gymnasiet visade att 26 procent, 40 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna, hade blivit utsatta för sexuella övergrepp vid något eller flera tillfällen (Jernbro & Janson, 2017). Det första övergreppet hade skett under tonåren för 79 procent av eleverna, 19 procent hade utsatts första gången i åldern 7-12 år och drygt två procent rapporterade att de utsatts när de var sex år eller yngre.

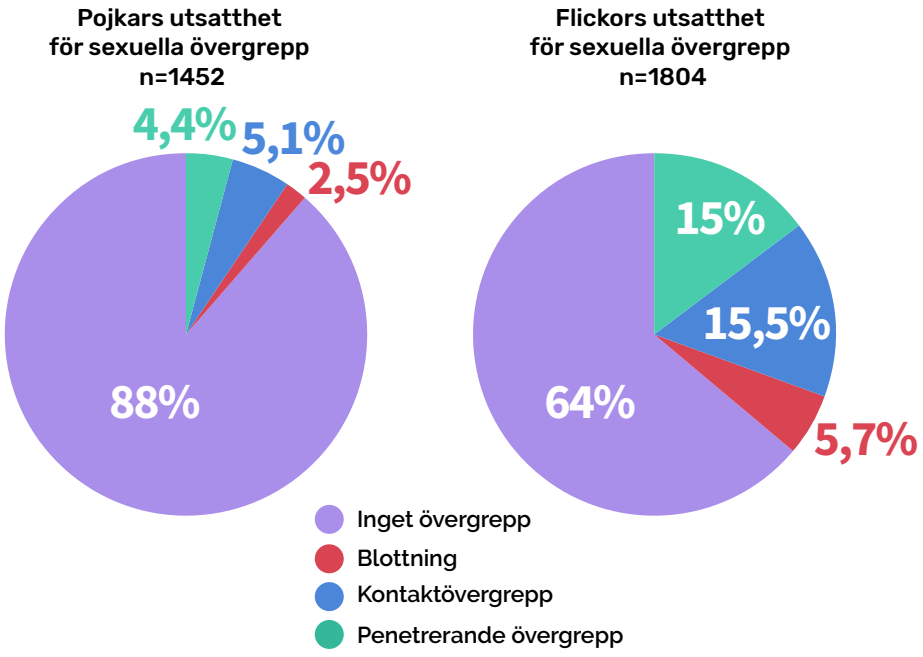
Såväl nationella som internationella jämförelser begränsas av att forskare genomför undersökningar med olika upplägg, olika åldersgrupper och olika frågeinnehåll. I en genomgång av 26 nordiska studier varierade förekomsten av sexuella övergrepp mot flickor mellan 11 och 36 procent, och mot pojkar mellan 3 och 23 procent (Kloppen et al., 2016). Motsvarande siffror för kontaktövergrepp var 1 till 12 procent respektive 6 till 30 procent. I en meta-analys av 217 internationella studier publicerade mellan 1980-2008 fann Stoltenberg et al. (2011) att i genomsnitt 18 procent av flickorna och 7,6 procent av pojkarna rapporterades vara utsatta för sexuella övergrepp i de olika studierna. Det innebär att den förekomst som rapporteras från studien 2014 (Svedin et al., 2015) ligger relativt högt i ett internationellt perspektiv.

Resultat

Förekomst

Liksom i tidigare studierna ställdes frågan "Det händer att människor övertalas, pressas eller tvingas till sexuella handlingar som de inte kan värja sig mot. Har du varit utsatt för något av följande mot din vilja (ej på nätet)? Följdfrågorna var "Någon har blottat sig för dig" (kategoriserad som ej kontakt/blottning), "Någon har berört dina könsdelar (underlivet eller bröstet) eller försökt klä av dig för att ha sex med dig", "Du har onanerat åt någon (kategoriserade som kontakt)", "Du har haft vaginalsex", "Du har haft oralsex", "Du har haft analsex" (kategoriserade som penetrerande sexuella övergrepp).

Var fjärde elev (25 %) uppgav att de utsatts för ett sexuellt övergrepp någon gång under uppväxten och var tionde elev (10 %) hade utsatts för penetrerande övergrepp.

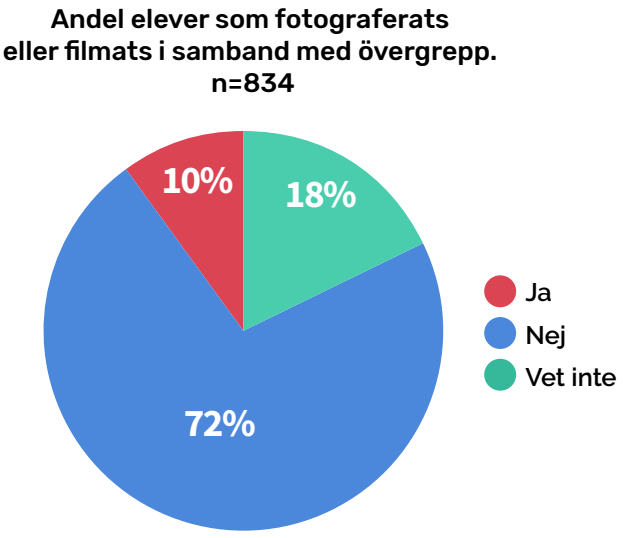
FIGUR 3.1

Könsskillnaderna var betydande, 36 procent av flickorna hade utsatts för något övergrepp under uppväxten jämfört med 12 procent av pojkarna. Det var alltså tre gånger vanligare att en flicka utsatts än att en pojke utsatts, figur 3.1. Av de elever som uppgav att könsindelningen inte passade dem hade 31 procent utsatts för något övergrepp och 12 procent för penetrerande övergrepp.

Samtliga sexuella övergreppshandlingar var signifikant vanligare bland flickor än bland pojkar, 5,7 procent av flickorna och 2,5 procent av pojkarna hade utsatts för övergrepp utan fysisk kontakt, 15 procent av flickorna och 5,1 procent av pojkarna hade utsatts för kontaktövergrepp utan penetration medan 15,5 procent av flickorna och 4,4 procent av pojkarna hade utsatts för penetrerande övergrepp.[1]

De elever som inte tycker att könsindelningen passar dem ligger mellan flickor och pojkar vad gäller förekomst av de olika kategorierna av sexuella övergrepp, 3,8 procent hade utsatts för övergrepp utan fysisk kontakt, 15 procent hade utsatts för kontaktövergrepp utan penetration och 12 procent hade utsatts för penetrerande övergrepp.

Av de som varit utsatta hade 324 elever varit utsatta vid ett tillfälle (39 %), 332 elever hade varit utsatta 2-5 gånger (40 %) medan 178 elever (21 %) varit utsatta mer än fem gånger. Flickor var signifikant oftare utsatta för upprepade övergrepp än pojkar, 22 procent bland flickorna hade varit utsatta mer än fem gånger jämfört med 18 procent av pojkarna.

FIGUR 3.2

Av de elever som utsatts för övergrepp uppgav 10 procent att de fotograferats eller filmats under övergreppen, 18 procent visste inte medan 72 procent uppgav att de inte filmats, figur 3.2. Av de elever som fotograferats eller filmats under övergreppen uppgav 26 procent att

1. *Kategoriseringen utgår från den allvarligaste formen av övergrepp som eleven utsatts för. En elev som utsatts för penetrerande övergrepp kunde även varit utsatt för övergrepp utan fysisk kontakt eller övergreppshandlingar som inkluderade fysisk kontakt men utan penetration.*

bilderna spridits, 41 procent visste inte, medan 32 procent uppgav att bilderna inte spridits. Det fanns inga signifikanta könsskillnader vad gäller dokumentation av övergreppen.

Första övergreppet

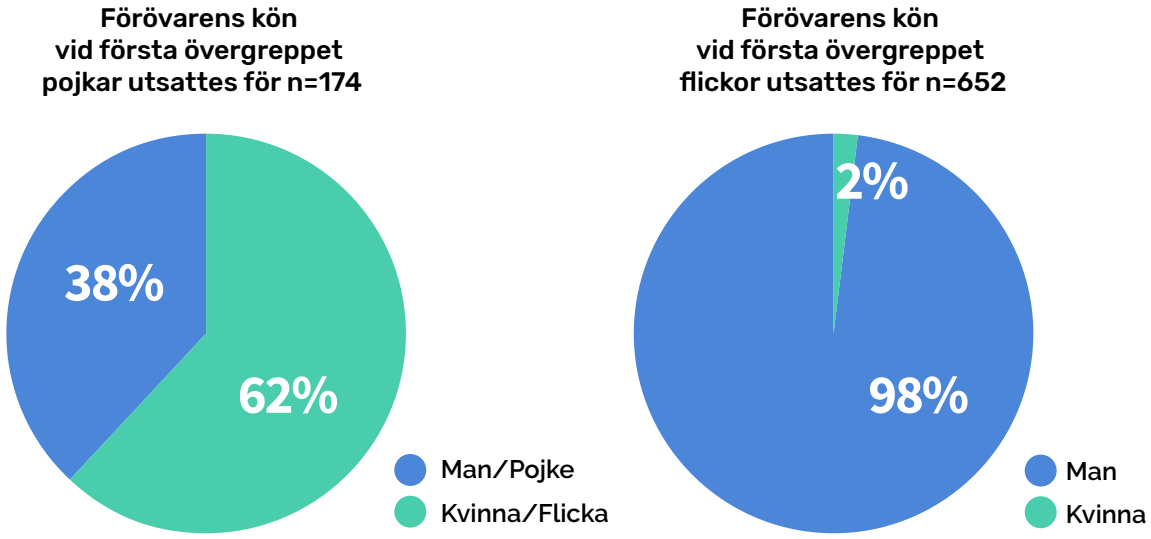
Den genomsnittliga åldern på eleven vid det första övergreppstillfället var 14,9 år. De flesta (82 %) uppgav att övergreppen startade när de var i tonåren, men 133 elever (16 %) uppgav att de var 7-12 år när övergreppen startade och 20 elever (2,4 %) uppgav att de var 0-6 år. Andelen av samtliga elever som utsatts för övergrepp innan tonåren var 4,6 procent, andelen som utsatts första gången under tonåren var 21 procent, tabell 3.1.

Eleverna har även uppgett hur gammal de tror att förövaren var, genomsnittsåldern var drygt 20 år.

TABELL 3.1. ***Ålder på eleven vid första övergreppet***

Elevens ålder vid det första övergreppet	Andel av de elever som utsatts för övergrepp N = 834 %	Andel av alla elever N=3282 %
0-6 år (20 elever)	2,4	0,6
7-12 år (133 elever)	15,9	4,0
13 och uppåt (681 elever)	81,7	20,7

Vid det första övergreppet uppgav sammanlagt 7 procent av eleverna att de utsatts av mer än en person. Var femte elev (19 %) uppgav att de var drogade eller berusade när de utsattes första gången, medan var fjärde elev (24 %) uppgav att förövaren var berusad eller drogad.

FIGUR 3.3

En stor majoritet av de personer som utsatt eleverna för övergrepp var män/pojkar (86 %, jämfört med 14 % kvinnor/flickor). Skillnaderna mellan de flickor och de pojkar som utsatts var dock stora. Då en flicka utsatts var 98 procent av förövarna män/pojkar jämfört med 1,5 procent kvinnor/flickor. Då en pojke utsatts var 38 procent av förövarna män/pojkar jämfört med 62 procent kvinnor/flickor, figur 3.3.

De flesta elever (70 %) hade utsatts av någon de kände vid det första övergreppet. Den vanligaste förövaren vid det första övergreppet var en ungefär jämnårig person som eleven kände (35 %) följt av en pojkvän/flickvän (19 %). Föräldrar (inklusive styvföräldrar) var förövare i 13 procent av övergreppen, en vuxen vän eller bekant till familjen i 3,4 procent, annan släkting i 2,3 procent och syskon i 1,1 procent, tabell 3.2.

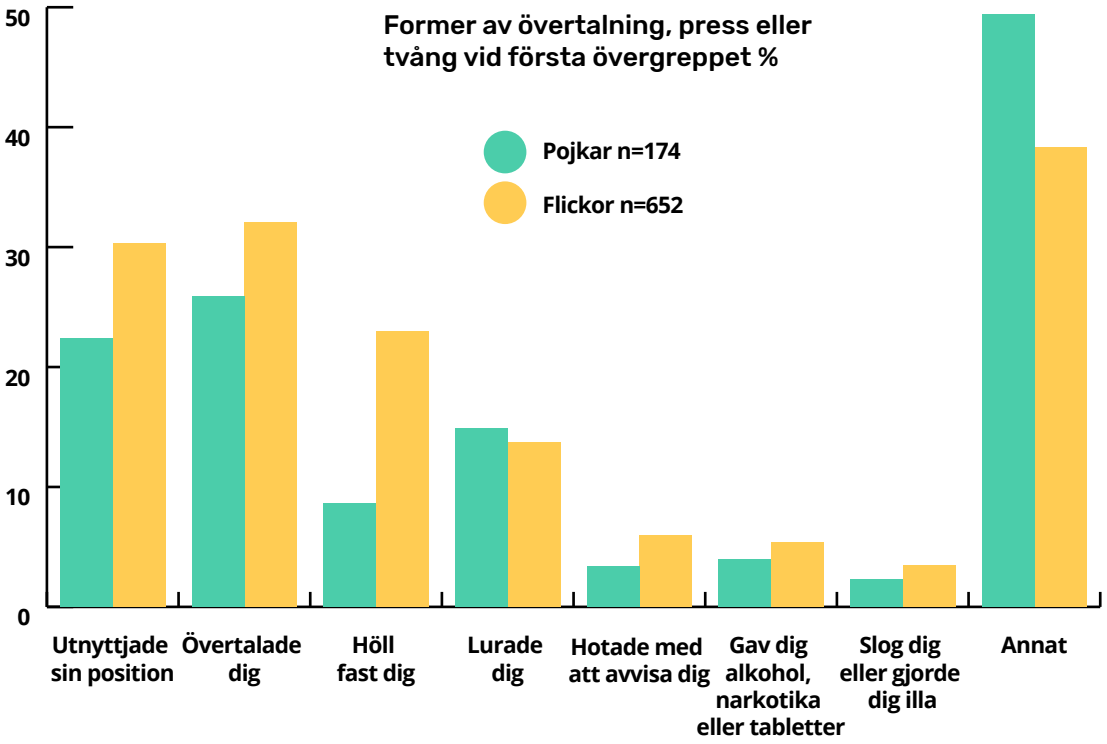
Totalt hade 30 procent av eleverna utsatts av en okänd person vid första övergreppet, och 12 procent hade lärt känna förövaren via nätet.

Vad gäller relation till förövare vid första tillfället fanns inga signifikanta könsskillnader.

TABELL 3.2. ***Relation till förövaren vid första övergreppet*** [2]

Relation	Andel av alla elever som utsatts för övergrepp N = 834 %
Förälder	13
Syskon	1,1
Annan släkting	2,3
Familjehemsförälder	0,1
Vuxen vän/bekant till familjen	3,4
Idrottsledare/lagledare	0,5
Lärare	0,7
Pojkvän/flickvän	19
Annan ungefär jämnårig du kände	35
Okänd person	30
Någon du lärt känna över nätet	12

2. *Inga signifikanta könsskillnader*

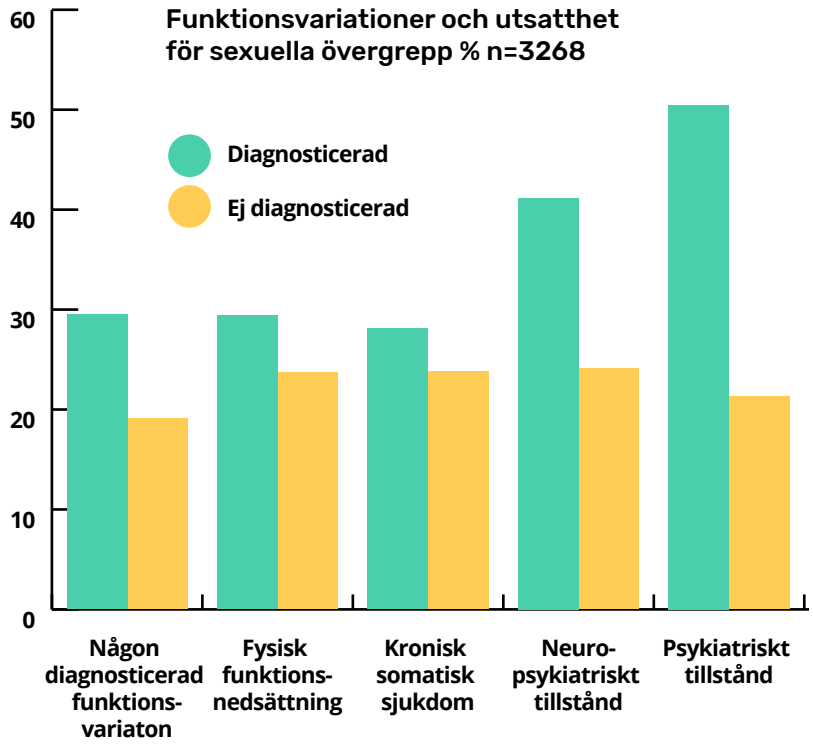
FIGUR 3.4

Eleverna angav vilken form av övertalning, press eller tvång som förövaren använde första gången de utsattes för övergrepp.[3] Det vanligaste var att förövaren utnyttjat sin position (36 %), att förövaren övertalat eleven (31 %) eller att eleven hållits fast (20 %). Andra former var att förövaren lurade eleven (14 %), hotade med att avvisa eleven (5,5 %), att eleven fick alkohol eller narkotika (5,2 %) eller att förövaren slog eller gjorde eleven illa (3,4 %). Det var vanligare att flickor uppgav att förövaren hållit fast dem eller utnyttjat sin position än att pojkar gjorde det (30 % jämfört med 22 %). En betydande andel av eleverna (40 %) angav att förövaren använt andra former av övertalning, press eller tvång än de svarsalternativ som fanns i enkäten, figur 3.4.

Bakgrundsfaktorer

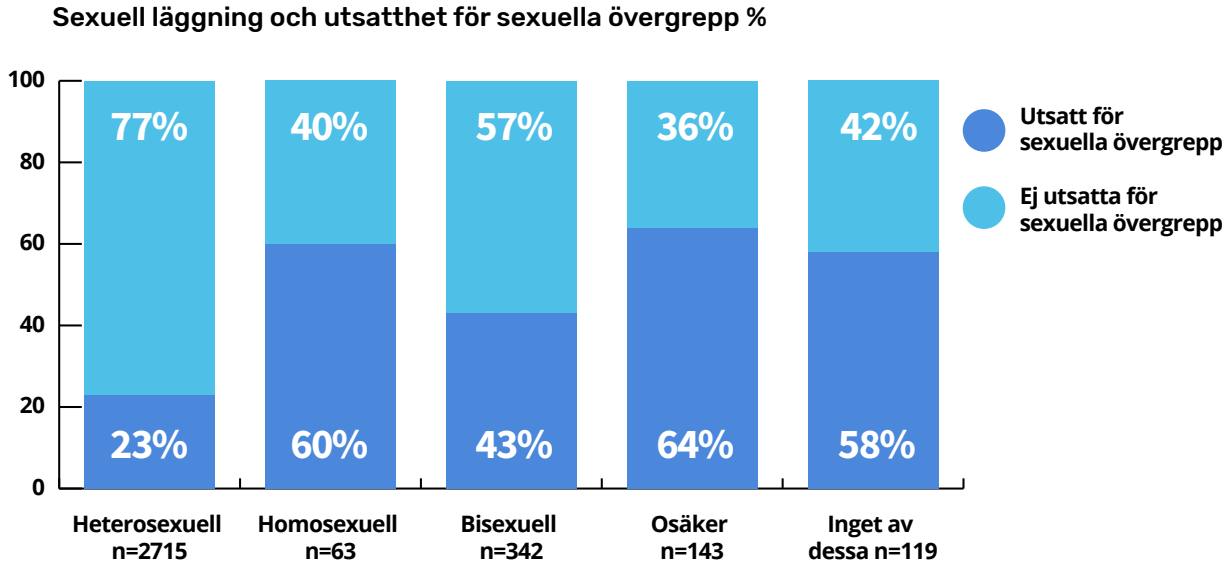
De elever som utsatts för sexuella övergrepp skiljde sig från elever som inte varit utsatta vad gäller en rad olika bakgrundsfaktorer. Utsatta elever gick mindre ofta på högskoleförberedande program (68 % vs 74 %) och oftare på ett yrkesförberedande program jämfört med elever som inte varit utsatta för sexuella övergrepp (28 % vs 23 %). De utsatta eleverna bodde mer sällan med sina båda föräldrar (52 % vs 66 %) och upplevde familjens ekonomi som medelmåttig, (varken bra eller dålig) eller dålig (33 % vs 21 %). Det var vanligare att pojkar som varit utsatta för sexuella övergrepp var födda utomlands (18 % vs 11 %) eller var minst andragenerationsinvandrare jämfört med de som inte varit utsatta (15 % vs 11 %). Flickor som utsatts för övergrepp hade däremot mer sällan utländsk bakgrund (32 % vs 38 %).

3. *Flera alternativ kunde anges. Det är värt att notera att hot inte fanns med bland svarsalternativen.*

FIGUR 3.5

De elever som utsatts för sexuella övergrepp var oftare diagnosticerade med någon form av funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom än andra elever.[4] De elever som hade en diagnosticerad funktionsvariation var oftare utsatta för sexuella övergrepp (30% vs 19 %). Detsamma gällde samtliga kategorier av funktionsvariationer, fysisk funktions-nedsättning (29 % vs 24 %), kronisk somatisk sjukdom (28 % vs 24 %), neuropsykiatriskt tillstånd (41 % vs 24 %) samt psykiatriskt tillstånd (50 % vs 21 %).

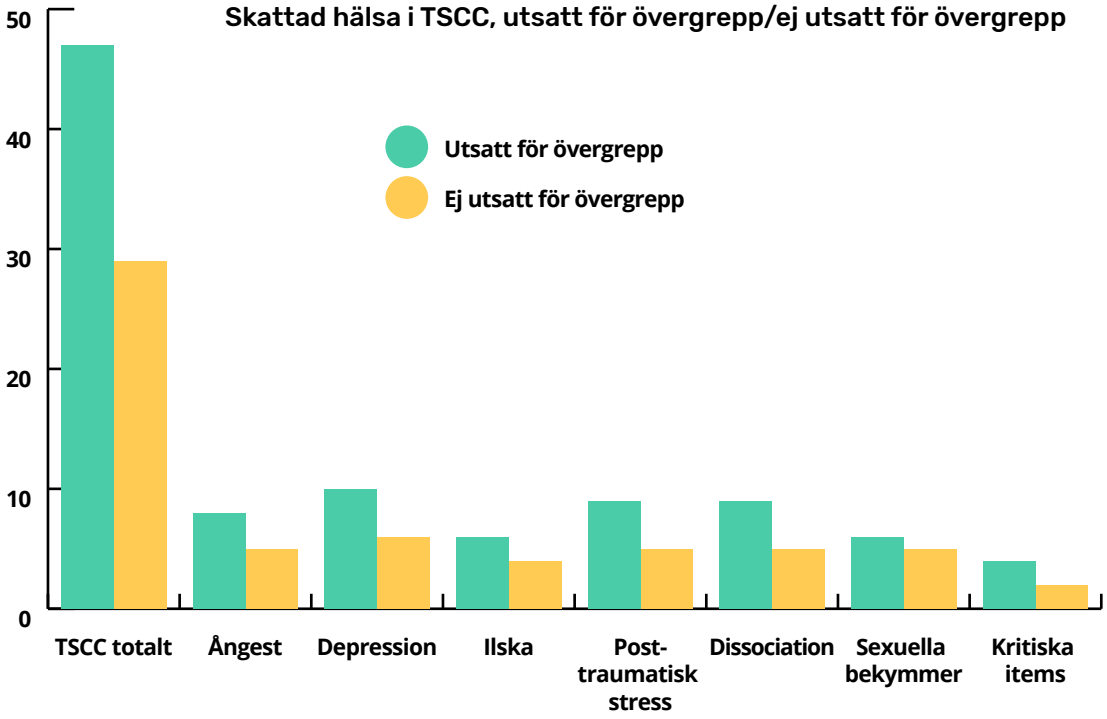
FIGUR 3. 6

4. *En beskrivning av kategoriseringen och de funktionsvariationer som ingår finns i kapitel 1*

De ungdomar som inte identifierade sig som heterosexuella var oftare utsatta för sexuella övergrepp. Av de heterosexuella var 23 procent utsatta, av de homosexuella 60 procent och av de bisexuella 43 procent. Av de elever som var osäkra var 64 procent utsatta och av de elever som angav att inget av dessa alternativ stämde var 58 procent utsatta, figur 3.6. Av de elever som svarade att de var transpersoner hade 66 procent utsatts för sexuella övergrepp.

Hälsa, känsloreglering, resiliens samt skam och skuld

Elever av bägge könen som varit utsatta för sexuella övergrepp uppvisade sämre hälsa mätt med Trauma Symptom Checklist for Children´s (TSCC) samtliga delskalor jämfört med elever som inte utsatts.[5]

FIGUR 3.7

De ungdomar som utsatts uppvisade mer symtom på ångest, depression, ilska, post-traumatisk stress, dissociation och sexuella bekymmer, figur 3.7. De hade även signifikant mer av kritiska symptom, vilket innebär en ökad förekomst av symptom som kräver en fortsatt klinisk utredning (t.ex. potentiellt självskadebeteende eller önskan att ta livet av sig). Det var till exempel betydligt vanligare att eleverna ofta/nästan alltid hade tankar om att ta sitt liv (22 % jämfört med 7 %).

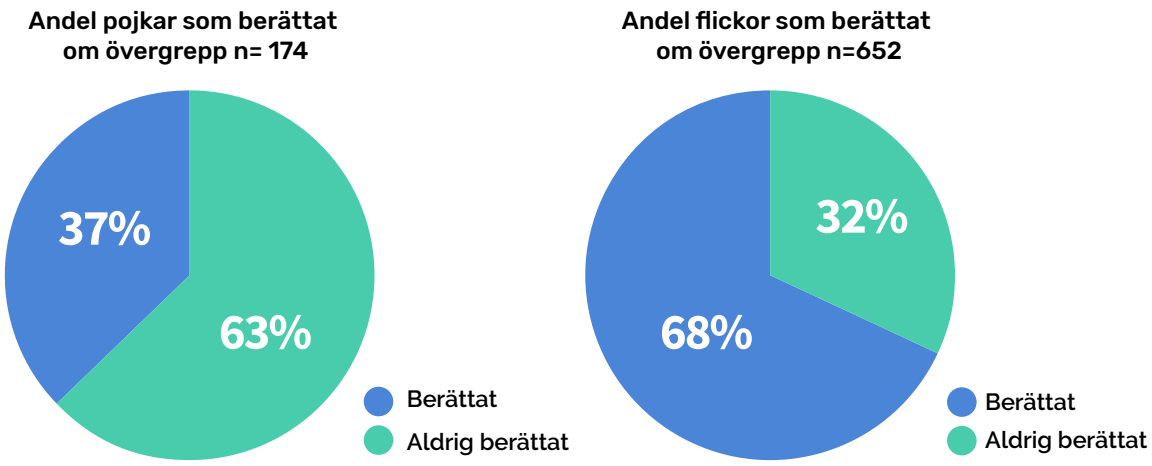
De elever som varit utsatta för sexuella övergrepp hade högre poäng totalt och på samtliga delskalor på DERS-16, vilket innebär att de har större problem att reglera sina känslor. Elever som varit utsatta för sexuella övergrepp hade också signifikant lägre värden på resiliens-skalan ARQ-12, vilket innebär att de beskrev mindre av sådana stödjan-

5. *De instrument som används för att mäta psykisk hälsa beskrivs i bilaga.*

de strukturer som kan innebära motståndskraft mot psykosocial ohälsa vid traumatiska händelser. De elever som varit utsatta för sexuella övergrepp hade en större tendens att känna skam och skuld, framför allt skamkänslor. Skam- och skuldkänslor kan påverka viljan att berätta om sina erfarenheter.

Berättat om övergrepp

Totalt 62 procent av eleverna hade berättat om de övergrepp de varit med om för någon.

FIGUR 3.8

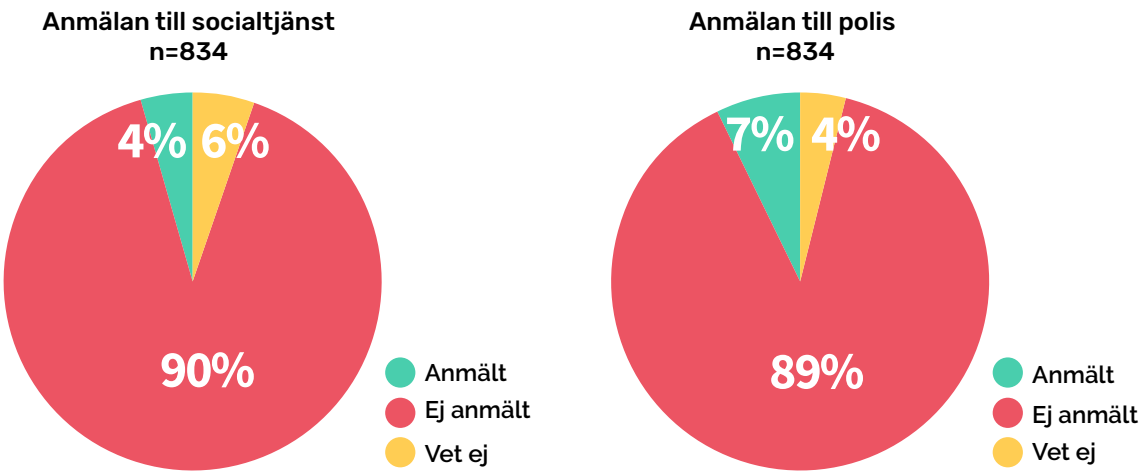
Det var vanligare att flickor berättat för någon om övergreppen än att pojkar gjort det (68 % jämfört med 37 %), figur 3.8. De flesta utsatta pojkar hade aldrig berättat om övergreppen för någon.

De elever som hade berättat för någon hade oftast anförtrott sig åt en jämnårig, 78 procent hade berättat för en jämnårig vän, 32 procent hade berättat för en flickvän/pojkvän och 21 procent för ett syskon. Av de elever som berättat för någon hade 34 procent berättat för mamma, 21 procent för pappa och 9,9 procent för en vuxen släkting eller vän. Det var vanligare att flickor vänt sig till en jämnårig vän än att pojkar gjort det (80 % jämfört med 62 %).

Berättelserna om övergrepp hölls i hög utsträckning inom familj eller vänskapskrets. Av de som berättat för någon utanför familj och vänskapskretsen om övergrepp hade 22 procent berättat för en vuxen professionell, 2,9 procent hade berättat för en frivilligorganisation och 1,2 procent via en community eller chatstöd online, tabell 3.3.

TABELL 3.3. BERÄTTAT FÖR NÅGON (ALLA ÖVERGREPP).

Har du berättat för någon om det (sexuella övergrepp) som hände mot din vilja?	Alla N = 834 n %
Om ja, till vem har du berättat? (Fler svar får markeras)	
Mamma	34
Pappa	21
Syskon	21
Flickvän/pojkvän	32
Jämnårig vän	78
Vuxen släkting eller vän	9,9
Vuxen professionell (någon som arbetar med barn och ungdom)	22
Frivillig organisation t.ex BRIS, tjej/killjour	2,9
Via en community eller chatstöd online	1,2
Annan person	11

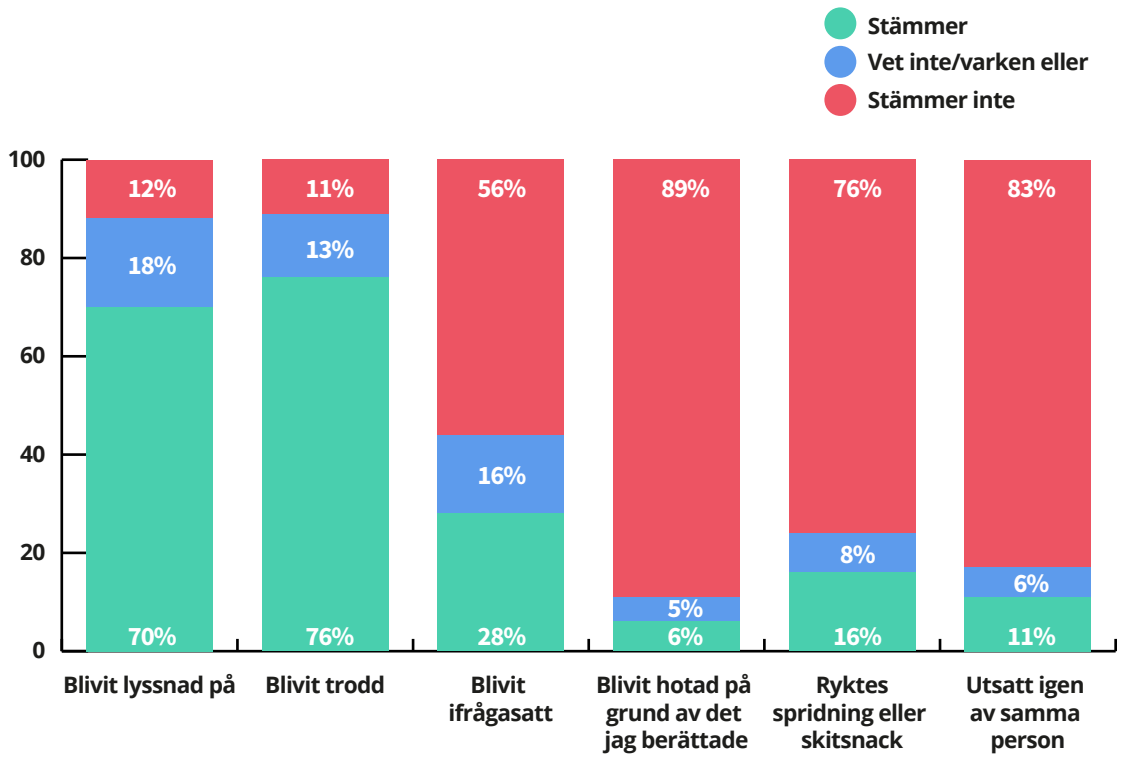

FIGUR 3.9

En stor majoritet av eleverna uppgav att de övergrepp de utsatts för inte anmälts till myndigheterna. Totalt 4,3 procent av eleverna uppgav att övergreppen anmälts till sociala myndigheter medan 7,4 procent uppgav att de anmälts till polisen, tabell 3.12. Det var vanligare att flickor uppgav att övergreppen polisanmälts (8,3 % av flickorna vs 4,7 % av pojkarna).

Bemötande och stöd

De elever som svarat att de berättat om sexuella övergrepp för någon fick följdfrågor om hur deras berättelse tagits emot

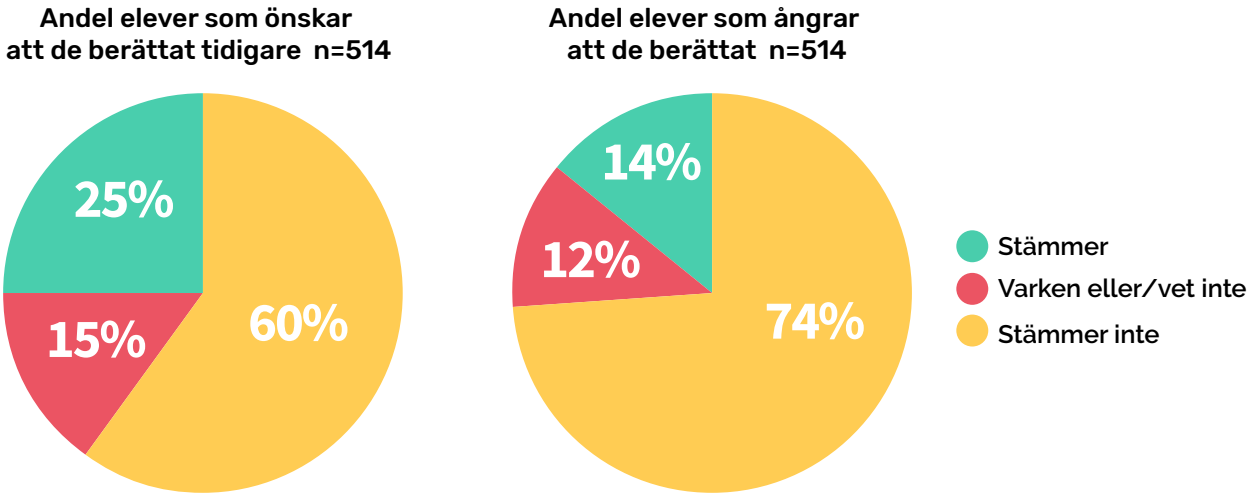

FIGUR 3.10

Totalt uppgav 70 procent att de blivit lyssnade på, medan 12 procent inte upplevde att mottagarna lyssnat på dem, figur 3.10. En något högre andel, 76 procent upplevde att de blivit trodda, medan 11 procent inte upplevde att de blivit trodda.

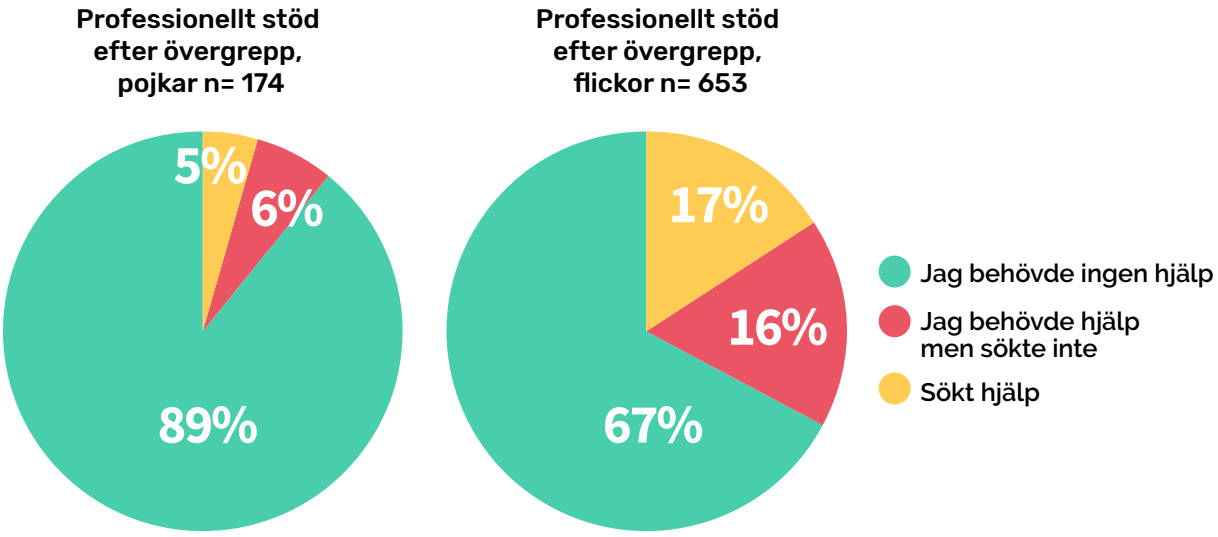
Uppgifter om negativa reaktioner på berättelser om övergrepp förekom. Totalt 28 procent av eleverna hade blivit ifrågasatta, 6 procent hade blivit hotade och 16 procent hade utsatts för ryktesspridning eller skitsnack. Att berätta hade inte heller alltid lett till skydd mot nya övergrepp, 11 procent av eleverna hade blivit utsatta för övergrepp igen av samma person efter det att de berättat.

Det fanns några tydliga könsskillnader, det var vanligare att flickor (73 %) upplevde att de blivit lyssnade till än att pojkar gjorde det (56 %). Det var också vanligare att flickor upplevde att det blivit trodda (78 %) än att pojkar gjorde det (61 %). Pojkar uppgav däremot oftare att de blivit hotade på grund av det de berättat än flickor (11 % av pojkarna vs 5 % av flickorna).

FIGUR 3.11

Var fjärde elev (25 %) önskade att de berättat om övergreppen tidigare, medan 14 procent ångrade att de hade berättat, figur 3.11.

FIGUR 3.12

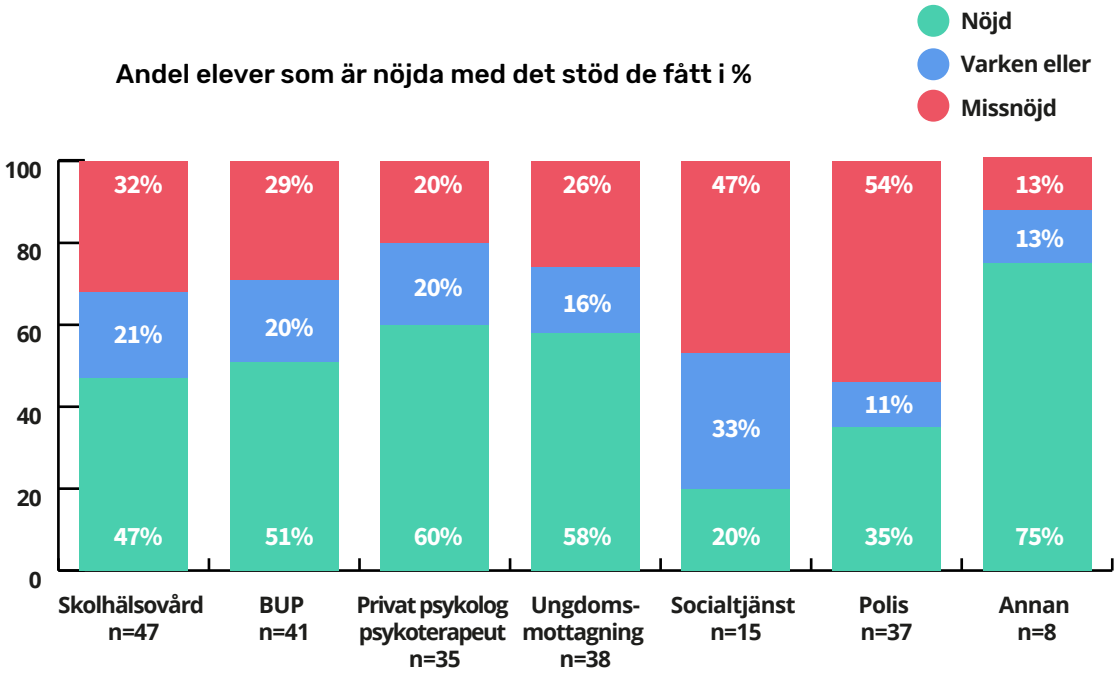
Av de pojkar som uppgav att de utsatts för övergrepp tyckte 89 procent att de inte behövt hjälp eller stöd, 6,3 procent uppgav att de behövt hjälp men inte sökt sådan medan 4,6 procent hade sökt hjälp. Av de flickor som uppgav att de utsatts för övergrepp tyckte 67 procent att de inte behövt hjälp eller stöd, 17 procent uppgav att de behövt hjälp men inte sökt sådan medan 16 procent hade sökt hjälp, figur 3.12.

Av elever som hade sökt hjälp/stöd (flera alternativ kunde markeras) hade 41 procent haft kontakt med skolhälsovården, 36 procent med BUP, 33 procent med ungdomsmottagning, 32 procent med polis, 31 procent med privat psykolog/psykoterapeut och 13 procent med socialtjänsten, tabell 3.4. Det fanns inga signifikanta skillnader mellan könen.

TABELL 3.4. ***Sökt hjälp.***

Var har du sökt hjälp/stöd?	Andel av de som sökt stöd. n = 114 %	Andel av alla som utsatts för övergrepp n=834 %
Skol- kurator/ psykolog/sköterska	41	5,6
Barn- och ungdoms-psykiatrin (BUP)	36	4,9
Privat psykolog/terapeut	31	4,1
Ungdomsmottagningen	33	4,6
Socialtjänsten	13	1,8
Polis	32	4,4
Annan	7	1

De elever som hade sökt hjälp fick även skatta hur nöjda de var med kontakterna de haft.

FIGUR 3.13

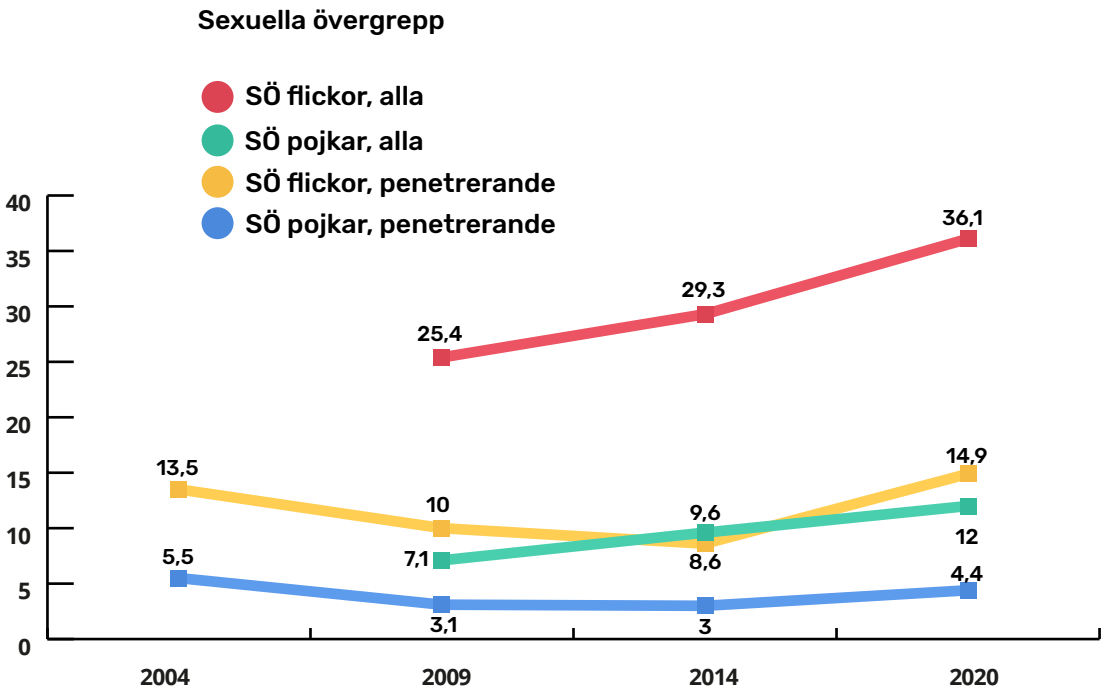
Av de elever som varit i kontakt med privat psykolog var 60 procent nöjda medan 20 procent var missnöjda, i kontakt med ungdomsmottagningen var 58 procent nöjda medan 26 procent var missnöjda, i kontakt med BUP var 51 procent nöjda medan 29 procent var missnöjda, i kontakt med skolhälsovården var 47 procent nöjda medan 32 procent var missnöjda, figur 3.13.

Av de elever som hade sökt hjälp hos polisen var 35 procent nöjda medan 54 procent var missnöjda. Den instans som flest var missnöjda med var socialtjänsten, här var 20 procent nöjda medan 47 procent var missnöjda. I absoluta tal innebär det att av de totalt 834 elever som uppger att de utsatts för sexuella övergrepp så hade 15 elever sökt hjälp hos socialtjänsten och tre av dem var nöjda med kontakten.

Förändring över tid

Förekomsten av sexuella övergrepp jämfördes med de tidigare studierna där samma frågor ställts. I 2014 år undersökning (Svedin et al., 2015) rapporterade var femte elev (20,9 %) att de utsatts för sexuella övergrepp. I denna studie var det var fjärde elev (25,4 %). Könsskillnaderna var liksom i tidigare undersökningar stora, 12 procent av pojkarna hade utsatts jämfört med 36,1 procent av flickorna. Mer än var tredje flicka var utsatt för övergrepp.

Drygt var tionde elev (10,2 %) hade utsatts för orala, anala eller vaginala (penetrerande) övergrepp vilket kan jämföras med 6,6 procent år 2014, 6,9 procent år 2009 och 9,8 procent år 2004.

FIGUR 3.14

Förekomsten av något sexuellt övergrepp under uppväxten var för pojkar 12 procent, vilket kan jämföras med 9,2 procent år 2014, och 7,1 procent 2009. Av pojkarna hade 4,4 procent utsatts för penetrerande övergrepp vilket kan jämföras med 3,0 procent år 2014, 3,1 procent år 2009 och 5,5 procent år 2004.

Förekomsten av något sexuellt övergrepp under uppväxten var för flickor 36,1 procent vilket kan jämföras med 29,3 procent år 2014 och 25,4 procent år 2009. Av flickorna hade 14,9 procent utsatts för penetrerade övergrepp i den aktuella undersökningen, jämfört med 8,6 procent år 2014, 10,0 procent år 2009 och 13,5 procent år 2004, figur 3.14.

Exakta procentsiffror kan vara något vilseledande, därför anger vi även konfidensintervallerna som visar inom vilka ramar det sanna värdet ligger med 95 % sannolikhet. Om det inte finns någon överlappning mellan konfidensintervallerna är skillnaden statistiskt signifikant. Skillnaderna mellan år 2020/2021 års undersökning och 2009 respektive 2014 är alltså signifikanta för gruppen som helhet och för flickor, medan andelen som är utsatta för penetrerande övergrepp är oförändrad jämfört med 2004 års undersökning. Andelen pojkar som utsatts för penetrerande övergrepp skiljer sig inte statistiskt jämfört med de tre tidigare undersökningarna, tabell 3.5.

TABELL 3.5. ***Förändring över tid. Konfidensintervaller för penetrerande sexuella övergrepp. En jämförelse mellan undersökningarna 2004, 2009, 2014 samt 2020-21.***

	2004 n= 4 343		2009 n= 3 498		2014 n= 5 839		2020-21 n= 3 282	
Penetrerande sexuella övergrepp *	% i U-grupp	95% CI	% i U-grupp	95% CI	% i U-grupp	95% CI	% i U-grupp	95% CI
Totalt	9,8	8,8 – 10,8	6,9	6,1 – 7,7	6,6	6,0 – 7,2	10,2	9,2 – 11,3
Pojkar	5,5	4,5 – 6,5	3,1	2,2 – 3,9	3,0	2,2 – 3,8	4,4	3,3 – 5,4
Flickor	13,5	12,1 – 14,9	10,0	8,6 – 11,4	8,6	7,6 – 9,6	14,9	13,3 – 16,6

* orala, anala och genitala övergrepp

Diskussion

De fyra skolundersökningar som genomförts sedan 2004 är en unik källa till kunskap eftersom de gör det möjligt att följa utvecklingen av sexuella övergrepp över tid.

FIGUR 3.15 ***Förekomst av sexuella övergrepp mot barn. Olika vägar att mäta, en schematisk bild.***

Eftersom få sexuella övergrepp kommer till myndigheternas kännedom är resultat från anonyma enkäter en väg att få en mer rättvisande bild av hur vanligt det är med övergrepp än vad anmälningar till myndigheter eller domar ger, figur 3.15. Samtidigt ger det naturligtvis inte en exakt bild. Resultaten speglar vad eleverna väljer att svara och bygger på hur de själva uppfattat situationen. Vissa typer av övergrepp kommer vi inte åt med frågorna, till exempel övergrepp mot mycket små barn (då eleverna inte kan tänkas ha en tydlig minnesbild av övergreppen i tonåren), eller sexuella övergrepp där barnet inte känt sig tvingat utan manipulerats in i en sexuell situation med en vuxen på ett sätt som gör att de uppfattar det som ett frivilligt val. Övergrepp som enbart skett via nätet redovisas i ett annat kapitel och ingår inte i resultatet här.

Det finns även en viss eftersläpning när det gäller undersökningens resultat relaterat till faktisk förekomst eftersom eleverna svarar retrospektivt. Det innebär att de elever som berättar om övergrepp som skett när de gick i förskolan beskriver något som skedde för mer än tolv år sedan. De flesta elever som utsatts för övergrepp är dock utsatta i tonåren, så då beskriver undersökningens resultat något som skett de senaste åren.

I föreliggande undersökning har vi valt att i stor utsträckning behålla samma frågor som ställts om sexuella övergrepp som vid tidigare undersökningar, även om några av dem kan uppfattas som gammalmodiga. Skälet till det är att kunna jämföra med tidigare års resultat, något som inte skulle vara möjligt om frågorna formulerades om. Till dessa frågor har nya frågeområden adderats för att fördjupa kunskapen.

Förekomst

Förekomsten av sexuella övergrepp är i denna undersökning fortsatta hög. Var fjärde elev (25 %) uppgav att de utsatts för övergrepp. Könsskillnaderna var liksom i tidigare undersökningar stora, 36 procent av flickorna hade utsatts för övergrepp jämfört med 12 procent av pojkarna.

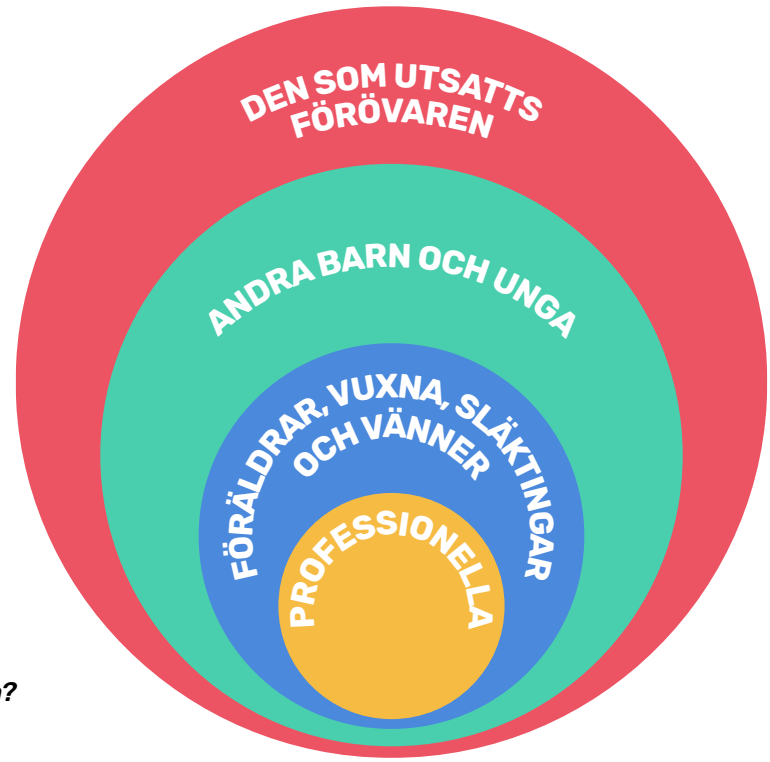
Det finns en signifikant ökning av penetrerande sexuella övergrepp för gruppen i stort och för flickor jämfört med undersökningarna 2014 och 2009, och resultaten liknar nu de från undersökningen 2004. Det finns ingen signifikant ökning av de penetrerande övergreppen mot pojkar.

De flesta övergrepp (82 %) startade i tonåren. I årets undersökning hade 39 procent av eleverna med erfarenhet av sexuella övergrepp utsatts vid ett enstaka tillfälle. Motsvarande andel har i de tre tidigare undersökningarna varierat mellan 40 och 50 procent.

Liksom i tidigare undersökningar hade de flesta elever utsatts av någon de känner och i hög utsträckning av någon relativt jämnårig, något som också bekräftas av den internationella litteraturen (Finkelhor et al., 2014; Radford et al., 2013). En markant skillnad gentemot den senaste studien finns dock vad det gäller föräldrar som förövare. I årets undersökning uppgav drygt 13 procent av de elever som utsatts för övergrepp att förövaren var en förälder, jämfört med 1,1 procent år 2014. Undersökningen 2014 sticker dock ut från de andra undersökningarna genom en låg andel föräldrar som förövare även om en översikt av nordiska studier visade på stora skillnader (Kloppen et al., 2016). Jernbro & Janson (2017) fann till exempel att 6,0 procent av de utsatta eleverna i deras studie utsatts av en förälder och i studien från 2009 (Svedin & Priebe, 2009) hade 4,6 procent av ungdomarna utsatts av en familjemedlem.

Berättat

För att barn ska kunna få stöd, skydd och rehabilitering behöver de berätta om övergreppen för andra.

FIGUR 3.16 ***Vem känner till övergreppen? Schematisk bild.***

Totalt 62 procent av eleverna hade berättat om de övergrepp de varit med om för någon (68 % av flickorna vs 37 % av pojkarna). En stor andel av eleverna (och de flesta pojkar) bär på sina erfarenheter av övergrepp i ensamhet. De som hade berättat för någon hade ofta anförtrott sig åt en jämnårig och få övergrepp hade anmälts till polis (7,4 %) eller socialtjänst (4,3 %). Det innebär att den som fått det första förtroendet ofta håller det de fått höra för sig själva, figur 3.16.

Barn och unga får ofta rådet att de, förutom att berätta för någon de känner om våld eller övergrepp, också ska söka professionell hjälp. Endast 14 procent av eleverna hade gjort det. Även om en majoritet av eleverna (71 %) inte ansåg att de behövde professionellt stöd så var gruppen som tyckte att de behövde stöd men inte hade sökt något större än den grupp som sökt (15 % vs 14 %). Den låga andel elever som fått professionellt stöd som de är nöjda med behöver ställas i relation till att hälsan hos de elever som utsatts för övergrepp var betydligt sämre än hos andra elever.

Av de som sökt professionell hjälp var en stor andel missnöjda. Särskilt anmärkningsvärt är att de flesta elever som vänt sig till polis eller socialtjänst med anledning av övergreppen inte var nöjda med kontakten. Av de elever som hade sökt hjälp hos polisen var 35 procent nöjda medan 54 procent var missnöjda, av de som sökt hjälp hos socialtjänsten var enbart 20 procent nöjda medan 47 procent var missnöjda. Resultatet pekar på ett behov av förändring. Om barn och unga som utsatts för sexuella övergrepp med förtroende ska kunna vända sig till myndigheterna behöver deras insatser anpassas så att de ger den som söker något meningsfullt. Vid jämförelsen mellan olika stöd- och hjälpinstanser behöver samtidigt deras olika förutsättningar räknas in. De myndigheter som arbetar med samtalsstöd och på direkt uppdrag av unga (till exempel privata psykologer/psykoterapeuter, ungdomsmottagning och BUP) får generellt bättre omdömen än socialtjänst och polis.

Att endast en liten andel av de barn som utsätts för övergrep eller annat våld söker eller får professionellt stöd bekräftas av andra svenska studier (Jernbro & Janson, 2016; Cater et al., 2016). Jernbro et al. (2017) beskriver att många ungdomar som avslöjat övergrepp för professionella upplevde att deras gensvar var ineffektivt, ofta på grund av ett bristande barnperspektiv.

De flesta barn i Sverige bor i ett område där det finns ett barnahus. På ett barnahus samlas professionella från olika myndigheter för att ge ett samlat stöd till brottsutsatta barn i en barnvänlig miljö (Barnafrid, 2019). De förbättringar som barnahusens verksamhet eventuellt har inneburit vad gäller bemötande har dock begränsad relevans för de elever som deltagit i denna undersökning. De elever som utsattes i tidig ålder gjorde det under en period då de första barnahusen just startat. De flesta elever i undersökningen utsattes under tonåren, och ofta av en jämnårig. Många barnahus tar inte emot denna grupp. Äldre tonåringar i allmänhet och de som utsatts av jämnåriga i synnerhet utreds ofta på annat håll (Landberg & Svedin, 2013; Barnafrid, 2019).

Hälsa

Undersökningen visar, liksom de tidigare undersökningarna och internationell litteratur, att ungdomar som varit utsatt för sexuella övergrepp har en betydligt sämre psykisk hälsa jämfört med jämnåriga utan denna erfarenhet. Likaså har de i denna undersökning sämre förmåga att reglera sina känslor och en lägre motståndskraft, resiliens. Det var tre gånger vanligare bland ungdomar som utsatts för sexuella övergrepp (alla former) och det var vanligare att eleverna ofta/nästan alltid hade tankar om att ta sitt liv (22 % jämfört med 7 %). Denna risk eller samsjuklighet har också visats i en registerstudie från Region Stockholm (Rajan et al, 2020) där unga kvinnor som hade sexuella övergrepp som diagnos också hade en mycket stor sannolikhet att ha gjort självmordsförsök. Ungdomarna som utsatts för sexuella övergrepp hade också en sämre förmåga att reglera känslor (något som kan påverka symtomutvecklingen efter ett övergrepp), sämre stöddjande strukturer (resiliens) samt en större benägenhet att känna skam och skuldkänslor.

En tvärsnittsstudie som denna kan inte fastslå orsakssamband men väl att det finns ett samband. Det som styrker ett orsakssamband är att hälsa, känsloreglering samt resiliens mäts i nutid medan övergreppen mäts retrospektivt, det vill säga att hälsan mäts efter det att de sexuella övergreppen skett. För att bättre belysa övergreppens roll gällande ohälsan behövs analyser som tar hänsyn till andra variabler som också kan förklara delar av ohälsan

Risk- och skyddsfaktorer

Studien visade att det förutom flickor fanns andra grupper som hade en ökad risk för sexuella övergrepp. Unga som inte identifierade sig som heterosexuella var överrepresenterade bland ungdomar som utsatts för sexuella övergrepp. Elever med olika former av funktionsnedsättning var oftare utsatta för sexuella övergrepp. Att ha en utländsk bakgrund framstod som en riskfaktor för pojkar, medan det var en skyddsfaktor för flickor.

Utsatta elever uppgav en sämre ekonomi i familjen samtidigt som de oftare gick på ett yrkesförberedande program. Det var dessutom vanligare att de inte bodde med bägge sina föräldrar, något som också bekräftats i studien från 2014 och Aho och medarbetares studie (2016).

Placering i familjehem/HVB, funktionsnedsättning/kronisk sjukdom/att inte identifiera sig som pojke/flicka, föräldrar som är oense om boende/umgänge och att som elev inte få bestämma framtida partner har tidigare identifierats som riskfaktorer för sexuella övergrepp mot barn i en svensk studie (Jernbro & Janson, 2017).

När vissa grupper av elever oftare är utsatta för sexuella övergrepp, handlar det om en ökad risk på gruppnivå. En del elever tillhör flera riskgrupper samtidigt men är inte utsatta, andra utsätts utan att tillhöra någon riskgrupp. När en grupp elever är särskilt utsatt säger det i sig inte heller något om orsakssambanden, men oavsett orsakssamband kan

det vara viktigt att känna till vilka grupper av barn som är särskilt utsatta för att kunna förebygga och för att kunna ge utsatta barn det stöd och det skydd de har rätt till.

Könsskillnader

Förutom att flickor betydligt oftare var utsatta för sexuella övergrepp än vad pojkar var fanns även andra tydliga könsskillnader. Färre pojkar berättade för någon om de övergrepp de varit med om och när de berättade kände de i mindre utsträckning att de blivit lyssnade på eller att de blivit trodda.

Då en flicka utsatts var drygt 98 procent av förövarna män/pojkar jämfört med 1,5 procent kvinnor/flickor. Då en pojke utsatts var 38 procent av förövarna män/pojkar jämfört med 62 procent kvinnor/flickor. Det innebär att det är tydligt befogat att se på sexuella övergrepp mot flickor som en form av mäns våld mot kvinnor och flickor, medan sexuella övergrepp mot pojkar har en annan karaktär med både män och kvinnor som förövare. Det är dock värt att notera att det var en betydligt större andel av samtliga utsatta elever som hade utsatts av en man/pojke än av en kvinna/flicka (86 % män jämfört med 14 % kvinnor).

4. Sexuell exploatering - Unga som säljer sex

(Åsa Landberg)

Inledning

I Sverige är köp av sexuella tjänster kriminaliserade sedan 1999 (Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst, 2010). Det är köparen, inte den som tar emot ersättning som begår ett brott. När ett barn under arton år utsätts för sexuell exploatering genom att förmås ta emot ersättning för sex är det än mer allvarligt. I den här undersökningen skriver vi om elever som säljer sex. Att vi väljer den termen handlar inte om att förringa det ansvar som ligger hos den som köper sex eller att lägga ansvaret för den som utsätts för sexuell exploatering. Det refererar helt enkelt till hur frågan i underökningen är ställd.

Genom att samma fråga upprepats i återkommande studier finns unika möjligheter att följa utvecklingen över tid (Svedin & Priebe, 2004; Svedin & Priebe, 2009; Svedin et al., 2015). För en mer detaljerad översikt över resultaten från dessa och andra svenska och internationella studier på området hänvisas till Svedin et al. (2015).

Ett tydligt resultat från tidigare studier är att det endast är en mindre grupp av svenska gymnasieelever som uppger att de tagit emot ersättning för sex, andelen låg på 1,4 procent år 2004, 1,5 procent år 2009 och 1,1 procent år 2014. Minskningen i 2014 års undersökning var inte statistiskt säkerställd. Det var vanligare att pojkar tagit emot ersättning för sex än att flickor hade gjort det. De som köpte sex var vanligen unga och av motsatt kön till den som sålde sex (Svedin et al., 2015). I en studie från Folkhälsomyndigheten (2017) uppgav 2,4 procent av flickor och 1,3 procent av pojkar i åldersgruppen 16-19 år att de tagit emot ersättning för sex. I samma åldersgrupp uppgav 1,2 procent av flickorna och 1,1 procent av pojkarna att de gett ersättning för sex.

Kontakt med sexköpare tas numera i stor utsträckning via internet, ett tydlig skifte i utvecklingen skedde mellan 2004 då 16,7 procent av de elever som sålde sex hade fått kontakt med köpare den vägen och 2009 då andelen var 56, 9 procent (Svedin et al., 2015). I en intervjustudie med unga flickor/kvinnor som sålt sex beskrev de hur de sökte sig till sajter som handlade om självdestruktivitet i perioder när de mådde psykiskt dåligt och där kom i kontakt med sexköpare (Jonsson et al., 2014).

I 2014 års undersökning fick eleverna för första gången svara på vad som gjorde att de sålde sex. En mindre andel svarade att de gjorde de för att de behövde pengar (35 %) eller droger (12 %) än de som svarade att de tycket det var roligt/spännande (41 %) eller tyckte om att ha sex (43 %). En vanlig anledningen som eleverna själva uppgav var även att de mådde psykiskt dåligt eller ville dämpa ångest (31 %). Bland de som angav positiva skäl (roligt/spännande, gillar att ha sex) var det vanligt att de också angav andra anledningar, till exempel att de behövde pengar eller att de mådde psykiskt dåligt och ville dämpa ångest. De elever som enbart angav positiva skäl var uteslutande pojkar.

Jonsson et al. (2015) beskriver att blandade känslor och emotionella behov bildar en komplex väv som kan spela roll för att unga personer säljer sex. Flickor och unga kvinnor som sålt sex innan 18 års ålder beskrev i intervjuer hur traumatiska händelser och en känsla av att vara annorlunda och uteslutna ledde fram till att de sålde sex. För dem var att sälja sex ett sätt att bli sedda, att hantera traumatiska händelser och att reglera känslor.

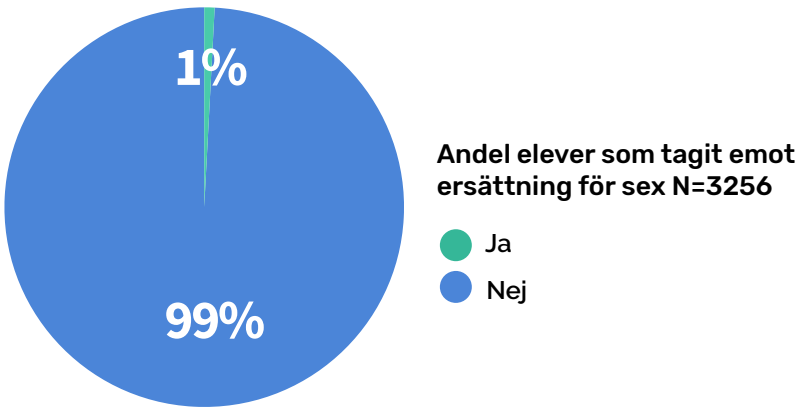
Att sexuella övergrepp är en riskfaktor för att sälja sex är väl belagt i forskning. I 2014 års undersökning hade 18 procent av pojkarna och 72 procent av flickorna som sålt sex varit utsatta för orala, vaginala eller anala övergrepp. Forskning visar även att den psykiska hälsan är sämre bland unga som säljer sex jämfört med unga som inte har gjort det (Svedin et al, 2015). Tonåringar som utsätts för sexuell exploatering har ofta många olika svårigheter och kan ha många olika myndighetskontakter samtidigt, förutom skolpersonal så kan till exempel missbruksvård, psykisk hälsovård, socialtjänst, familjehem eller institutionsboende vara inblandade (Pearce, 2014). Det innebär att samverkan mellan många olika instanser är önskvärt för att undvika att tonåringarna hamnar mellan stolarna, för att uppmärksamma deras totala utsatthet och se till att de får adekvat stöd.

Undersökningen 2014 (Svedin et al., 2015) visade att ungefär hälften av de elever som sålt sex hade berättat det för någon. Det är viktigt att alla som får kännedom om att unga tar emot ersättning för sex uppmärksammar det, tar informationen på allvar och agerar. Samtidigt tenderar omgivningen, även professionella ibland, att se tonåringar som tar emot ersättning för sex som personer som gör självständiga val snarare än som offer för exploatering (Pearce, 2014).

Resultat

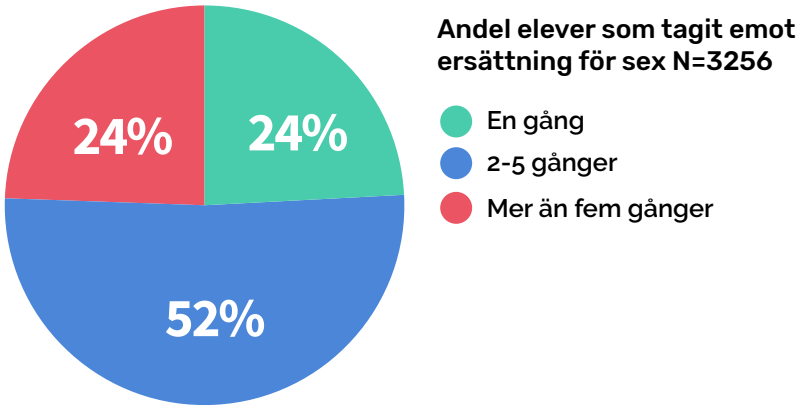
Förekomst

Sammanlagt 37 elever (1,1 %) svarade ja på frågan Har du någon gång sålt sexuella tjänster?, figur 4.1.

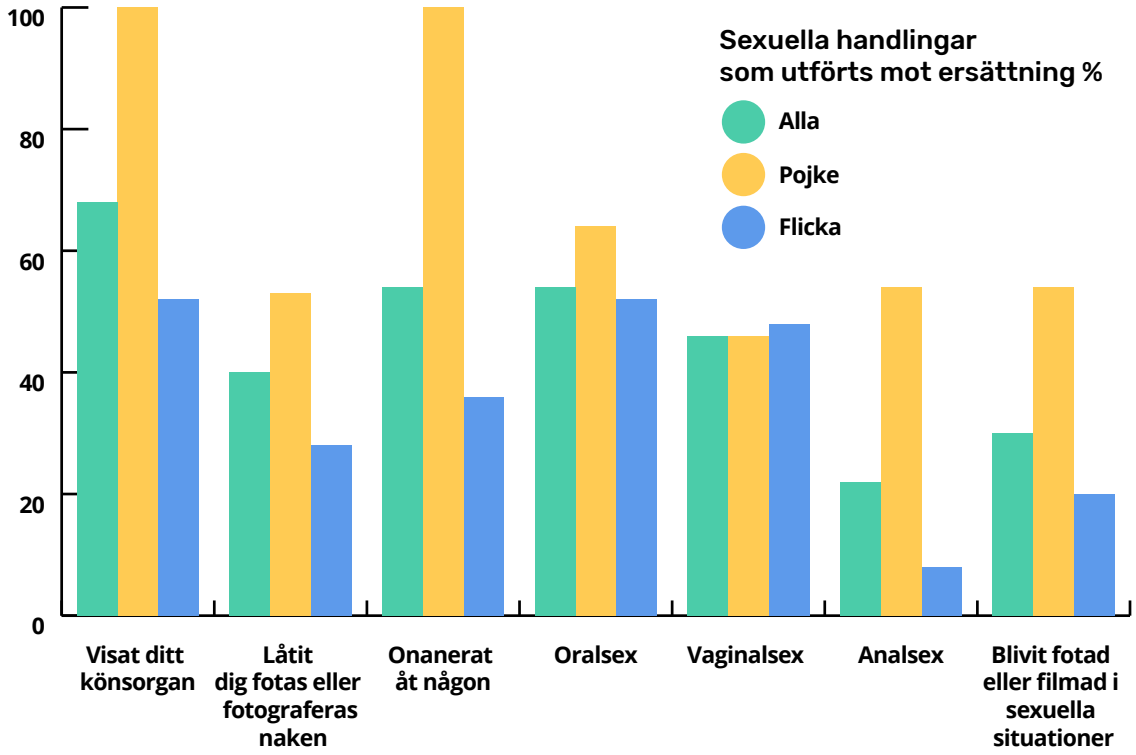
FIGUR 4.1

En större andel av flickorna än av pojkarna (1,4 % jämfört med 0,8 %) svarade ja, men skillnaden var inte signifikant.[6] Genomsnittsåldern för det första tillfället de tagit emot ersättning för sex var 15,7 år.

FIGUR 4.2

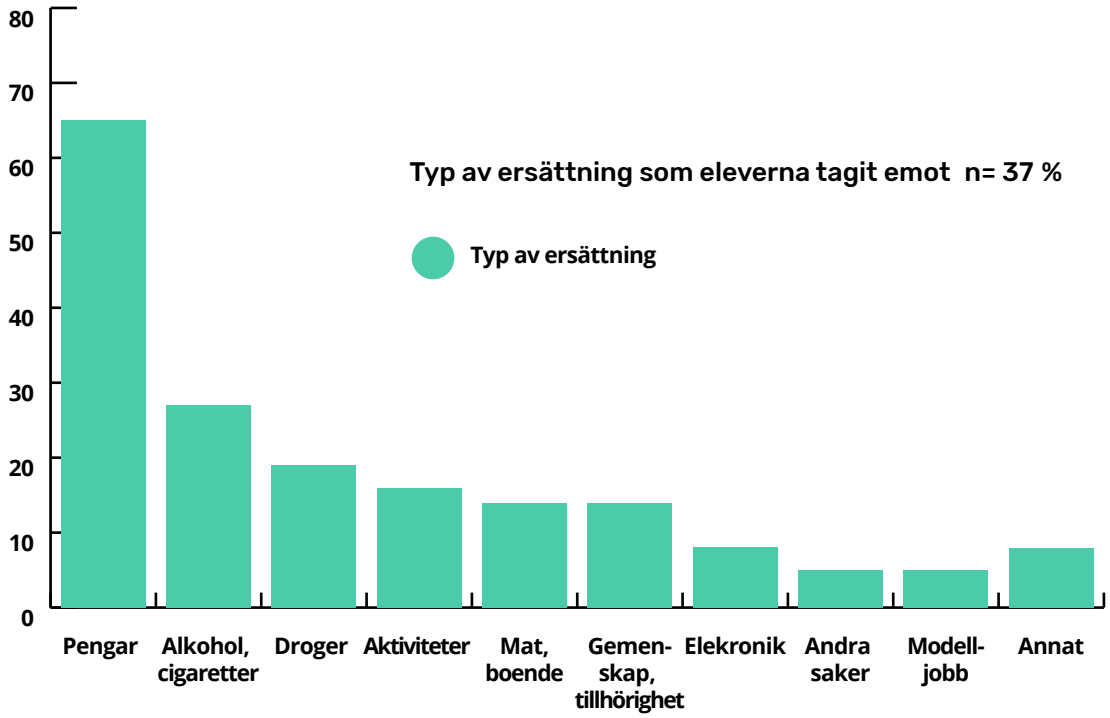
Ungefär en fjärdedel (24 %) av de elever som tagit emot ersättning för sex hade endast gjort det vid ett tillfälle, hälften hade tagit emot ersättning 2-5 gånger och den resterande fjärdedelen vid mer än fem tillfällen. Av de som tagit emot ersättning mindre än fem gånger var de flesta flickor, av de som gjort det mer än fem gånger var de flesta pojkar, figur 4.2.

FIGUR 4.3

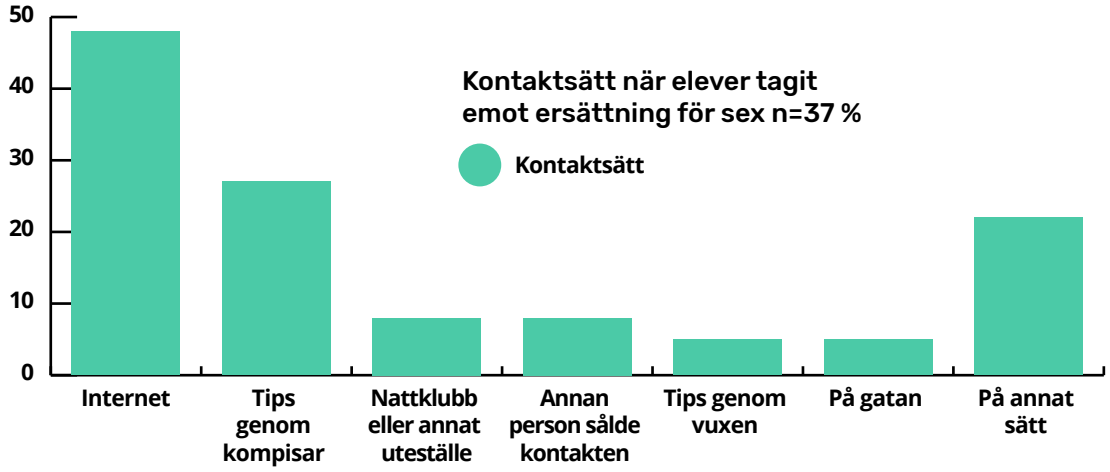
6. *Då endast en individ finns i gruppen "denna indelning passar inte för mig" redovisas denna grupp inte i de följande tabellerna annat än i total andelen.*

De handlingar som eleverna fått ersättning för varierade. Att visa sitt könsorgan för någon (68 %), att onanera åt någon (54 %), att ha oralsex (54 %), vaginalt samlag (46 %) eller att låta sig fotograferas eller filmas naken (40 %) var alla vanliga former, figur 4.3. Elever hade även fått ersättning för att ha analsex (22 %) eller för att bli fotograferade eller filmade i sexuella situationer (30 %). Att visa sitt könsorgan, att låta sig fotograferas/filmas, att onanera åt någon eller att ha analsex mot ersättning var vanligare förekommande bland pojkar än bland flickor, figur 4.3.

FIGUR 4.4

Den vanligaste formen av ersättning för sex var pengar (65 %), följt av alkohol/cigaretter (27%), droger (19 %), aktiviteter (16 %), mat eller boende (14 %) och gemenskap/tillhörighet (14 %). Enstaka elever hade fått mobiltelefon/dator/surfplatta (8,1 %), saker (5,4 %) eller modelljobb (5,4 %) som ersättning, figur 4.4. Det fanns inga signifikanta könsskillnader vad gäller typ av ersättning.

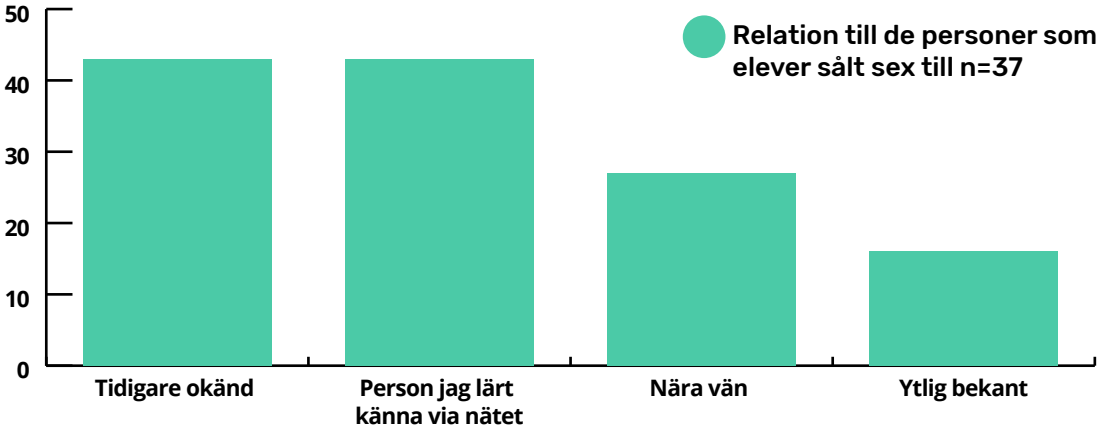

FIGUR 4.5

Ungefär hälften av de elever som tagit emot ersättning för sex hade kommit i kontakt med köparen via olika typer av forum på internet (49 %). Oftast handlade det om en dating/sexsajt (38 %) eller ett öppet chatforum (24 %), men det förekom också att kontakten etablerats via en community utan fokus på sex där eleven var medlem, figur 4.5.

Utanför internet var tips genom kompisar den vanligaste kontaktvägen (27 %). Det förekom även att elever hade fått kontakt med köpare på nattklubb eller annat uteställe (8,1 %) och att vuxna hade förmedlat kontakt till köparen (5,4 %). Tre elever uppgav att någon annan person sålt kontakten med dem (8,1 %) och två elever (5,4 %) hade fått kontakt med köpare på gatan.

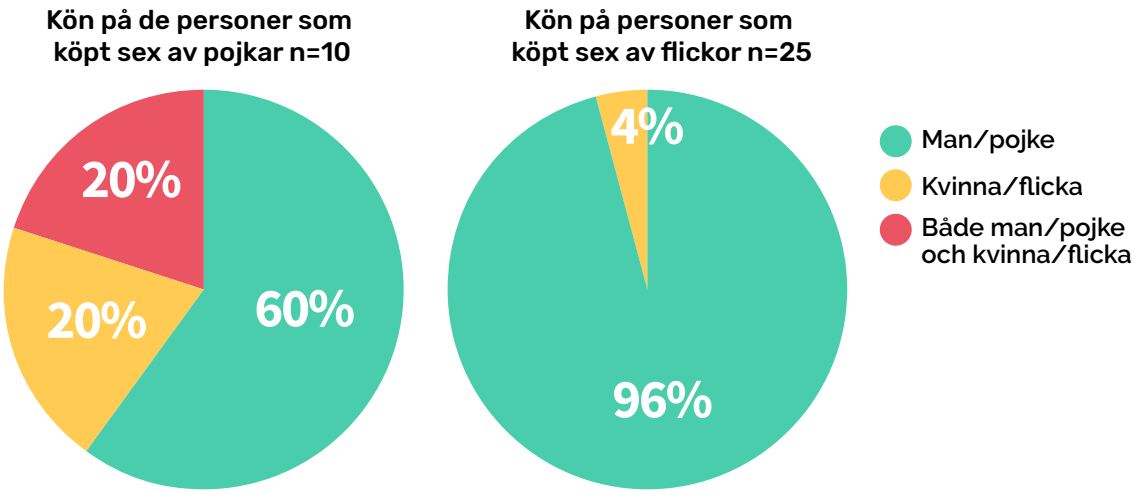
En relativt stor del av eleverna som tagit emot ersättning för sex (22 %) svarade att de fått kontakt med köparen på annat sätt än något av de svarsalternativ som gavs.

FIGUR 4.6

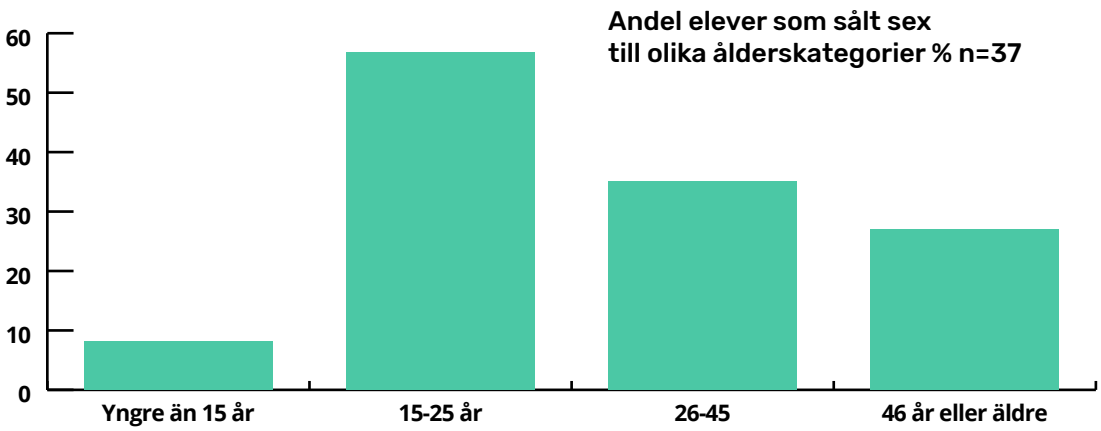
De personer som betalat för sex var ofta tidigare okända (43 %), men det förekom även att de var nära vänner (27 %) eller ytliga bekanta (16 %) till eleven, figur 4.6. Totalt 43 procent av eleverna hade sålt sex till någon som de lärt känna via internet. Det fanns inga signifikanta könsskillnader vad gäller kategorier av personer som eleverna sålt sex till.

En majoritet av samtliga elever som hade sålt sex uppgav att köparna var män eller pojkar (84 %).

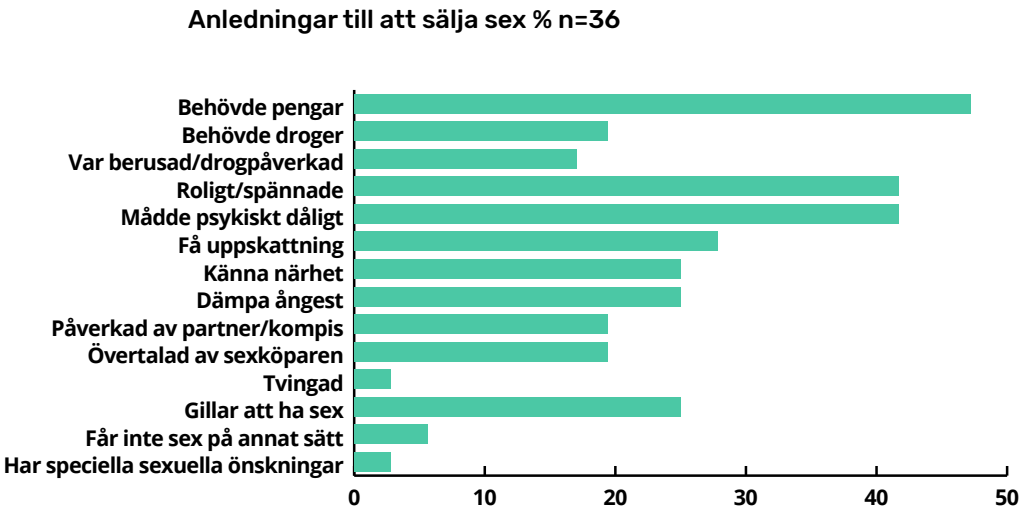
FIGUR 4.7

Av de flickor som tagit emot ersättning uppgav 96 procent av köparna var män/pojkar och 4 procent kvinnor (en person). För de pojkar som tagit emot ersättning såg mönstret annorlunda ut. Av pojkarna uppgav 60 procent att de sålt sex till män/pojkar, 20 procent uppgav att de sålt sex till kvinnor/flickor och 20 procent till både män och kvinnor, figur 4.7.

FIGUR 4.8

Köparna var oftast personer i åldern mellan 15 och 25 år (57 %), det vill säga andra barn eller unga personer. Det förekom även att eleverna tagit emot ersättning för sex från barn under 15 år (8,1 %). Andelen som sålt sex till en person mellan 26 och 45 år var 35 procent och andelen som sålt sex till en person över 46 år var 27 procent (flera svarsalternativ kunde markeras), figur 4.8.

FIGUR 4.9

De anledningar som ungdomarna själva uppgav för att sälja sex varierade. Det vanligaste var behov av pengar (47 %), men det är värt att notera att drygt hälften av eleverna som sålt sex inte uppgav detta som ett skäl. Sammanlagt 19 procent uppgav att behov av droger var ett skäl, och 17 procent uppgav att ett skäl var att de var drogade/berusade, figur 4.9.

Skälet till att sälja sex kunde också vara emotionellt, 42 procent uppgav att de sålde sex för att det var roligt/spännande, men en lika stor andel uppgav att de sålde sex för att de mådde psykiskt dåligt. Andra skäl var att få uppskattning (28 %), att känna närhet (25 %) och att dämpa ångest (25 %).

Olika typer av press från omgivningen uppgavs som anledning till att sälja sex, det kunde handla om att påverkas av partner/kompis (19 %), att bli övertalad av sexköparen (19 %) eller i ett fall att bli tvingad att sälja sex (2,8 %).

En fjärdedel av eleverna uppgav att en anledning till att de sålt sex helt enkelt var att de gillade sex. Här fanns en tydlig könsskillnad, 60 procent av pojkarna uppgav det som ett skäl, jämfört med 12 procent av flickorna.

Totalt 28 procent av de elever som sålt sex uppgav att de var berusade eller drogade vid första tillfället. Två elever (5,6 %) uppgav att de blivit allvarligt fysiskt skadade i samband med att de sålt sex.

En majoritet av eleverna som sålt sex (61 %) hade berättat för någon om det. En större andel pojkar (90 %) än flickor (48 %) hade berättat.

Hälsa, känsloreglering, resiliens samt skam och skuld

Elevernas hälsa har mätts med instrumentet TSSC (Trauma Symtom Checklist for Children). [7] De elever som sålt sex uppgav signifikant mer symtom i samtliga delskalor i TSCC. Delskalorna handlar om ångest, depression, ilska, posttraumatisk stress, dissociation och sexuella bekymmer. De hade även signifikant mer av kritiska symptom, vilket innebär en ökad förekomst av symptom som kräver en fortsatt klinisk utredning till exempel potentiellt självskadebeteende eller önskan att ta livet av sig

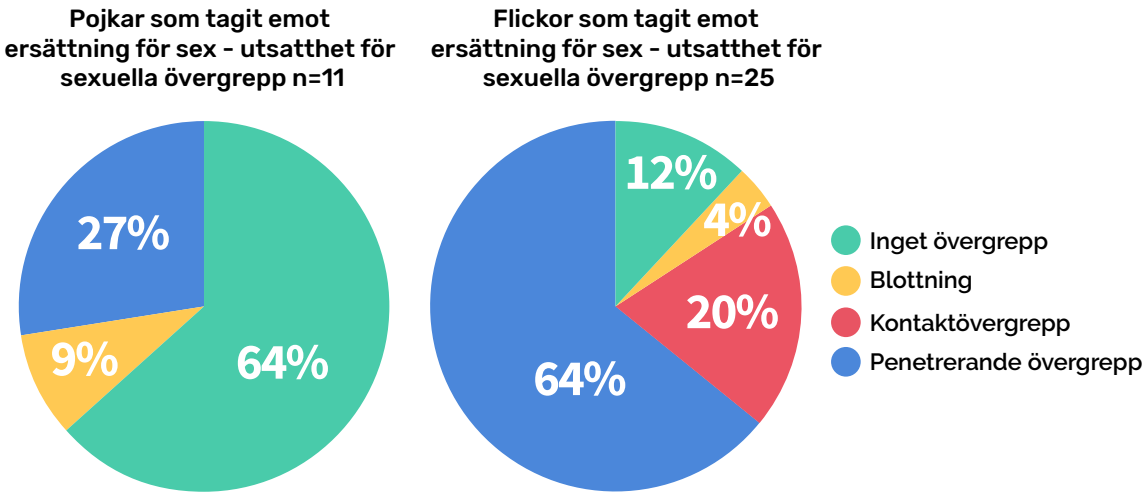
Förmågan att reglera känslor har mätts med instrumentet DERS-16 (Difficulties in Emotion Regulation Scale). De elever som tagit emot ersättning för sex hade signifikant högre resultat totalt samt på samtliga delskalor, vilket innebär att de har större svårigheter att reglera sina känslor än andra elever.

De ungdomar som hade sålt sex hade signifikant lägre värden på resiliens-skalan ARQ-12, vilket innebär att de beskrev mindre av sådana stödjande strukturer som kan innebära motståndskraft mot psykosocial ohälsa vid olika former av traumatiska händelser.

Bakgrundsfaktorer

Elever som sålt sex uppgav i lägre utsträckning att de var heterosexuella än andra elever (51 % vs 83 %).

De elever som sålt sex hade varit utsatta för sexuella övergrepp i betydligt större utsträckning än andra elever (73 % vs 25 %).

FIGUR 4.10

7. *De instrument som används beskrivs i bilaga*

Flickor som tagit emot ersättning för sex var särskilt utsatta för sexuella övergrepp, 88 procent av dem var utsatta jämfört med 36 procent av pojkarna, figur 4.10.

Totalt 54 procent av de elever som sålt sex hade utsatts för orala, vaginala eller anala övergrepp (penetrerande övergrepp) jämfört med 9,6 procent av de elever som inte sålt sex. Även här fanns betydande könsskillnader. Av de flickor som tagit emot ersättning för sex hade 64 procent utsatts för penetrerande övergrepp, av pojkarna hade 27 procent utsatts för penetrerande sexuella övergrepp.

De elever som sålt sex var i högre grad diagnostiserade med någon funktionsvariation än andra elever (81 % vs 60 %). Skillnaden är dock enbart signifikant för pojkar (91 % uppgav någon funktionsvariation jämfört med 76 % av flickor). Det fanns ingen signifikant skillnad vad gäller kronisk sjukdom.

En närmare analys av de olika kategorierna av funktionsvariationer visar att det var vanligare att elever som sålt sex var diagnosticerade med neuropsykiatriska tillstånd (24 % jämfört med 7,4 %). Återigen var skillnaden signifikant enbart för pojkarna (36 % hade neuropsykiatriska tillstånd).

Även psykiatriska tillstånd var vanligare bland elever som sålt sex (35 % vs 14 %). Både pojkar och flickor skiljde sig här från övriga elever.

Pojkar som sålt sex uppgav även oftare än andra elever att de hade en diagnostiserad funktionsvariation som inte fanns med bland svarsalternativen.

Det var vanligare att de elever som uppgav att de tagit emot ersättning för sex gick på ett yrkesförberedande program jämfört med de som inte sålt sex (43% vs 24 %), och mindre vanligt att de gick på ett högskoleförberedande program (57 % vs 73 %). Ingen av ungdomarna som tagit emot ersättning för sex gick på ett introduktionsprogram.

De elever som tagit emot ersättning för sex bodde mer sällan med bägge sina föräldrar (40 % vs 62 %), och oftare med en förälder eller utan föräldrar (med syskon/sambo, ensamma eller med samhällsstöd). Fler elever i gruppen som sålt sex uppgav att familjens ekonomi var medelmåttig (varken bra eller dålig) eller dålig (49 % vs 23 %) jämfört med elever som inte sålt sex.

Det var vanligare att de elever som sålt sex var födda utanför Sverige (27 % vs 10 %) eller var minst andragenerationsinvandrare (54 % vs 27 %). Andelen elever med utländsk bakgrund som sålt sex var 2,2 procent jämfört med 0,7 procent av andra elever. Skillnaden var signifikant, men det är värt att notera att andelen elever som sålt sex var låg i bägge grupperna. Av de pojkar som hade utländsk bakgrund hade 1,7 procent sålt sex jämfört med 0,4 procent av andra pojkar. Av de flickor som hade utländsk bakgrund hade 2,8 procent sålt sex jämfört med 0,9 procent av andra flickor.

8. *Se kapitel 1 för en närmare beskrivning av kategoriseringen.*

Förändring över tid

I de återkommande undersökningarna har andelen ungdomar som rapporterat att de någon gång sålt sexuella tjänster varierat mellan 1,4 procent år 2004, 1,5 procent 2009 och 0,9 procent 2014 medan 1,1 procent i den nu aktuella undersökningen rapporterar att de sålt sex. Skillnaderna mellan åren är små. Exakta procentsiffror kan vara något vilseledande, och vi anger därför även konfidensintervallerna som visar inom vilka ramar det sanna värdet ligger med 95 % sannolikhet. Då konfidensintervallerna överlappar varandra finns det inga statistiskt signifikanta skillnader mellan åren, tabell 4.16.

TABELL 4.16. ***Förändring över tid. Förekomst av att sälja sex med konfidensintervall. En jämförelse mellan undersökningarna 2004, 2009, 2014 samt 2020-21.***

2004 n= 4 343		2009 n= 3 498		2014 n= 5 839		2020-21 n= 3 282	
% i U-grupp	95% CI	% i U-grupp	95% CI	% i U-grupp	95% CI	% i U-grupp	95% CI
1,4	1,0 – 1,8	1,5	1,1 – 1,9	0,9	0,7 – 1,1	1,1	1,0 -1,3

Diskussion

Andelen gymnasieelever som tagit emot ersättning för sex ligger på samma nivå som i tidigare undersökningar (1,1 %). Det innebär att andelen gymnasielever som uppgav att de har sålt sex legat stabilt under tidsperioden 2004 – 2020/2021. En skillnad jämfört med tidigare undersökningar är att det i denna undersökning var lika vanligt att flickor sålt sex som att pojkar gjort det (en högre andel av flickorna hade gjort det, men skillnaden är inte statistiskt signifikant).

De flesta elever som uppgav att de hade sålt sex har gjort det någon eller några enstaka gånger. Andelen ungdomar som har sålt sex fler än fem gånger var 0,3 procent i hela undersökningsgruppen och därmed på samma nivå som i de tidigare studierna (2004: 0,3 %; 2009: 0,4 %, 2014: 0,2 %) (Svedin et al., 2015).

Det går inte att bedöma i vilken mån andelen gymnasieelever som uppger att de sålt sex speglar sexuell exploatering av barn i stort i Sverige. Undersökningen når inte de särskilt utsatta grupper som inte går i gymnasiet eller som inte talar svenska. Den verkliga omfattningen av barn och unga som utnyttjats i sexuell exploatering kan därför vara betydligt större. Denna begränsning har dock varit densamma i de tidigare undersökningarna.

Det vanligaste sättet att komma i kontakt med köpare var liksom i tidigare undersökningar via internet, 49 procent hade fått kontakt den vägen (jämfört med 45 procent år

2014, 57 procent år 2009 och 17 procent år 2004) (Svedin et al., 2015).

En majoritet av samtliga elever uppgav att de som köpt sex var män eller pojkar. Detta gällde i synnerhet för flickorna (96 % män och 4 % kvinnor). Pojkarna uppgav oftare att de sålt sex till kvinnor jämfört med flickorna (60 % män, 20 % kvinnor och 20 % både män och kvinnor som köpare). En stor andel av köparna var unga, 65 procent av eleverna uppgav att de sålt sex till personer som var under 25 år. Detta indikerar att pojkar och unga män är en viktig grupp för förebyggande arbete med syfte att förhindra att personer utnyttjar barn och unga genom att köpa sex.

Elever som sålt sex fick också ange varför de gjort det. Det är värt att notera att behov av pengar visserligen var det vanligaste skälet, men att enbart hälften (47,2 %) av eleverna uppgav att det låg bakom att de sålt sex. Behov av droger eller det faktum att de var drogade/berusade kunde också ligga bakom. Många elever angav olika emotionella skäl för att sälja sex, lika många uppgav att ett skäl var att det var roligt/spännande som att skälet var att de mådde psykiskt dåligt (42 %), medan andra uppgav att de ville få uppskattning, ville känna närhet eller ville dämpa ångest. En fjärdedel av eleverna uppgav att en anledning till att de sålt sex helt enkelt var att de gillade sex. Här fanns en tydlig könsskillnad, 60 procent av pojkarna uppgav det som ett skäl, jämfört med 12 procent av flickorna.

De varierade skäl som eleverna själva anger för att sälja sex indikerar att det finns olika undergrupper inom gruppen och att det förebyggande arbetet behöver adressera dessa olika grupper med olika metoder.

Elever som sålt sex hade en signifikant sämre hälsa än andra elever och dessutom större svårigheter att reglera känslor. Detta indikerar att de ofta är i behov av stöd och behandling, oavsett om behovet grundas i erfarenheter av att exploateras sexuellt eller av andra svårigheter och erfarenheter.

En mycket stor andel av de elever som sålt sex hade även utsatts för sexuella övergrepp, något som ligger i linje med tidigare forskning (Svedin et al., 2015). Flickorna var särskilt utsatta, 88 procent hade utsatts för något sexuellt övergrepp och 64 procent hade utsatts för orala, anala eller vaginala övergrepp (penetrerande övergrepp). Även pojkarna var betydligt mer utsatta för sexuella övergrepp än de pojkar som inte sålt sex, 36 procent hade utsatts för något övergrepp och 27 procent hade utsatts för penetrerande övergrepp.

En väg att förebygga att barn och unga utsätts för sexuell exploatering är att tidigt fånga upp de barn som utsätts för sexuella övergrepp och erbjuda dem skydd, stöd och rehabilitering.

5. Sexuell exponering och sexuella övergrepp på nätet

(Linda Jonsson)

Inledning

Det mesta som är relaterat till sex och nätet kan vara spännande och roligt men det finns en risk att det man skriver eller bilder man skickar missbrukas och delas. Det nya digitala landskapet erbjuder många möjligheter att undersöka och utveckla intimitet och sexualitet. I en svensk studie med 15-18 åringar hade 35 procent av flickorna och 74 procent av pojkarna deltagit i olika sexuella aktiviteter på nätet. Vanligast var att flirta och mest ovanligt var att delta i webcamsex (Sorbring, Skoog & Bohlin, 2014). På senare år har det forskats en del om unga som skickar avklädda bilder, vilket ibland kallas för sexting. Med sexting menas att man skickar eller tar emot en avklädd bild i form av ett virtuellt meddelande (Anastassiou, 2017). I Sverige har det gjorts ett antal studier för att undersöka erfarenheter av att skicka avklädda bilder. I den svenska nationella studien som gjordes 2009 bland unga i tredje året i gymnasiet (medelålder 18 år) hade 27 procent deltagit i någon form av sexuell exponering på nätet (Jonsson, Priebe, Bladh, & Svedin, 2014) och i den uppföljande studien där datamaterialet samlades in 2014 tillfrågades deltagarna om erfarenhet av att skicka avklädda bilder där bröst, kön eller rumpa synts. Bland de svarande var det 25 procent som hade gjort det. Det var vanligare bland flickor, 27 procent jämfört med pojkar 22 procent. Det var betydligt mer ovanligt att ha lagt ut avklädda bilder på någon Community eller internetsajt. Endast 2,1 procent av deltagarna hade gjort det, och det var vanligare bland pojkarna än flickorna (2,6 % vs 1,5 %) (Svedin et al., 2015).

Att utsättas för olika former av kränkningar och övergrepp via nätet har uppmärksammats mycket under de sista åren. En form av utnyttjande är när vuxna kontaktar barn i sexuellt syfte. När barn under 15 år kontaktas av en vuxen för sexuella syften kallas det för grooming via nätet och är sedan 2009 straffbart enligt Brottsbalken (BrB kap 6, 10a§). I undersökningen från 2014 (Svedin et al, 2015) hade 23 procent av alla ungdomar varit med om någon form av kontaktförsök i sexuellt syfte av en person som var fem år äldre eller mer. Det var betydligt vanligare att flickor hade den erfarenheten, 33 procent jämfört med 11 procent av pojkarna.

Kontakter på nätet som leder till sexuella övergrepp finns det många exempel på, inte minst från rättsfall. Det finns dock få prevalensstudier. I studien från 2014 hade 5,8 procent av de svarande en eller flera gånger haft sex på nätet med en person de lärt känna online de senaste 12 månaderna. Det var vanligare att pojkar hade haft det. Då det kom till situationer som upplevts som pressande eller tvingande var det 9,8 procent, av de som haft sex på nätet, som upplevt det. Flickor hade upplevt pressande eller tvingande situationer signifikant oftare än pojkar (13 % vs 7,3 %) (Jonsson & Svedin, 2017).

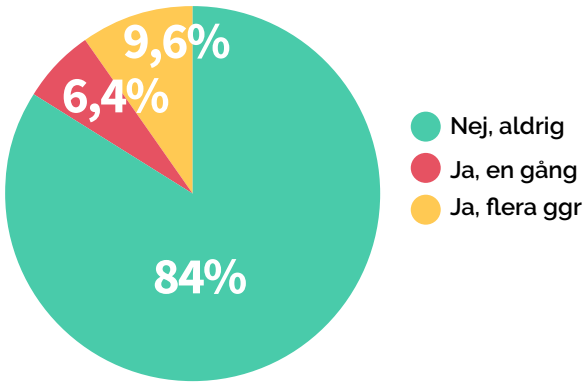
Nedan presenteras de nya resultaten på de frågor gällande sex och sexuella övergrepp

på nätet som även ställdes i studien från 2014 (Svedin et al., 2015) och i diskussionen jämförs resultaten mellan studierna.

Resultat

Studien innehöll tre frågor som var relaterade till kontakter på nätet och rörde erfarenheter av att dela med sig av privat information samt om att själv blivit kränkt eller kränkt någon annan med grovt sexuellt språk på nätet, figur 5.1. En majoritet, 78 procent (77 % av pojkarna och 79 % av flickorna), hade inte gett ut sin email adress, telefonnummer eller hemadress till någon de sista 12 månaderna. Detta var vanligare förekommande bland de ungdomar som inte identifierade sig som flicka eller pojke där hälften hade gjort det (50 %). En majoritet, 84 procent, hade inte blivit kränkta av grovt sexuellt språk när de chattat med någon de enbart lärt känna via internet de senaste 12 månaderna (89 % av pojkarna, 81 % av flickorna och 69 % av de som inte identifierade sig som pojke eller flicka) medan 16 procent blivit kränkta en eller flera gånger (12 % av pojkarna, 19 % av flickorna och 31 % av de som inte identifierade sig som pojke eller flicka), figur 5.1. Sista frågan gällde om deltagarna kränkt någon annan med grovt sexuellt språk när de chattat med en person de enbart lärt känna via nätet. En majoritet hade inte gjort detta (94 %), men det var vanligare att pojkar gjort det (10 %) jämfört med flickor (2,1 %) och de som inte identifierade sig som pojke eller flicka (7,6 %).

Unga som blivit kränkta av grovt sexuellt språk när de chattat med en person de enbart känt på nätet n=3251

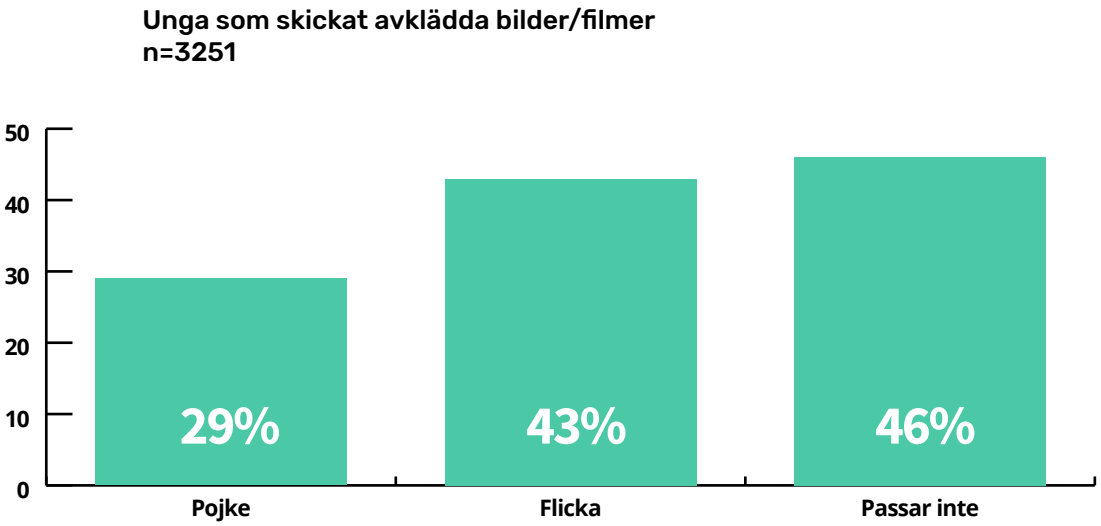
FIGUR 5.1

Bilder med avklätt innehåll

Av de svarande hade 37 procent någon gång skickat en avklädd bild/film. Det var vanligare att flickor gjort detta (43 %) än pojkar (29 %), figur 5.2. Vanligast var det bland dem som inte identifierade sig som pojke eller flicka (46 %). Av de som skickat bilder/filmer

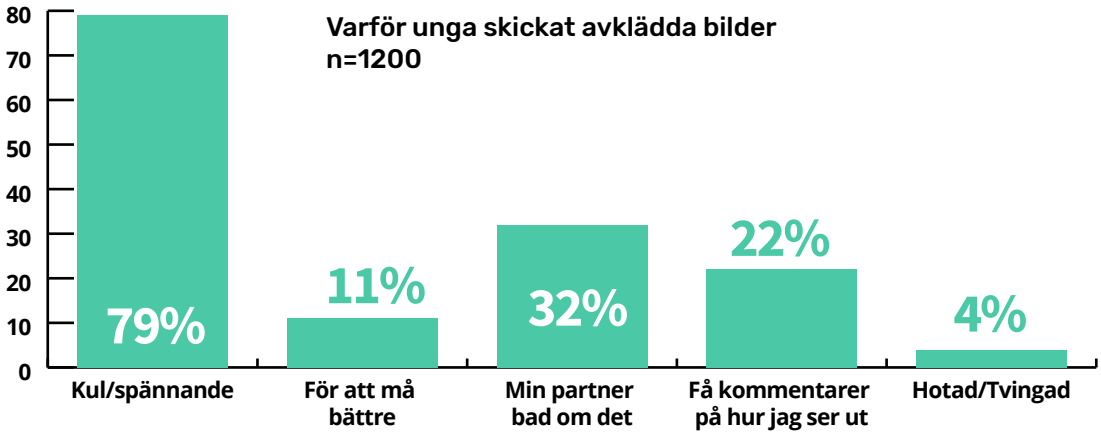
hade 5 procent lagt ut bilder på en Community eller internetsajt. Det var lika vanligt att pojkar som flickor gjort detta.

Av de elever som skickat bilder uppgav tre fjärdedelar (75 %) att de skickat bilderna till en partner, 28 procent till en kompis och 2 procent till en vuxen de känner. Att skicka till någon man lärt känna på nätet hade 28 procent erfarenhet av. Att skicka till någon man inte visste vem det var hade 7 procent erfarenhet av. Det fanns inga skillnader mellan pojkar och flickor vad gäller vem man skickat bilderna/filmerna till.

FIGUR 5.2

Den vanligaste orsaken till att man skickat avklädda bilder eller filmer var för att det var kul och spännande (79 %) och det fanns inga signifikanta skillnader mellan könen, figur 5.3. Den största skillnaden mellan pojkar och flickor var att flickorna oftare skickat bilder för "att få kommentarer på hur jag ser ut", 28 procent jämfört med 12 procent bland pojkarna. Flickorna hade också oftare känt sig hotade eller tvingade att skicka bilder än pojkarna. (5,5 % vs 1,4 %).

FIGUR 5.3

Vid analys av sociodemografisk bakgrund visade det sig att de elever som skickat avklädda bilder/filmer fördelade sig på ett annat sätt då det gällde en rad olika bakgrundsfaktorer jämfört med elever som inte skickat avklädda bilder/filmer. De med erfarenhet av att skicka avklädda bilder/filmer gick oftare på ett yrkesförberedande program jämfört med de som inte skickat avklädda bilder (27 % skickat vs 22 % inte skickat) och i mindre utsträckning på ett högskoleförberedande program (69 % skickat vs 75 % inte skickat). Signifikanta skillnader fanns också då det gällde boendeform där färre av de som skickat avklätt material bodde med båda sina föräldrar (57 % skickat vs 65 % inte skickat) och fler med en förälder, en förälder med en ny partner, växelvis boende, med syskon/sambo, själv eller med samhällsstöd (43 % vs 35 %). De svarande som skickat avklätt material upplevde familjens ekonomi som medelmåttig, (varken bra eller dålig 27 %) eller dålig (22 %). Pojkar som skickat avklädda bilder skattade i högre utsträckning familjens ekonomi som sämre än flickor som skickat bilder.

Det var vanligare att flickor som skickat avklädda bilder var födda i Sverige och att deras föräldrar också var det jämfört med de flickor som inte skickat avklädda bilder.

Det fanns skillnader med avseende på sexuell läggning mellan de elever som skickat avklädda bilder och de som inte gjort det, tabell 5.1. Färre identifierade sig som heterosexuella (81 % vs 84 %) och fler antingen som homo- eller bisexuella, osäkra eller ingen av dessa (20 % vs 16 %). Alla skillnaderna var signifikanta hos såväl pojkar som flickor, tabell 5,1. Det var också något fler som identifierade sig som transpersoner (1,5 % vs 1,1 %).

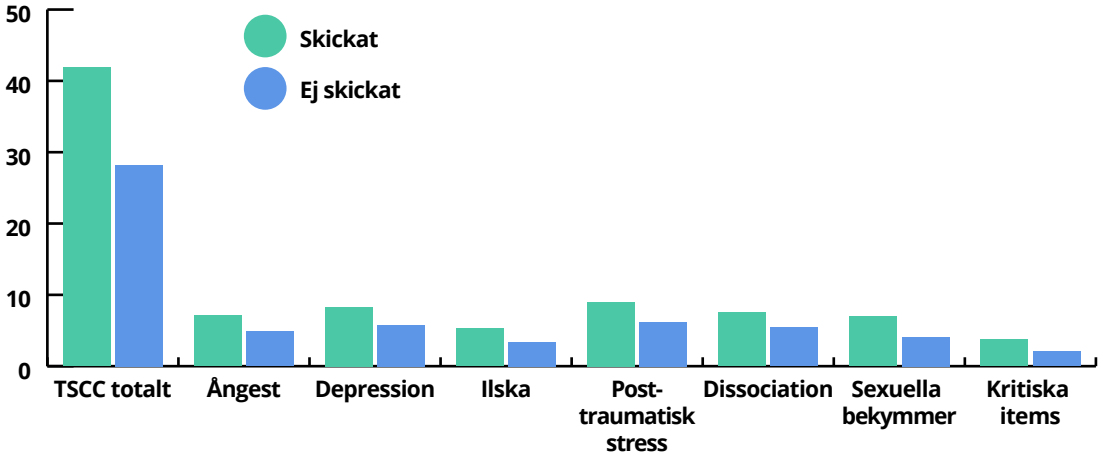
TABELL 5.1. ***Skickat avklädda bilder/filmer och sexuell läggning***

Sexuell läggning	Skickat avklädda bilder/filmer	
	Ja N=1200 %	Nej N=2050 %
Heterosexuell	81	84
Homosexuell	2,2	1,6
Bisexuell	11	5,5
Osäker	4,3	4,4
Ingen av dessa	1,6	4,7
Transperson	1,5	1,1

De svarande som hade skickat avklätt material hade signifikant sämre hälsa med en märkbart högre totalpoäng på Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC), detta gällde såväl pojkar som flickor, figur 5.4. De hade mer symtom på ångest, depression,

ilska, posttraumatisk stress, dissociation, sexuella bekymmer samt kritiska items. Flickor hade totalt sett sämre psykisk hälsa än pojkarna, det gällde både de flickor som skickat avklätt material och de som aldrig gjort det.

Skattad hälsa i TSCC, skickat avklädda bilder/filmer

FIGUR 5.4

Studien innehöll även frågor som rörde förmågan till känsloreglering, DERS-16. Både den totala poängen och poängen på delskalorna visade att förmågan till känsloreglering var signifikant sämre hos såväl pojkarna som flickorna som hade erfarenhet av att ha skickat avklätt material. Då det kommer till resiliens hade de som skickat avklätt material sämre sådan och särskilt flickorna (ARQ-12).

Hos de elever som skickat avklätt material var benägenheten att känna skam och skuldkänslor signifikant större. Detta gällde främst skam. Signifikansernas styrka minskade något när materialet delades upp efter kön. Både pojkar och flickor som skickat avklädda bilder hade en större benägenhet att känna skamkänslor medan flickor visade en något mindre benägenhet till skuldkänslor.

Sex online efter att lärt känna någon online

De 1 200 elever som svarat att de hade erfarenheter av att skicka avklädda bilder/filmer fick även frågor om de haft nätsex. Totalt svarade 234 elever (20 %) att de lärt känna någon på nätet som de haft sex med och 5,3 procent svarade att det hänt under de sista 12 månaderna, tabell, 5.2. Detta var vanligast bland dem som inte identifierade sig som pojke eller flicka och vanligare bland pojkar än flickor.

TABELL 5.2. ***Sex online med en person man lärt känna online***

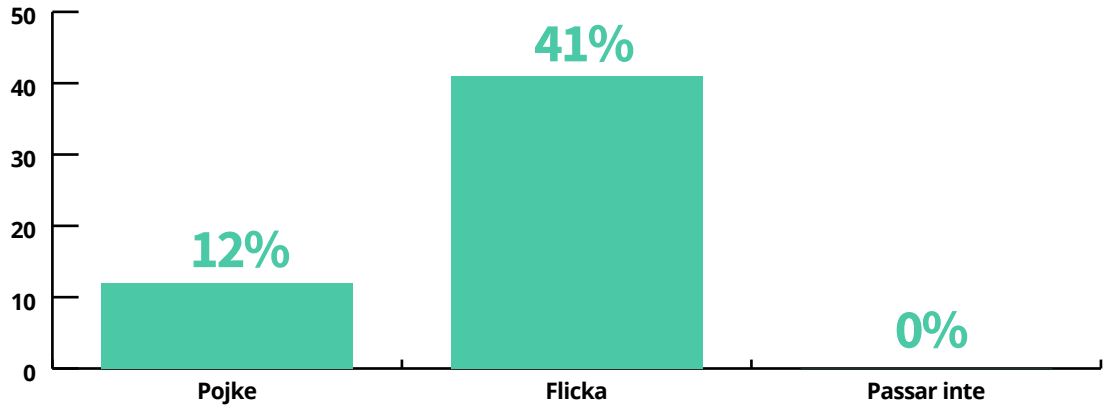
Har du lärt känna någon på som du haft sex med online?	Totalt N = 1200 %	Pojke N = 418 %	Flicka N= 770 %
Ja, en eller flera gånger	16	22	13
Ja, under de senaste 12 månaderna	5,3	7	4,2
Ja, någon gång	20	26	16

Den vanligaste formen av nätsex var att ha chattat om sex (75 %) eller skickat avklädda bilder (79 %). Det var mer ovanligt att ha visat sig avklädd i webcam (25 %), onanerat/haft sex med sig själv i webcam (30 %) eller haft sex med någon annan person i webcam (5 %). Den enda signifikanta könsskillnaden vad gäller nätsex var att det var vanligare bland pojkar att ha sex med någon annan person i webcam.

Av de 233 ungdomar som hade haft sex på nätet svarade 64 elever att de känt sig övertalade, pressade eller tvingad till den sexuella handlingen, något som kan betraktas som ett sexuellt övergrepp online, figur 5.5.

Att bli utsatt på detta sätt var vanligare bland flickor än bland pojkar. Av de som blivit utsatta för övergrepp på nätet hade 69 % även varit utsatta för någon form av sexuellt övergrepp utanför nätet.

Känt sig övertalad, pressad eller tvingad när de haft sex på nätet med en person de lärt känna på nätet
n=233

FIGUR 5.5

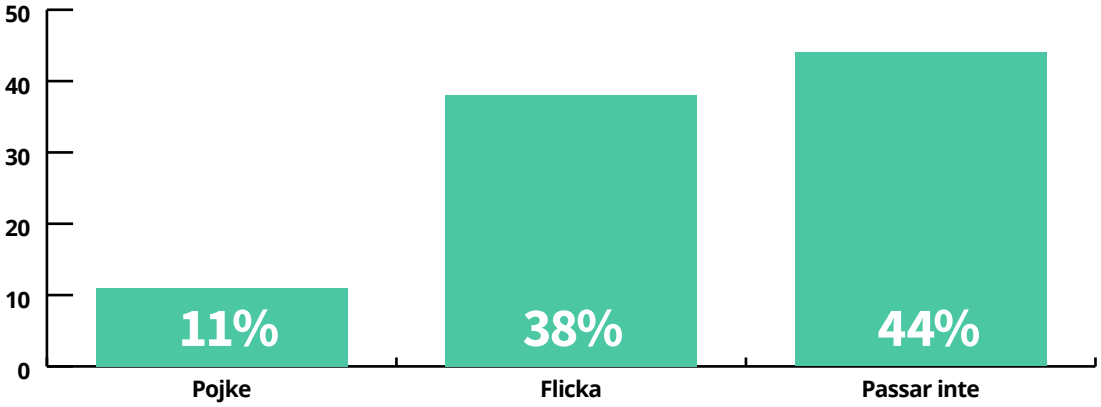
Vuxnas kontakter med barn i sexuellt syfte – grooming

För att undersöka vuxnas kontakter i sexuellt syfte med barn, ibland kallat grooming, fick eleverna frågan om de blivit kontaktade i sexuellt syfte innan 15 års ålder av en person som var minst 5 år äldre.

I den aktuella undersökningen hade 26 procent varit med om någon form av kontaktförsök och vanligaste var att någon visat eller skickat avklädda bilder (21 %). Flickor hade betydligt oftare dessa erfarenheter än pojkar (28 % vs 11 %) och allra vanligast var det bland de elever där könsindelningen pojke och flicka inte passade (44%).

Av de 841 svarande som hade någon erfarenhet av kontaktförsök hade 9 procent erfarenheter av samtliga uppräknade former av grooming så som att någon försökt få dem att prata om sex; bett dem visa avklädda bilder på sig eller liknande; bett att få träffa dem för att göra något sexuellt eller skickat avklädda bilder på sig själva. Det var skillnader gällande vem som hade gjort kontaktförsöket. Flickor hade i 97–99 procent av fallen blivit kontaktad av en man medan pojkarna uppgav att de i 58–75 procent av fallen blivit kontaktade av en kvinna.

Utsatta för sexuellt kontaktförsök innan 15 års ålder av någon vuxen (grooming) n=3242

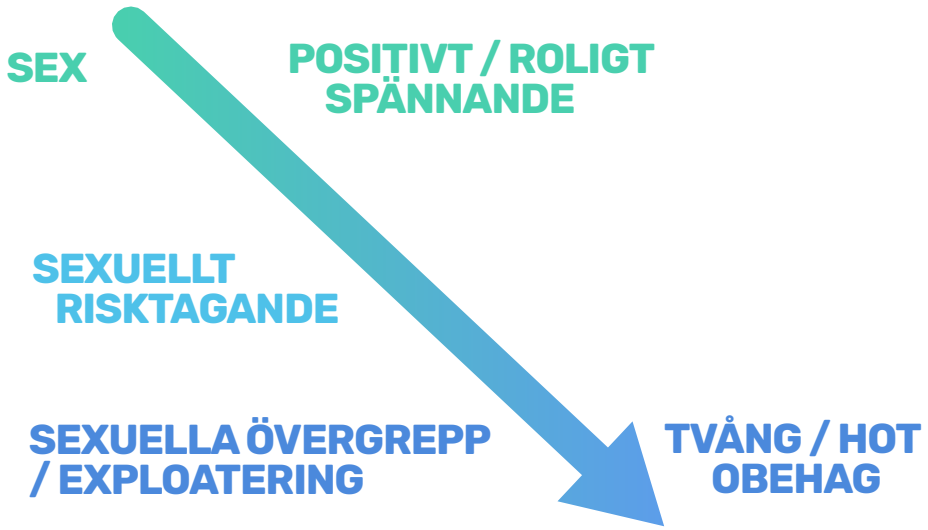
FIGUR 5.6

Diskussion

Det aktuella kapitlet har fokuserat på nätet och ungas exponering av sina kroppar samt erfarenheter av att ha sex på nätet inklusive sexuella övergrepp. Den sammantagna bilden är att unga är försiktiga med att lämna ut personlig information men att det finns påtagligt risk att utsättas för kränkningar på nätet i form av grovt sexuellt språk, något som 16 procent varit utsatta för senaste 12 månaderna.

Studiens resultat visar att unga är intresserade av att experimentera kring sexualitet samt att utforska och få kommentarer på sina kroppar. Kapitlet fokuserade på kroppslig exponering genom att skicka avklädda bilder/filmer men innehöll även svar på frågor om situationer som lett till kränkningar och övergrepp. I årets studie hade 37 procent skickat en avklädd bild/film där bröst, kön eller rumpa synts. Den jämförbara siffran från 2014 års studie är 25 procent vilket tyder på en ökning. Denna ökning är mest framträdande gällande flickor där 43 procent skickat avklätt material jämfört med 27 procent i 2014 års studie. Bland pojkarna syntes också en ökning men inte lika stor (29 % vs 22 %).

De unga som skickat avklätt material uppgav att de framförallt gjorde det för att det var kul och spännande, men en väsentlig del uppgav att de gjorde det för att må bättre eller få kommentarer på hur de såg ut (41 % av flickorna och 33 % av pojkarna). Runt en tredjedel beskrev att det gjort det efter att de blivit tillfrågade om det av en partner (30 % bland flickorna och 37 % av pojkarna). Det var vanligare att pojkar skickade bilder efter det att en partner frågat medan flickorna oftare gjorde det för att få kommentarer på hur de såg ut. Slutligen var det 4 procent av deltagarna som känt sig hotade eller tvingade att skicka bilderna/filmerna. Att det finns många anledningar till att skicka avklädda bilder är studerat i många studier runt om i världen (se t.ex. Jonsson et al., 2015; Cooper et al., 2017). Oroväckande är andelen som känner sig hotade eller tvingade. Det finns anledning att titta närmare på frågan att skicka bilder när man fått en förfrågan från en partner, i och med att det skulle kunna innebära att den unga egentligen inte vill det. Till exempel kan upplevelsen vara att det antingen förutsätts i en kärleksrelation eller att man gör det för att partnern envist tjatar och där man till sist ger med sig. Jonsson & Svedin (2017) beskriver balansgången mellan sex, sexuellt risktagande och sexuella övergrepp på en linje. Överst på linjen är samtyckt sex där det avklädda materialet är positivt/roligt/spännande att framställa. Fortsatt på skalan finns risktagande samt att man skickar bilder för att någon tjatar, att man kanske inte vill eller rent av blir hotad och tvingad till det och där man inte har kontroll på materialet, vilket innebär en form av sexuellt övergrepp (se fig 5.7).

FIGUR 5.7. ***Sex, sexuellt risktagande och sexuella övergrepp från Jonsson & Svedin, 2017***

Flera tidigare studier har undersökt bakgrund hos unga som skickat avklädda bilder/filmer och resultaten från dessa studier vittnar om en något mer utsatt sociodemografisk bakgrund än bland andra unga (Cooper et al., 2017). I den aktuella studien fanns signifikanta skillnader gällande studieprogram där de som skickat avklädda bilder oftare gick ett yrkesförberedande program. De bodde oftare utan sina båda föräldrar och skattade familjens ekonomi som signifikant sämre. Det var vanligare att de själva och deras föräldrar var födda i Sverige. Resultaten har inte förändrats från den föregående studien från 2014 (Svedin et al., 2015). Den aktuella studien innehöll också frågor kring sexuell läggning och det framkom att de som lagt ut avklätt material oftare hade en icke heterosexuell läggning, samt att de oftare identifierade sig som transperson. Detta skulle kunna innebära att denna grupp unga oftare söker sig till nätet för sexuella relationer och därmed också blir mer benägna att skicka avklätt material.

Deltagarnas hälsa undersöktes och precis som i studien från 2014 (Jonsson et al., 2015; Jonsson och Svedin, 2017) hade denna grupp unga sämre hälsa på samtliga delskalor på Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC). Men i den aktuella studien målades det också upp ett mönster kring att de som skickat avklädda bilder också hade svårare med känsloreglering och kände mer skam. I den föregående studien undersöktes relation med föräldrar och upplevelsen av självkänsla och både dessa skattades signifikant sämre hos dem som lagt ut avklätt material (Svedin et al., 2015). Den sammantagna bilden från både studien 2014 och den aktuella visar ett mönster kring att unga som lägger ut avklätt material lever ett mindre gynnsamt liv i relation till sociodemografisk bakgrund, psykisk hälsa och relationer med både föräldrar och kompisar. De har oftare också en bakgrund som inkluderar potentiellt traumatiska händelser såsom sexuella övergrepp (Jonsson, 2015; Jonsson & Svedin, 2017).

De som skickat avklädda bilder/filmer fick även svara på frågan om de haft sex på nätet med någon de lärt känna online. Totalt var det 20 procent som hade erfarenhet av detta. Bland de svarande hade 5,3 procent haft sex med en nätkontakt de senaste 12 månaderna, att jämföra med 5,8 procent i studien från 2014 (Svedin et al., 2015). En skillnad mellan studierna är att andelen av de sexuella tillfällena som upplevdes som övertalande eller pressande ökat markant från 9,8 procent i studien 2014 (Jonsson & Svedin, 2017) till 28 procent i den aktuella studien. Flickor hade oftare känt sig tvingade och bland dem var det närmast en tredubbling (13 % vs 41 %) under en fem års period. Dock är det viktigt att understryka att frågorna i den aktuella studien rörde dem som någonsin haft sex på nätet med en nätkontakt medan 2014 års studie enbart frågade om de senaste 12 månaderna.

Att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp på nätet har visat sig vara en allvarlig form av övergrepp (se Hamilton - Giachritsis et al.,2017; 2020; Jonsson et al., 2019; Joleby et al., 2020; Jonsson & Svedin ,2017) såtillvida att övergreppen kan leda till olika former av allvarliga konsekvenser för de drabbade, såväl i form av ökad psykisk ohälsa, problem med sociala relationer och konsekvenser såsom att man inte går i skolan eller slutar på fritidsaktiviteter (Hamilton - Giachritsis et al., 2020; Joleby et al., 2021). Gruppen unga som utsätts för sexuella övergrepp på nätet har också visat sig uppvisa mycket höga nivåer av traumasymtom, i nivå med symtomnivån hos de ungdomar som utsatts för penetrerande sexuella övergrepp utanför nätet (Jonsson et al., 2019).

I den aktuella studien undersöktes också vuxnas kontakter med barn i sexuellt syfte, ibland kallad grooming. 2014 års studie visade att 23 procent av deltagarna blivit kontaktade i sexuellt syfte av en vuxen innan 15 års ålder. Denna siffra kan jämföras med årets studie som visade 26 procent vilket vittnar om en liten ökning. Mönstret att flickor och de som inte identifierar sig som pojke eller flicka oftare råkar ut för detta, stämmer väl överens med annan nationell och internationell forskning (BRÅ 2007; Jonsson & Svedin, 2017). Gällande vem som gjort kontaktförsöken fanns också ett könsmönster som visade sig att det oftast är män som kontaktar flickor (97-99 % beroende på form av kontakt) och att kvinnor oftare kontaktar pojkar (58-75 % beroende på form av kontakt). Det är sedan länge väl beskrivet att de flesta förövare på nätet är män (se t.ex. Joleby, 2020; Whittle, Hamilton- Giachritsis, Beech, Collings, 2013) och så visar även denna studie. Dock är det viktigt att poängtera att en förövare också kan vara en kvinna, särskilt då det gäller sexuella kontaktförsök gentemot pojkar. I samhället och bland professionella som arbetar med barn är vi dåliga på att uppmärksamma kvinnor som förövare. Detta medför att barn kan ha svårt att berätta om förövaren inte är en man samt att kvinnor som en följd av detta inte ställs inför rätta och får ta ansvar för sina handlingar (Jonsson & Svedin, 2020) .[9]

9. *Jonsson & Svedin, 2020*

6. Unga med självskadebeteenden

(Linda Jonsson)

Inledning

Följande kapitel fokuserar på unga med självskadebeteenden, i huvudsak de unga som använder sex som en form av självskadebeteende.

Med självskadebeteende menas att en person under det senaste året, fem eller flera dagar ägnat sig åt att avsiktligt orsaka egen skada på huden på hans eller hennes kropp, på ett sätt som kan innebära blödning, blåmärke eller smärta (t.ex. skära, bränna, hugga, slå, sudda) med förväntningen att skadan bara orsakar mindre eller medelsvår skada (d.v.s. det finns ingen suicid intention) (American Psychiatric Association, 2013).

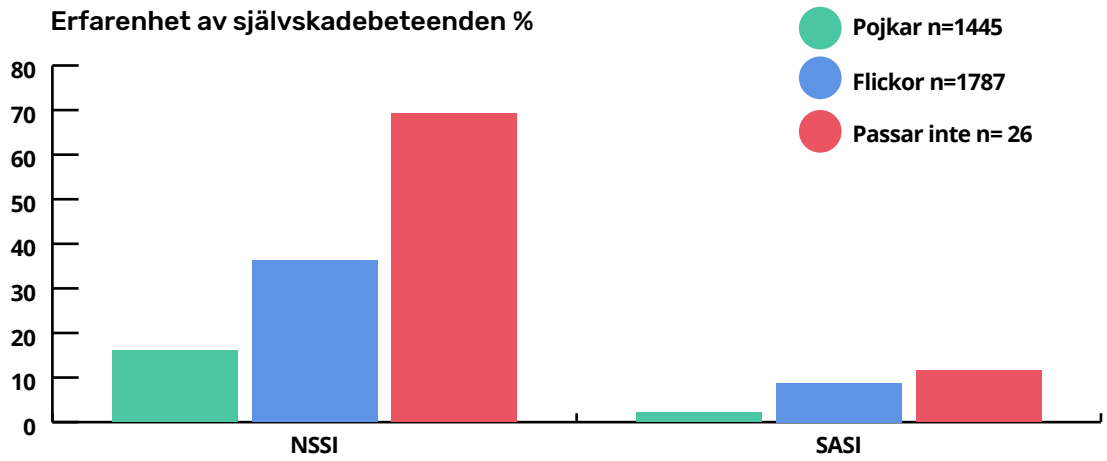
I de flesta studier, både internationella och nationella, av livstidsprevalenser har nivåerna av självskadebeteenden legat runt 17 procent (Monto, 2018; Swannell, Martin. Page, Hasking, John, 2015). I en studie av Zetterqvist, Lundh, Dahlström, & Svedin (2013) med 3060 svenska ungdomar 15-17 år, angav 17 procent som svar på en allmän självskadefråga, att de avsiktligt skadat sig under sin livstid. Frågor om självskadebeteenden ställdes i studierna från 2009 och 2014 med frekvenser som 17 % år 2009 och 18 % 2014 (Svedin & Priebe, 2009, Svedin et al., 2015).

Den vanligaste formen av självskadebeteenden är att bita sig, slå sig själv eller skära sig (Zetterqvist, Lundh, Dahlström, & Svedin, 2013). På senare år, framförallt i en svensk kontext, har det uppmärksammats att sex kan användas som ett sätt att skada sig (Fredlund, Svedin, Priebe, Jonsson, & Wadsby, 2017; Jenstav & Meissner, 2016; Jonsson, Svedin, Fredlund, Priebe, Wadsby, 2018). I våra egna studier från 2014 fanns ett antal frågor kring sex som självskadebeteende (SASI). I studien svarade 125 personer, 2,2 procent av deltagarna, att de någonsin använt sex för att skada sig själva. Det var fler flickor (3,2 %) än pojkar (0,8 %) som hade erfarenhet av SASI men högst prevalens var det i gruppen som inte identifierade sig som pojke eller flicka. Resultaten från studien visade att de unga utsatte sig för stora risker, till exempel genom att försätta sig i situationer där de skadades både fysiskt och psykiskt vilket senare också har bekräftats i forskning med kvalitativa intervjuer med målgruppen (Fredlund, Wadsby & Jonsson, 2020).

Resultat

Bland deltagarna i studien uppgav 28 procent att de någonsin skadat sig själva genom att till exempel skära eller bränna sig, nedan beskrivet som NSSI. Det var mer än dubbelt så vanligt att flickor hade gjort detta än pojkar (36 % vs 16 %). Mest vanligt var självskadebeteenden i gruppen unga som inte identifierade sig som pojke eller flicka där 69 procent uppgav att de någonsin skadat sig själva, figur 6.1.

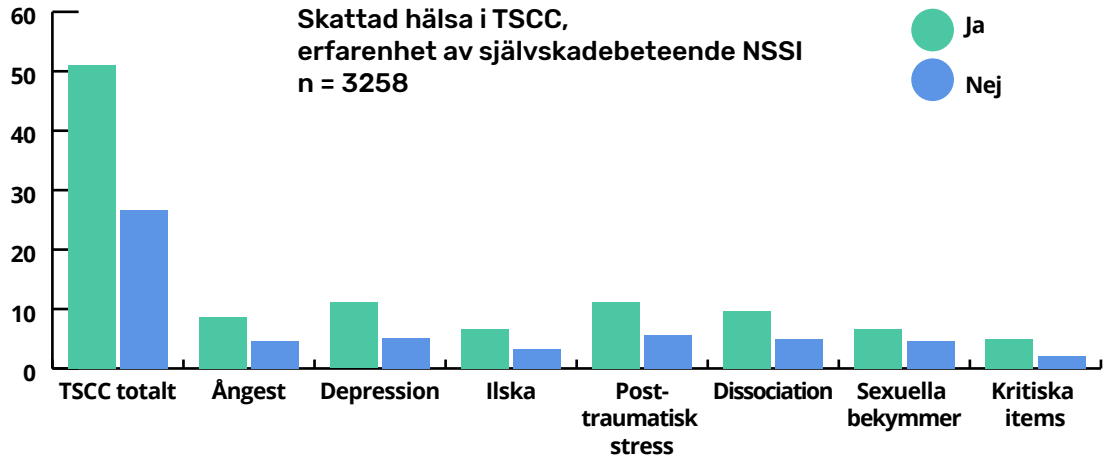
En separat fråga fanns också gällande att använda sex som självskadebeteende, nedan kallad SASI, och 6 procent av de unga i studien uppgav att de hade varit med om detta. Precis som för annat självskadebeteende var SASI vanligast bland flickor, 9 procent jämfört med 2 procent av pojkarna, figur 6.1. Högst var prevalensen bland de som inte identifierade sig som pojke eller flicka, 12 procent. Medelålder för första gången personerna skadade sig med sex var 16 år och det fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan könen.

FIGUR 6.1

Icke- suicidal självskada, NSSI

Studien innehöll frågor om psykisk hälsa genom att deltagarna fick svara på Trauma Symptom Checklist for Children, TSCC, figur 6.2.[10] Resultatet visade att unga med självskadebeteenden (generellt, inte med sex) mådde psykiskt mycket sämre än andra med närmast dubbelt så hög totalpoäng på TSCC. Alla former av ohälsa var vanligare hos flickor än pojkar med självskadebeteenden förutom sexuella bekymmer som var vanligare hos pojkarna.

FIGUR 6.2

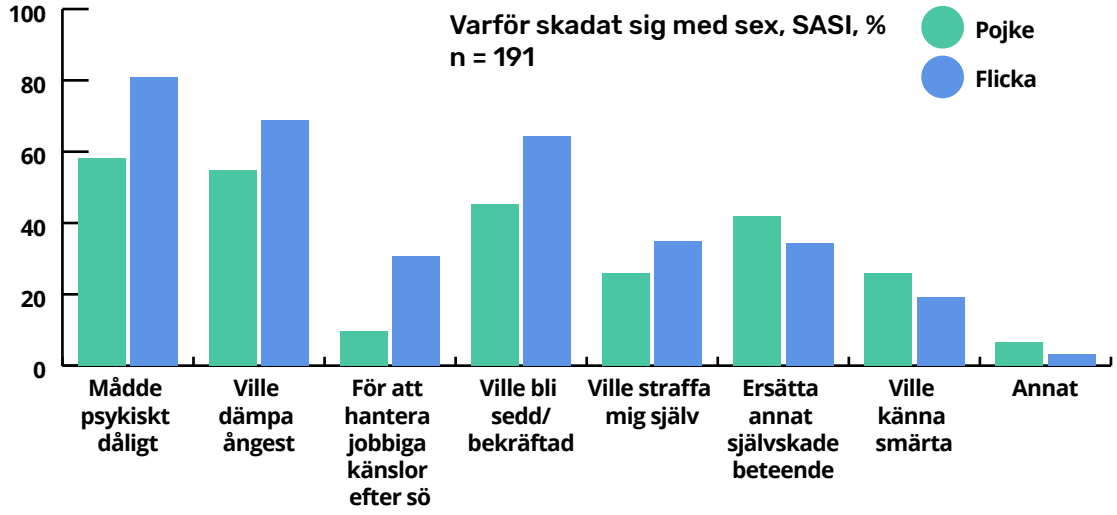
10. *De instrument som används för att mäta hälsa beskrivs närmare i bilaga.*

Gällande deltagarnas förmåga till känsloreglering som mättes med DERS-16 fanns ett starkt signifikant samband mellan att ha självskadat sig och att ha en sämre förmåga att reglera sina känslor. Detta gällde både som helhet och samtliga delområden som DERS-16 mäter.

Resten av kapitlet kommer fullt att fokusera på gruppen som skadar sig med sex.

Sex som självskada, SASI

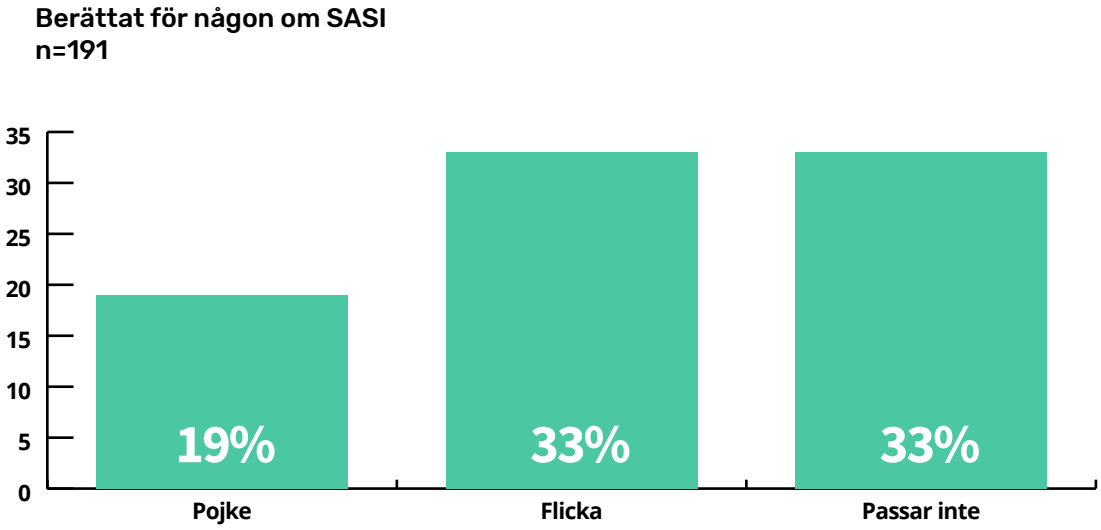
Anledningarna till att eleverna skadat sig med sex var många, men vanligast bland pojkarna var att de mådde psykiskt dåligt (58 %) och ville dämpa ångest (55 %), figur 6.3. Bland flickorna uppgav 81 procent att de gjorde det för att de mådde psykiskt dåligt följt av att de ville dämpa ångest, 69 procent. Det fortsatta mönstret var att flickor uppgav de flesta tillfrågade anledningar oftare än pojkarna. En stor skillnad var att flickorna oftare än pojkarna beskrev att det handlade om att hanterera jobbiga känslor efter sexuella övergrepp (31 % vs 10 %). Pojkarna å sin sida beskrev oftare än flickorna att de hade SASI som en ersättning för annat självskadebeteende (42 % vs 34 %) och att de oftare än flickorna ville känna smärta (26 % vs 19 %), dessa skillnader var dock inte statistiskt säkerställda.

FIGUR 6.3

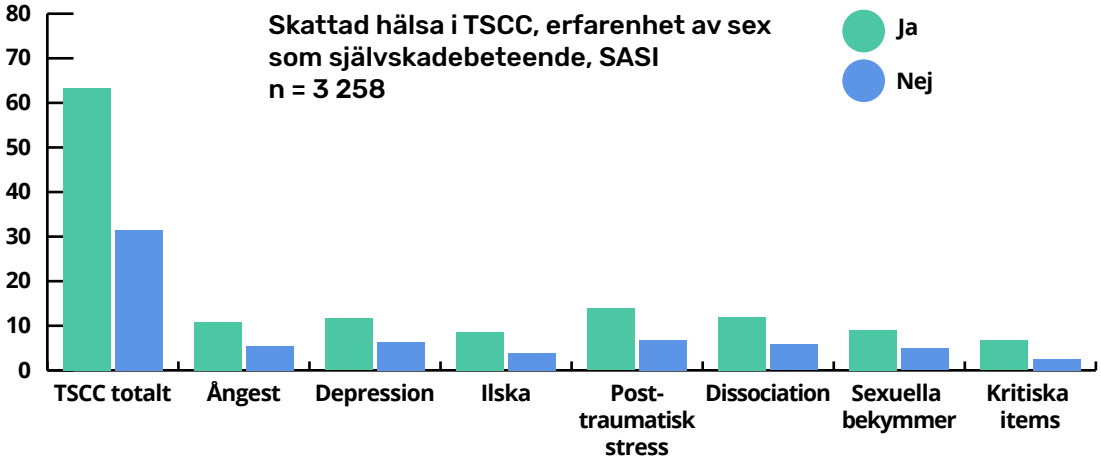
För att få en bild av hur situationen kan se ut vid SASI fick de unga som svarat att de hade erfarenhet av SASI följdfrågan om de någon gång blivit allvarligt fysiskt skadade i samband med SASI. Av gruppen hade 11 procent (12 % av flickorna och 6,5 % av pojkarna) skadats allvarligt i samband med SASI.

Runt en tredjedel av de unga som skadat sig med sex hade berättat detta för någon (30 %). Flickorna hade berättat i högre utsträckning än pojkarna (33 % vs 19 %) och bland dem som inte identifierade sig som pojke eller flicka var siffran som högst (33 %). Dock var antalet unga i sista gruppen väldigt få (n=3) varför man ska vara försiktig med att dra slutsatser kring denna grupp, figur 6.4.

FIGUR 6.4

De deltagare som skadat sig med sex skattade sin hälsa som signifikant sämre än de som inte hade skadat sig, tabell 6.5. Hälsan var mycket sämre vad gällde samtliga områden såsom ångest, depression, ilska, posttraumatisk stress, dissociation, sexuella bekymmer och kritiska items. Pojkar med erfarenhet av SASI hade lika dålig hälsa som flickor och skillnaderna jämfört med de pojkar som inte skadat sig med sex var stor. Pojkarna hade mer symptom av ilska och sexuella bekymmer än vad flickorna hade. Jämfört med NSSI, se figur 6.2, var SASI-gruppen mer belastad än NSSI gruppen.

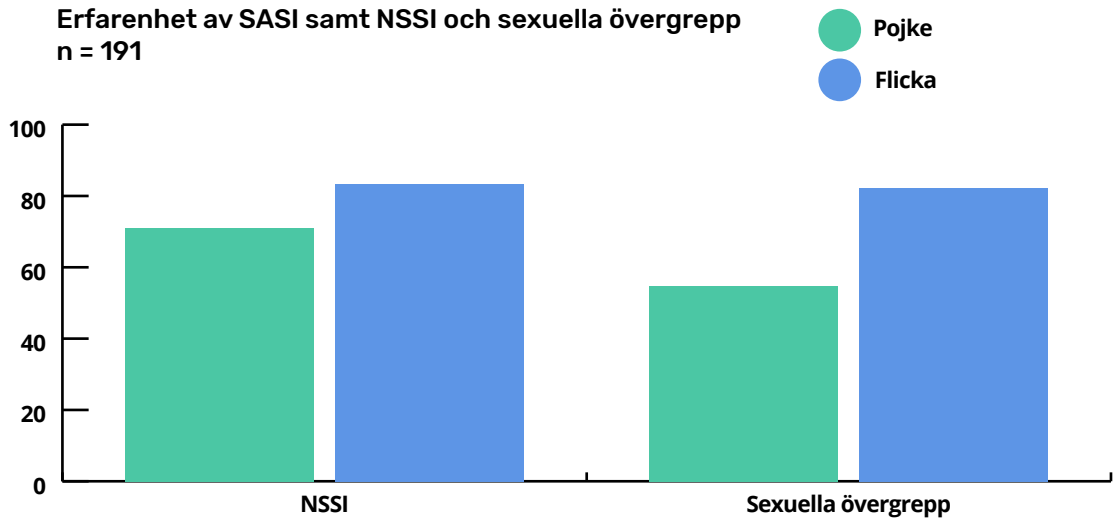
FIGUR 6.5

Precis som för gruppen som självskadat sig på annat sätt än genom sex, hade även de som gjort det med sex en betydligt sämre förmåga att reglera känslor.

Elever som skadat sig med sex hade signifikant lägre värden på resiliens-skalan ARQ-12. Det innebar att de beskrev mindre av sådana stödjande strukturer som kan innebära motståndskraft mot psykosocial ohälsa vid olika former av traumatiska händelser.

De elever som skadat sig med sex hade en större tendens att känna skam men mindre då det gällde att känna skuld.

Av de 191 ungdomar som uppgett att de skadat sig med sex beskrev 82 procent att de också hade erfarenhet av annat självskadebeteende. Det var vanligare att flickorna hade ett kombinerat självskadebeteende än pojkarna (83 % av flickorna vs 71 % av pojkarna). De unga med SASI hade i mycket hög grad utsatts för sexuella övergrepp i olika former. Bland flickorna förekom det i 82 procent av fallen och bland pojkarna i 55 procent, figur 6.6.

FIGUR 6.6

Vid en fördjupning kring vilka former av sexuella övergrepp de unga med SASI varit utsatta för var det vanligast att ha varit utsatt för någon form av penetrerande sexuellt övergrepp, alltså oralt, vaginal eller analt (56 %). Flickorna hade signifikant oftare varit utsatta för fler övergreppsformer än pojkarna och penetrerande sexuella övergrepp var nästan dubbelt så vanligt bland flickorna jämfört med pojkarna.

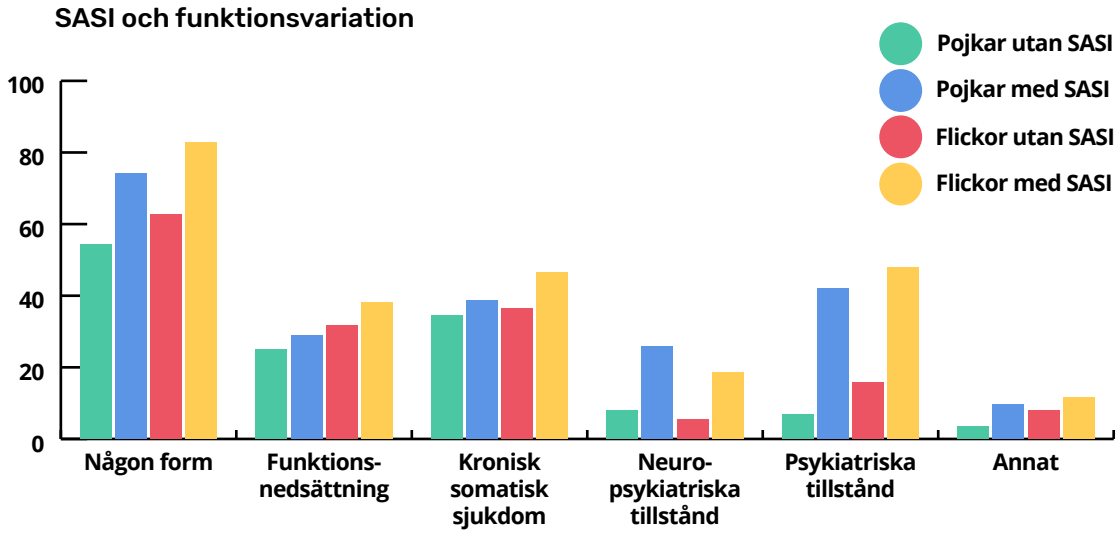
De allra flesta unga identifierade sig som heterosexuella (84 %) vilket också gällde de unga som hade erfarenhet av SASI (62 % varav 68 % av pojkarna och 62 % av flickorna), tabell 6.1. Fler med SASI än dem utan uppgav också att de kände sig osäkra på sin sexuella identitet. I SASI gruppen hade dock pojkarna ett något annorlunda mönster än flickorna, där en större andel identifierade sig som homosexuella (9,7 % av pojkarna vs 2,5 % av flickorna) medan flickorna betydligt oftare än pojkarna såg sig som bisexuella (27 % av flickorna vs 6,5 % av pojkarna). Av pojkarna var det också närmare en tiondel (9,7 %) som inte identifierade sig i någon av de beskrivna kategorierna heterosexuell, homosexuell, bisexuell, osäker (9,7 % bland pojkarna och 0,6 % bland flickorna).

TABELL 6.1. ***SASI och sexuell läggning***

Sexuell läggning	Ej SASI		SASI	
	N = 3067		N = 191	
	n	%		%
Heterosexuell	2581	84	118	62
Homosexuell	53	1,7	8	4,2
Bisexuell	194	6,3	46	24
Osäker	128	4,2	14	7,3
Inget av dessa	111	3,6	5	2,6
Transperson	38	1,2	3	1,6

De unga med erfarenhet av SASI fördelade sig på ett annat sätt då det gällde en rad olika bakgrundsfaktorer jämfört med elever som inte hade erfarenheter av sex som självskada, tabell 6.12. De gick oftare ett yrkesförberedande program i skolan (36 % vs 23 % De bodde mer sällan med sina båda föräldrar (38 % vs 64 %) och oftare med syskon, eller själva (16 % vs 5 %). Pojkarna bodde oftare med samhällsstöd. De unga med erfarenhet av SASI upplevde sin familjs ekonomi sämre, det vill säga som medelmåttig (varken bra eller dålig) eller dålig jämfört med de utan SASI (40 % vs 22 %). Bland flickor skattade 10 procent ekonomin som dålig jämfört med 3,2 procent bland flickorna utan SASI. Med avseende på om eleven var född utomlands eller i Sverige respektive om eleven var andra generationens invandrare eller inte fanns ingen skillnad mellan de som hade erfarenhet SASI med de som inte hade den erfarenheter.

De deltagare som hade erfarenhet av SASI hade signifikant oftare någon form av diagnostiserad funktionsnedsättning jämfört med de utan SASI (82 % vs 59 %). figur 6.7. Skillnaden var särskilt stor vad gällde psykiatriska tillstånd, 48 procent av flickorna och 42 procent av pojkarna hade ett sådant, medan det bland unga utan SASI var 12 procent, figur 6.7. Även neuropsykiatriska tillstånd var vanligare i gruppen med SASI där 26 procent av pojkarna och 19 procent av flickorna hade en sådan diagnos. Detta ska jämföras med unga utan SASI där prevalensen var 7 procent.

FIGUR 6.7

Diskussion

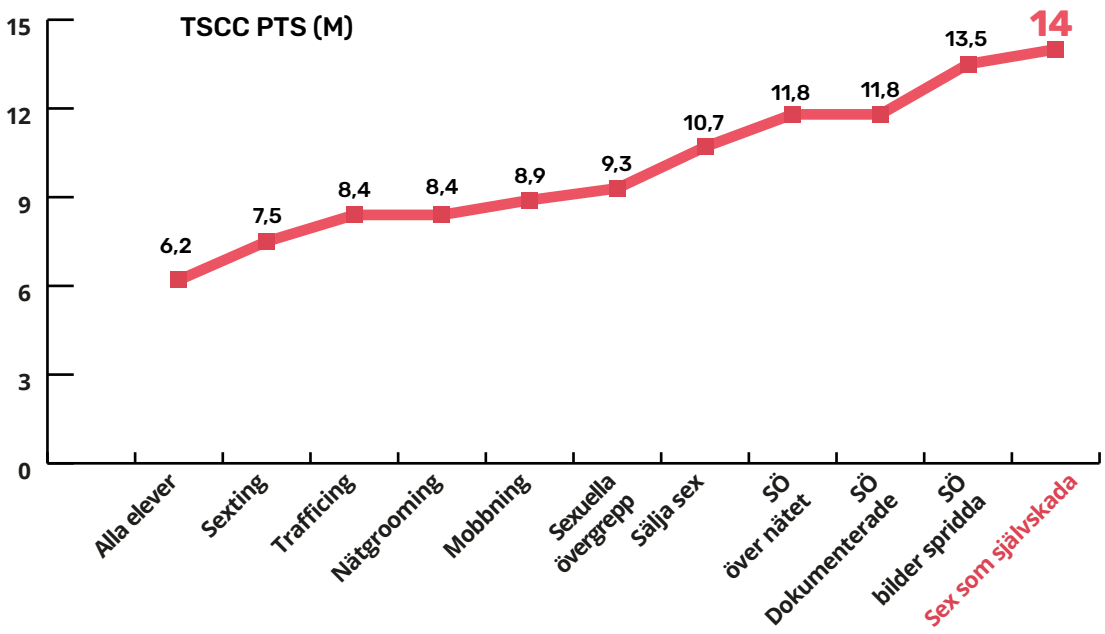
Den aktuella studien undersökte olika former av självskadebeteenden. Frekvensen för självskadebeteende var 28 procent, vilket är en ökning från studierna som gjordes 2009 och 2014. I dessa var frekvenserna 17 procent och 18 procent (Svedin & Priebe, 2009; Svedin et al., 2015). Det är med andra ord en markant ökning som skett och därmed ser vi behovet av ett ökat fokus på frågan. Det kan finnas flera möjliga förklaringar till dessa resultat. Då världen och Sverige genomgår en pandemi är det tänkbart att konsekvenserna av denna, som inneburit hemundervisning, trångboddhet, social isolering mm kan vara en anledning till att ungas psykiska ohälsa och självskadebeteenden därmed ökar (Fegert, Vitiello, Plener, & Clemens, 2020; Hafstad, Sjorshammar Saetren, Wentzel-Larsen, 2021; Hafstad & Augusti, 2021; Myndigheten för delaktighet, 2021).

I studien från 2014 hade 2,2 procent erfarenhet av SASI, att jämföra med 5,9 procent i denna så vi kan se en mer än dubblering sedan förra studien. Det kan vara svårt att förstå varför en person skadar sig med sex. I studien av Jonsson och medarbetare (2017) undersöktes vad för funktion SASI fyllde och jämförde med annat självskadebeteende, NSSI. Resultatet visade att det var vanligast med så kallade Automatiska funktioner som att "lindra känslor av tomhet och avdomning", "för att stoppa dåliga känslor" eller "för att straffa dig själv". Sociala funktioner såsom att "för att försöka få en reaktion från någon, även om det är en negativ reaktion", "för att få uppmärksamhet" eller "för att känna dig mer delaktig i en grupp" var mer vanligt i gruppen med SASI än i gruppen med annat självskadebeteende. De unga som skadade sig både med SASI och annat självskadebeteende rapporterade mer allvarliga former av självskadebeteenden och högst antal olika funktioner, vilket indikerar att det är en mycket belastad grupp unga med stor psykisk ohälsa. Detta bekräftades i en studie med mixad metod (Fredlund, Wadsby & Jonsson, 2019) där unga själva fick svara på varför de skadade sig med sex och hur detta manifesterades. Den aktuella studien undersökte också funktioner av SASI och både flickorna och pojkarna uppgav att SASI användes för att dämpa ångest och för att de mådde psykiskt dåligt. En intressant skillnad mellan könen var att flickorna oftare använde SASI för att hantera jobbiga känslor efter sexuella övergrepp.

Liksom i denna studie har tidigare studier visat att unga med SASI mer sällan levde med bägge sina föräldrar, hade en sämre ekonomisk situation, mer sällan beskrev sig som

heterosexuella och tidigare utsatts för sexuella övergrepp (Fredlund, Svedin, Priebe, Jonsson, & Wadsby, 2017; Fredlund, Wadsby, & Jonsson, 2019). Som beskrivits ovan var flickorna mer utsatta för sexuella övergrepp än pojkarna, vilket också kan förklara varför flickor oftare beskrev att SASI användes för att hantera jobbiga känslor efter sexuella övergrepp. Resultatet från den aktuella studien stöds av fynd från tidigare studier (Fredlund et al., 2017; Jenstav & Meissner, 2016, Jonsson et al, 2017; Jonsson & Lundström-Mattsson, 2012; Jonsson, Svedin & Hydén, 2015) som visar på stor psykisk ohälsa. I den aktuella studien såväl som i tidigare publicerade studier var värdena långt över de kliniska gränserna för till exempel depression och PTSD. I figur 6.8 nedan syns olika typer av våld mot barn och nivåer av symtom på posttraumatisk stress. Gruppen med SASI utmärker sig genom att de har den högsta symtomnivån (från Jonsson & Svedin, 2017).

FIGUR 6.8. ***Olika typer av utsatthet och posttraumatisk stress (från Jonsson & Svedin, 2017).***

Då unga med SASI på många olika sätt signalerar allvarlig psykisk ohälsa i kombination med att de lever mycket riskfyllda liv när de självskadar sig och utsätter sig för situationer där de riskerar att bli utsatta för våld och sexuella övergrepp, är detta en viktig grupp för myndigheter att uppmärksamma. Att definiera SASI som ett självskadebeteende kan samtidigt vara problematiskt. Det kan uppfattas som om de sexuella övergrepp de unga utsätts för förminskas och att de unga får bära skulden genom att kalla det för ett självskadebeteende, då fokus riskerar att flyttas bort från konsekvenserna och därmed även från förövarna. Intentionen med att inkludera sex som ett självskadebeteende har aldrig varit att skuldbelägga unga personer utan är tvärtom ett sätt att beskriva mekanismerna bakom att unga går till sexuella möten, där de skadas psykiskt och fysiskt. Det finns starka skäl för polis, socialtjänst, skola, vård och psykiatri att samverka kring upptäckt, utredning, stöd och behandling för denna grupp unga individer för att kunna stoppa deras lidande, samt för att personer som utsätter unga människor ska kunna lagföras och utnyttjandet stoppas.

7. Unga som tittar på porr

(Linda Jonsson & Carl Göran Svedin)

Inledning

Det är vanligt att unga kommer i kontakt med pornografi (porr). I en översiktsstudie som jämförde studier som publicerats mellan 1995 - 2015 konstaterade författarna att de flesta unga tittar på porr, men att siffrorna varierar mycket från studie till studie och beroende på till exempel metod som använts och ålder på barnen (Peter & Valkenburgh, 2016).

I de studier som vi gjorde 2004, 2009 och 2014 har samma fråga gällande porrkonsumtion använts. I studierna ingick mellan 4 300 och 5 800 elever. I den första studien från 2004 (Svedin & Priebe, 2004) hade 98 procent av pojkarna och 76 procent av flickorna någon gång under uppväxten tittat på porr. Andelen sjönk sedan i undersökningen 2009 (Svedin & Priebe, 2009) till 93 procent respektive 66 procent, för att i den senaste undersökning från 2014 (Svedin et al., 2015) vara 91 procent bland pojkarna och 50 procent bland flickorna. Man kunde således under tioårsperioden se en nedåtgående trend, inte minst bland flickorna. Även om en stor andel av unga tittar på porr, tycks det även finnas en grupp, framförallt flickor, som tar avstånd och inte tittar alls. Det generella mönstret från olika studier är att pojkar tittar mer än flickor (Peter & Valkenburgh, 2016).

I undersökningen av Svedin och Priebe (2004) svarade 89 procent av flickorna som gick tredje året på gymnasiet att de aldrig, eller en eller två gånger det senaste året, sett på porr. Bland pojkarna var det 71 procent som tittade minst en gång i månaden. I en uppföljande undersökning tio år senare, hade detta förändrats såtillvida att knappt 80 procent av flickorna uppgav att de inte sett eller sett porr en till två gånger det senaste året, medan knappt 83 procent av pojkarna uppgav att de sett på porr minst en gång per månad (Svedin et al., 2015). Från de tre undersökningarna kan man dra slutsatsen att det är färre ungdomar som någon gång sett på pornografi, framför allt flickor, men att de som tittar gör det mer frekvent. Detta är tydligast då det gäller pojkar där gruppen som tittar mer eller mindre dagligen ökade från 11 procent 2004 till 24 procent 2014.

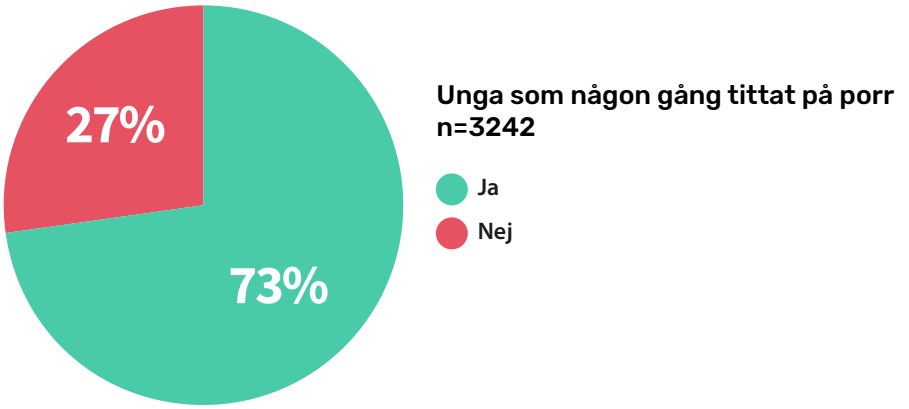
Resultat

Frågorna i den aktuella studien som rörde porr hade främst fokus på frekvens, alltså hur ofta unga tittar på porr, men också kring vad för typ av porr eleverna tittat på samt upplevelser av att titta och attityder. I ingressen till frågorna definieras porr som "bilder eller filmer där en eller flera personer har sex med sig själva eller varandra".

Nedan presenteras resultat uppdelade efter könstillhörighet, alltså flicka, pojke samt de som inte identifierar sig som pojke eller flicka.

Förekomst av att titta på porr

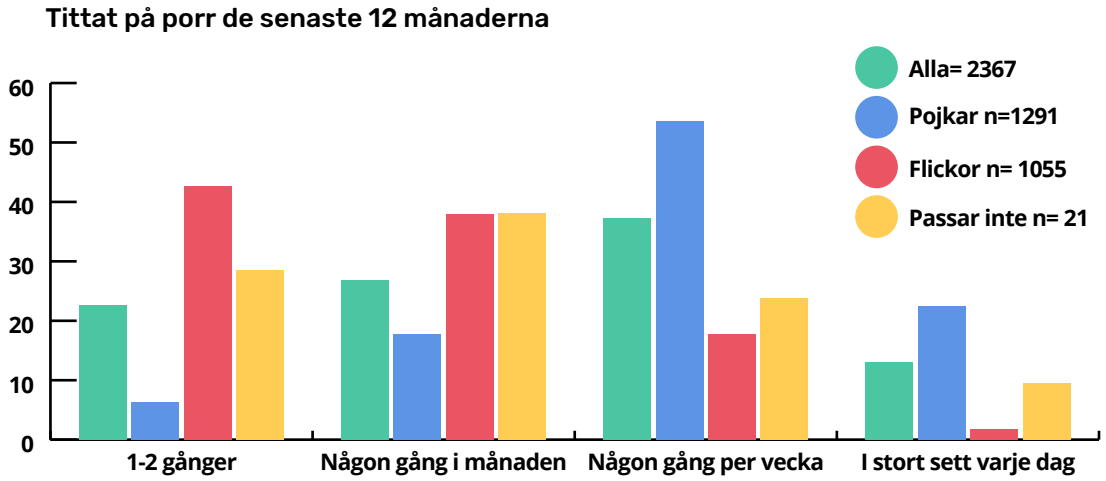
En majoritet av ungdomarna hade någon gång tittat på porr (73 %) och det var vanligare bland pojkar (90 %) än bland flickor (60 %). Bland gruppen som inte definierar sig som pojke eller flicka hade 84 procent tittat på porr, figur 7.1.

FIGUR 7.1

De unga som svarade att de tittat på porr fick frågor om hur ofta de tittat de senaste 12 månaderna. Det vanligaste var att ha tittat på porr någon gång per vecka (37 %) eller någon gång i månaden (27 %). Det fanns tydliga könsskillnader, pojkar tittade på porr oftare än flickor. Majoritet av pojkarna hade tittat någon gång i veckan eller dagligen de sista 12 månaderna (54 % och 22 %) medan det vanligaste bland flickorna var att ha tittat 1–2 gånger eller någon gång i månaden (43 % och 38 %), figur 7.2.

Unga som inte identifierade sig som pojke eller flicka var den grupp där de flesta sett på porr någon gång (84 %) de senaste 12 månaderna. Det vanligaste mönstret var att titta på porr någon gång i månaden (38 %), 1–2 gånger totalt (29 %), eller någon gång per vecka (24 %).

FIGUR 7.2

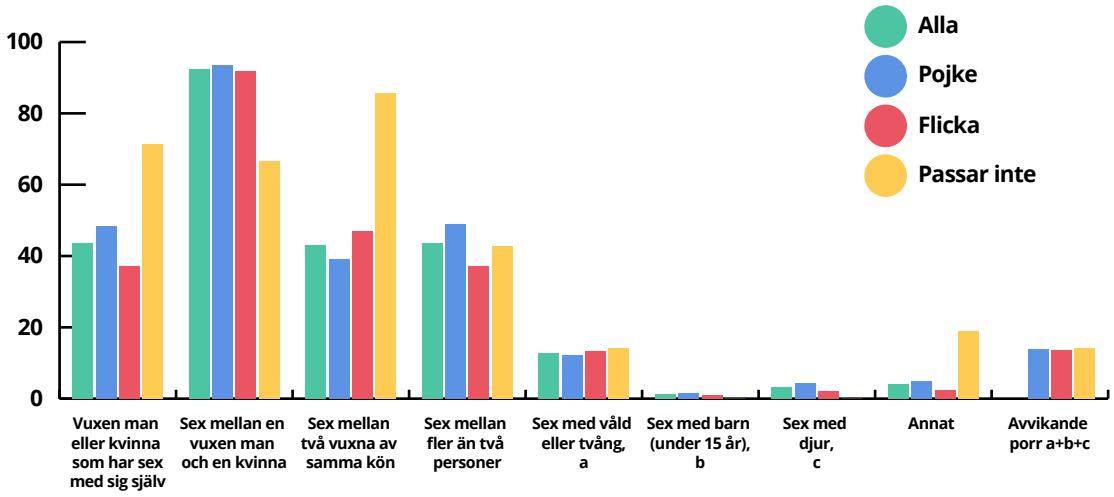
De flesta unga tittade på porr mindre än 30 minuter åt gången (83 %). Det var vanligare att pojkar tittade längre tid än 30 minuter (23 % av pojkarna jämfört med 9 % av flickorna).

Vilken typ av porr som unga sett

Den vanligaste typen av porr som unga sett var sex mellan en vuxen man och en kvinna (93 %) och därefter sex med fler än två personer (44 %), egensex (44 %) och sex med personer av samma kön (43 %). Pojkar hade oftare än flickor tittat på alla föreslagna kategorier av porr utom då det gällde avvikande porr, figur 7.3.

Totalt hade 13 procent av ungdomarna tittat på porr som de uppfattade innehållit våld eller tvång. Sex med barn (1,2 %) och djur (3,3 %) var de mest ovanliga formerna av porr som de unga tittat på. Porr med våld, sex med barn och djur kategoriserades som avvikande porr och sammanlagt 14 procent hade sett sådan. Det fanns ingen signifikant skillnad mellan könen.

Typ av porr som unga sett, %

FIGUR 7.3

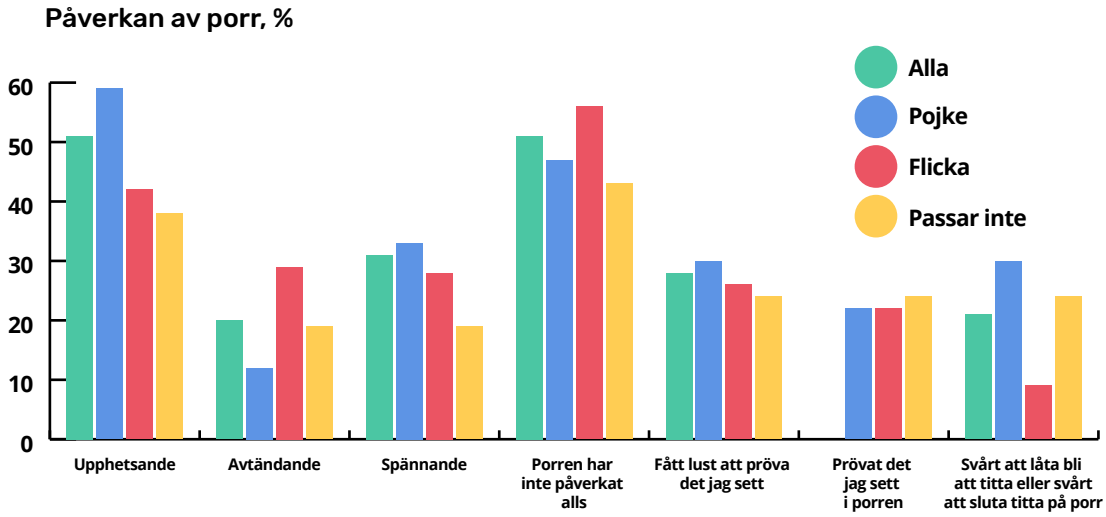
För att undersöka hur ungdomarna själva uppfattat att porren påverkat dem fanns 14 olika svarsalternativ. Det var möjligt att svara ja på flera av frågorna. Vanligast var att eleverna uppfattade porren som upphetsande (51 %) och därefter som spännande (31 %), men 20 procent uppfattade den som avtändande eller rent av äcklig (22 %). Det fanns signifikanta skillnader mellan könen där pojkarna i högre grad uppfattade porren som positiv (upphetsande 59 % vs 42 %; spännande 33 % vs 28 %) medan flickorna oftare tyckte den var avtändande (29 % vs 12 %) eller äcklig (30 % vs 14 %), figur 7.4.

Runt hälften (47 % av pojkarna och 56 % av flickorna) svarade att de inte tyckte att porren påverkat medan 30 % av pojkarna och 26 % av flickorna att de fått lust att pröva det de sett. Porren kunde också påverka den faktiska relationen till en sexualpartner och 22

procent av både pojkar och flickor svarade att de faktiskt provat sexuella handlingar som de fått idéer till genom porren. Båda könen (27 % av pojkarna och 23 % av flickorna) uppgav att porren lärt dem hur andra människor ser ut och 31 procent av pojkarna och 28 procent av flickorna svarade att porr är intressant för att se hur man kan göra när man har sex.

En del unga, särskilt pojkar, uppgav att det var svårt att låta bli att titta på porr (15 %) eller att det var svårt att sluta när de väl börjat titta (15 %). Det var signifikant färre flickor som upplevde samma sak. Bland flickorna var det 5 procent som hade svårt att låta bli att titta och 4 procent som angav att de hade svårt att sluta titta när de väl börjat.

Gruppen som inte identifierade sig som pojke eller flicka visade en tendens mot att uppleva porren mer i samma mönster som flickor än pojkar, alltså något mindre upphetsande och mer avtändande eller äckligt än pojkarna. Däremot skiljde sig ungdomarna i gruppen från både pojkar och flickor genom att de oftare uppgav att de lärt sig saker angående hur andra människor ser ut (48 % vs 27 % pojkar och 23 % flickor) men också genom att de oftare tyckte att det var intressant att se hur man kan göra när man har sex (38 % vs 31 % pojkar och 28 % flickor). Gällande att ha ett mer tvångsmässigt tittade, alltså svårt att låta bli eller svårt att sluta titta, följde gruppen mer pojkarnas mönster, där ungefär en tiondel upplevde det som problematiskt. Dock var det för få svarande för att dessa skillnader kan räknas som statistiskt säkra.

FIGUR 7.4

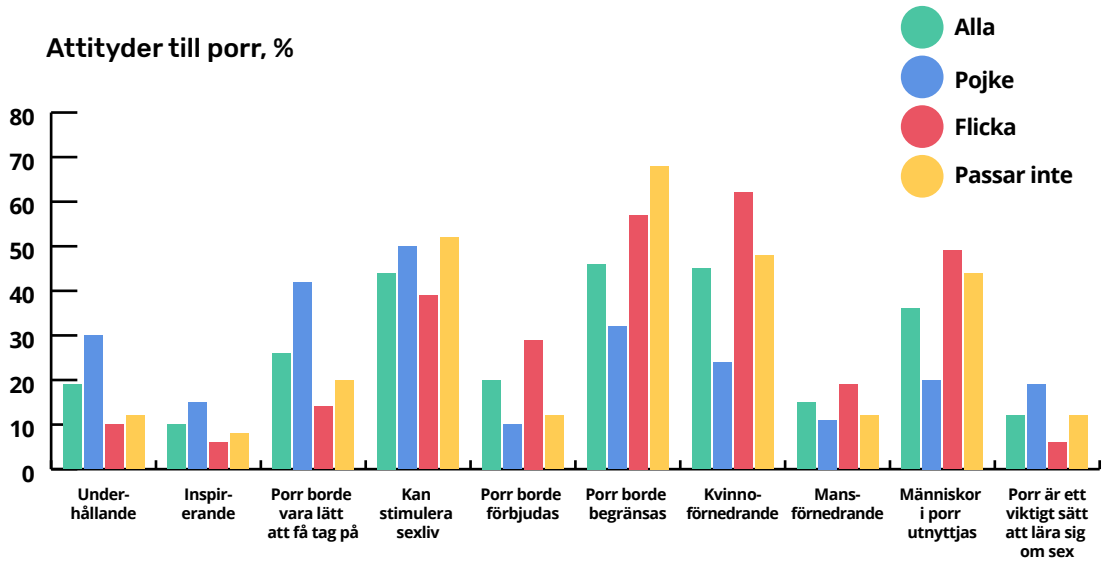
Attityder till porr

Det fanns stora könsskillnader gällande attityder till porr. Pojkarna var betydligt mer positiva genom att de tyckte att porr är underhållande (30 % av pojkarna vs 10 % av flickorna) och inspirerande (15 % vs 6 %). Pojkar tyckte också att porr borde vara lätt att få tag i (42 % vs 14 %) och att den kan stimulera människors sexliv (50 % vs 39 %). Flickorna svarade oftare att de tyckte att porr borde begränsas (57 % av flickorna vs 32 % av

pojkarna) eller förbjudas (29 % vs 10 %). Flickorna upplevde också betydligt oftare porr som kvinnoförnedrande (62 % vs 24 %) men skillnaden var inte lika stor på frågan om den var mansförnedrande (19 % vs 11 %). Att de som medverkar i porren utnyttjas menade 49 procent av flickorna och 20 procent av pojkarna var sant. En majoritet av flickorna (65 %) och 42 procent av pojkarna trodde att fler kommer begå sexuella övergrepp mot barn när barn framställs som sexuellt attraktiva personer, figur 7.5.

Endast 12 procent tyckte att porr är ett av de bästa sätten att lära sig något om sex.

Attityderna bland de ungdomar som inte identifierade sig som pojkar eller flickor var ett mellanting mellan de som identifierade sig som pojkar och flickor. Exempelvis upplevde 48 procent att porren var kvinnoförnedrande jämfört med 24 procent av pojkarna och 62 procent av flickorna. Tolv procent tyckte att porr borde förbjudas, jämfört med 10 procent av pojkarna och 29 procent av flickorna. Däremot var gruppen mer positiv till att begränsa porr (68 %) än både pojkar (32 %) och flickor (57 %), figur 7.5.

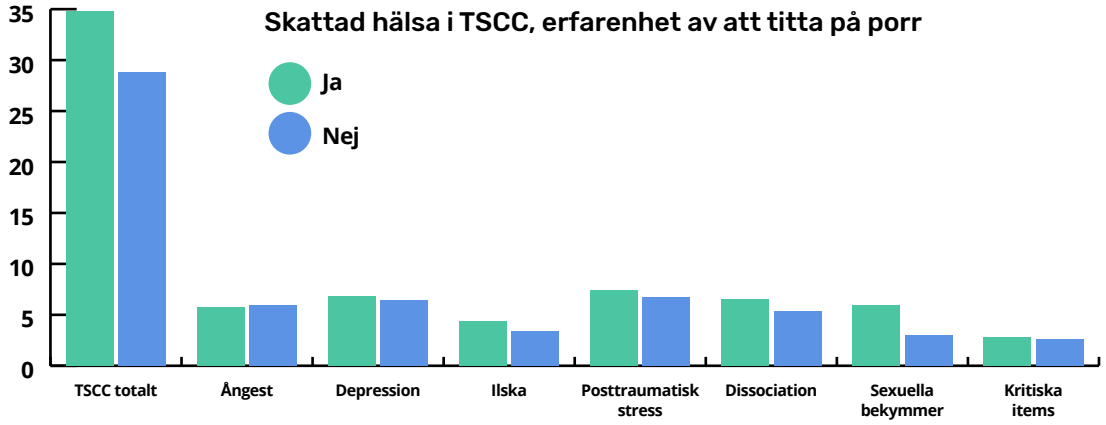
FIGUR 7.5

Titta på porr och hälsa

Att vid något tillfälle ha tittat på porr var associerat med en totalt sett sämre hälsa jämfört med de som inte tittat, figur 7.6.[11] Detta mönster gällde både flickor och pojkar men flickorna hade generellt sämre psykisk hälsa än pojkar oavsett om de tittat på porr eller inte. Detta gällde såväl ångest, depression, ilska, posttraumatisk stress, dissociation samt sexuella bekymmer.

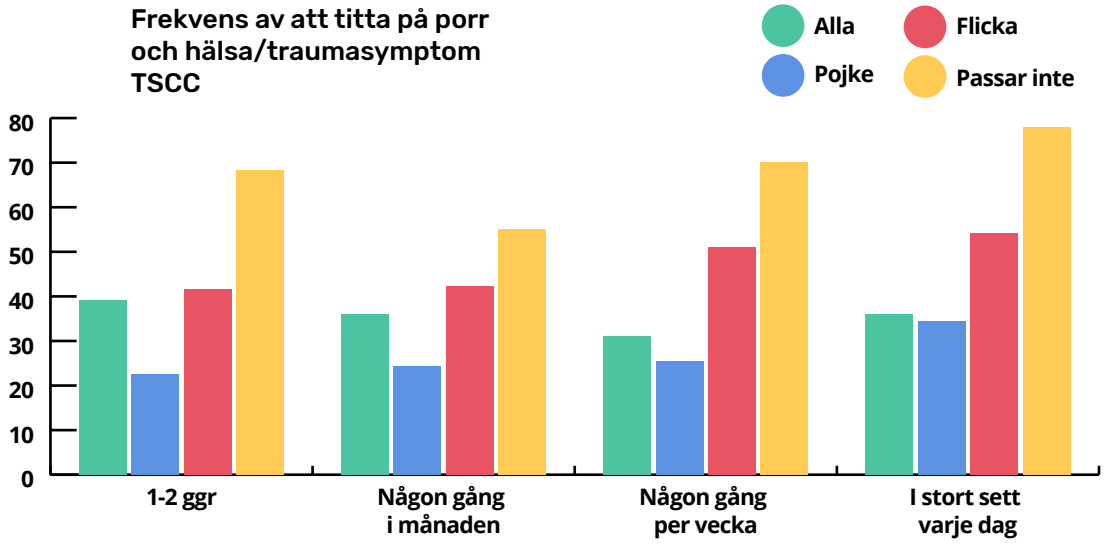
Flickor hade även högre medelvärde gällande de kritiska items som är ett mått på allvarliga symtom man som professionell bör vara observant på.

11. *De instrument som används för att mäta hälsa beskrivs i bilaga*

FIGUR 7.6

Av figur 7.7 framgår det att både pojkar och flickor mådde sämre ju mer porr de tittat på de senaste 12 månaderna. Det var framför allt de som var storkonsumenter och tittade varje dag som mådde sämre än de andra.

FIGUR 7.7

De som tittat på porr hade större svårigheter med känsloreglering, mätt med DERS-16, än de som inte tittat på porr. Detta gällde såväl totalt som för alla delskalor och båda könen. Skillnaden var störst för flickor.

Resiliens mätt med ARQ-12 var sämre hos de flickor och ungdomar som inte identifierade sig som pojke eller flicka som någon gång tittat på porr. För pojkarna fanns inga statistiskt signifikanta skillnader mellan de som tittat på porr och de som aldrig gjort det.

De pojkar och flickor som någon gång tittat på porr var signifikant mer benägna att känna skam jämfört med de som aldrig hade tittat enligt BSGQ. Detta gällde även skuld bland pojkarna.

Att titta på porr och erfarenhet av sex och sexuella övergrepp

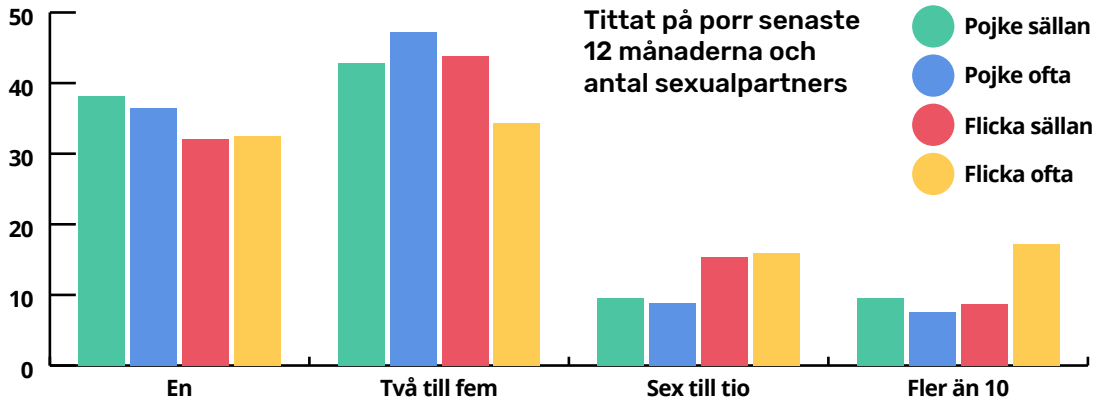
Materialet delades in i två grupper: de som tittat på porr 1–2 gånger samt de som tittat någon gång i månaden de senaste 12 månaderna, nedan kallad "sällan" och de som tittat någon gång varje vecka samt i stort sett varje dag som beskrivs som "ofta".

I hela materialet hade 65 procent (n=2138) debuterat sexuellt och av dessa hade 1 675 sett på porr de senaste 12 månaderna. Medelåldern för sexuell debut var 15,7 år hos de som tittade sällan och 15,8 år hos dem som tittade ofta. Det fanns inga signifikanta skillnader vare sig i gruppen som helhet eller inom pojkgruppen. Flickor som ofta tittade på porr hade däremot debuterat något tidigare jämfört med de som sällan tittade på porr, medelålder 15,4 år jämfört med 15,7 år. De pojkar som ofta tittade på porr debuterade något senare än de som sällan tittade. Denna skillnad var dock inte statistiskt signifikant, tabell 7.1

TABELL 7.1. ***Tittat på porr senaste 12 månaderna och sexuell debut***

Hur ofta? (*Av de som tittat)	Alla N = 1675		Pojke N = 825		Flicka N= 838	
	sällan n= 892 M	ofta n=783 M	sällan n=210 M	ofta n=615 M	sällan n=675 M	ofta n=163 M
Sexuell debut, medelålder	15,7	15,8	15,7	15,8	15,7	15,4

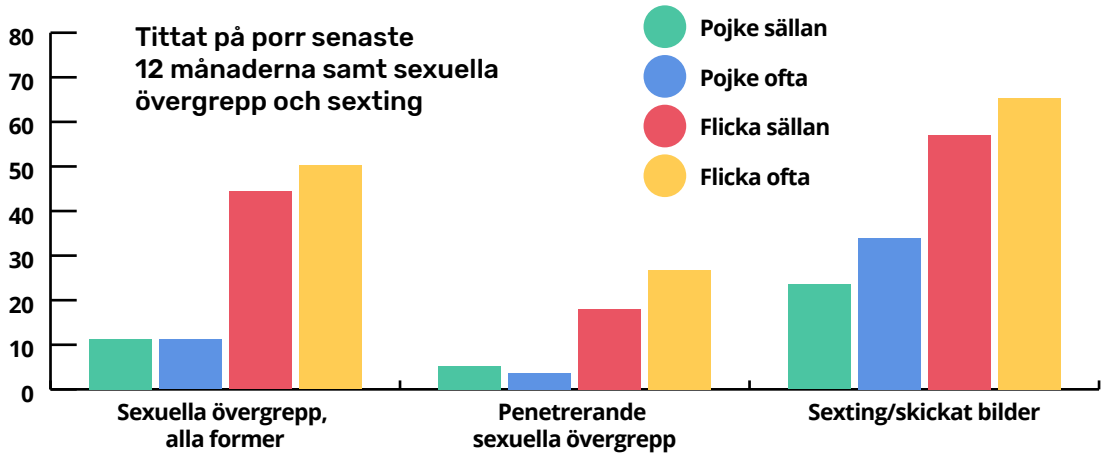
De flesta unga som tittat på porr hade haft sex med en till fem partners (77 % av dem som tittade sällan och 80 % av dem som tittade ofta). De unga som ofta tittat på porr hade haft färre sexualpartners än de som tittat sällan. Denna skillnad var endast statistiskt signifikant gällande flickor, där 33 procent av dem som tittat ofta haft sex med fler partners jämfört med 24 procent av de som tittade sällan, figur 7.8.

FIGUR 7.8

Flickor som ofta tittade på porr hade oftare varit utsatta för sexuella övergrepp (50 % vs 44 %). De var även oftare utsatta för penetrerande övergrepp (orala, vaginala och anala övergrepp) jämfört med de som tittade sällan (27 % vs 18 %), figur 7.9. Beträffande pojkar var skillnaderna små mellan de som tittade ofta och de som tittade sällan.

Att ha skickat avklätt material på sig själv, i texten beskrivit som sexting, var signifikant vanligare bland både pojkar och flickor som ofta tittade på porr. Bland pojkarna var det 34 procent av de som ofta tittade jämfört med 24 procent av dem som sällan tittade som skickat avklätt material. Samma mönster fanns hos flickorna där 65 procent av de som ofta tittade hade skickat avklätt material jämfört med 57 procent av de som tittat sällan,

FIGUR 7.9

Diskussion

Den aktuella studien visade precis som många nationella och internationella studier att de flesta unga tittat på porr någon gång. De tre tidigare studierna 2004, 2009 och 2014 visade en nedgång av generell porrkonsumtion (Jonsson och Svedin, 2021). I den aktuella studien liknade resultaten för pojkar dem i studien 2014, 90 procent av pojkarna hade tittat på porr någon gång. Andelen flickor som någon gång tittat på porr var däremot något högre i årets studie, 59 procent jämfört med 50 procent 2014.

I årets studie tittade 22 procent av pojkarna på porr varje dag jämfört med 23 procent i 2014 års studie. Det finns alltså en tendens mot att något färre pojkar tittar dagligen. Gruppen flickor som tittar på porr dagligen var precis som i de föregående studierna mycket liten.

En fjärdedel av pojkarna, 24 procent, tittade sällan på porr (1-2 gånger eller några gånger i månaden) medan 76 procent tittade varje vecka eller varje dag. Mönstret hos flickorna var annorlunda, 81 procent tittade 1-2 gånger eller någon gång i månaden. Runt en femtedel (19 %) tittade någon gång per vecka eller varje dag. Den samlade bilden är att unga konsumerar mycket porr men att det inte skett någon drastisk ökning de senaste 15 åren.

Avvikande porr, alltså sådan som innehöll våld, barn eller djur var det 14 procent av deltagarna som sett och det fanns inga skillnader mellan könen. Samma fråga ställdes i studien 2004 (Svedin & Priebe, 2004) och analyser gjordes då enbart gällande pojkar. En jämförelse visar att 12 procent av pojkarna sett porr som innehåller våld i årets studie jämfört med 11 procent i 2004 års studie. Dessutom tycks färre kommit i kontakt med porr med djur än 2014 (4,3 % vs 10,2 %) och barn (1,5 % vs 3,1 %) (se Svedin, Åkerman och Priebe, 2011).

Sista tiden har det förts en diskussion kring porrens påverkan och hur unga själva upplever det de tittar på (Rung, 2021). Den aktuella studien innehöll frågor kring detta och svaren går att jämföra med svaren från studien 2004. Pojkarna blev oftare upphetsade av porren och runt hälften av de svarande i studien tyckte inte att porren påverkat dem alls. Dock menade 26 % att de lärt sig saker de inte visste om hur andra människor ser ut och 30 % att de tyckte det var intressant att se hur man kan göra när man har sex. Detta går att tolka som att unga har en nyfikenhet och ett behov av att få lära sig hur man har sex och att porren delvis uppfyller denna funktion. Att unga behöver få lära sig om sex på annat sätt än genom porr är något som ofta förs fram i debatten och krav har börjat ställas på reformerad sexualundervisning (se t.ex. www.porrfribarndom.se). I den aktuella studien hade 22 procent provat att göra något som de sett i porren och här fanns det inga skillnader gällande kön. Med andra ord ansåg en femtedel av alla unga att porren påverkat det sätt de har sex på. Exakt hur detta påverkat deras upplevelse av sex framgår inte av denna studie.

För en del unga, särskilt pojkar, kan porren innebära ett tvångsmässigt beteende de kan ha svårt att ta sig ur. Bland pojkarna var det 15 procent som uppgav att de hade svårt att låta bli att titta på porr och 15 procent att de hade svårt att sluta titta när de börjat. Motsvarande siffror för flickor var 5 och 4 procent medan frekvensen bland de som inte identifierade sig som pojke eller flicka var 10 och 14 procent. Vi kan konstatera att en grupp unga individer har svårt att begränsa sitt porrtittande vilket innebär att det finns behov av stödverksamheter så att dessa unga kan få hjälp.

Det fanns stora könsskillnader vad gäller attityder till porr, pojkar var betydligt mer positiva till porr än flickor. Porren har av många beskrivits som framtagen främst för män (se t.ex. Rung, 2021) och det är tydligt att flickorna i studien oftare ser porren som problematisk, kvinnoförnedrande och att det handlar om ett utnyttjande av personerna som är med.

I studien undersöktes ungas hälsa i relation till porrtittande och mönstret var tydligt att de som tittat på porr hade sämre psykisk hälsa på samtliga områden såsom ångest, depression, ilska, posttraumatisk stress, dissociation, sexuella bekymmer samt kritiska items. Ju mer porr en person tittat på de senaste 12 månaderna desto sämre var hälsan. De som tittat på porr kände en signifikant sämre förmåga till känsloreglering, mer skuld och skam och hade sämre resiliens än de som inte tittat på porr. Bilden som målas upp av det aktuella materialet visar att unga som konsumerar mycket porr mår sämre vilket också visat sig i andra tidigare studier (t.ex. Mattebo et al., 2013 och Peter & Valkenburg, 2016).

Slutligen undersöktes ungas erfarenhet av sex i relation till porrkonsumtion och bland flickorna var den sexuella debuten något tidigare och antalet partners fler om hon hade tittat mycket på porr. Flickorna var oftare utsatta för sexuella övergrepp. Ett annat intressant fynd i materialet var att de som tittat mycket på porr oftare skickat eget avklätt material, 34 procent av pojkarna och 65 procent av flickorna.

Sammanfattningsvis visar det aktuella kapitlet att unga människor fortsatt tittar på pornografi och den trend som sågs i studien från 2014, att det blir fler och fler högkonsumenter tycks ha planat ut. Möjligen ser vi en mättnad hos unga individer kring porr, att den idag är så tillgänglig och därmed en del i livet. Studien har visat att porren är en inte obetydlig informationskälla till sex. För en del unga människor har porren påverkan på hur de faktiskt har sex och är associerat med att skicka och lägga upp eget avklätt material.

8. Aktuella frågor

(Åsa Landberg och Linda Jonsson)

Inledning

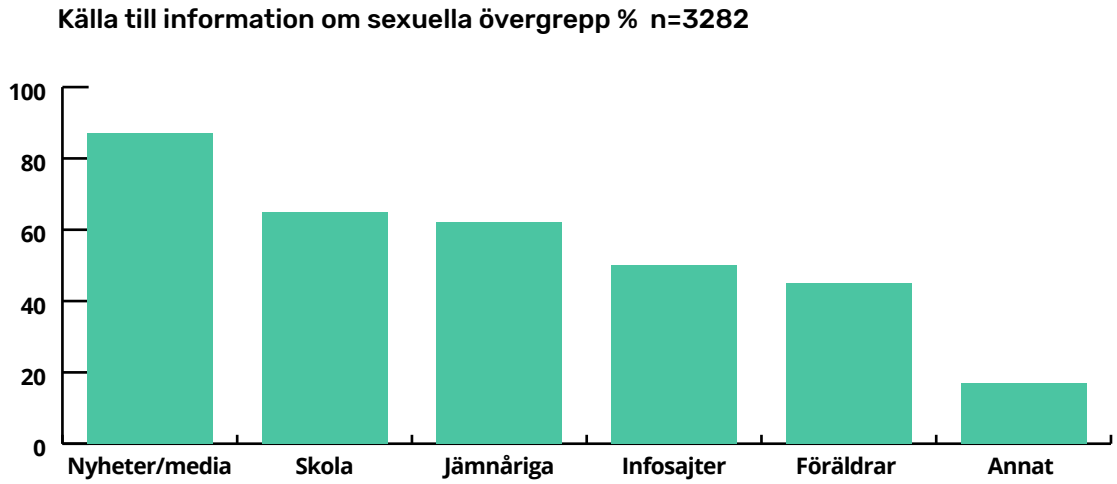
I det följande kapitlet presenterar vi data som rör aktuella frågor som ungas kunskap om sexuella övergrepp, konsekvenser av #metoo, om att få bestämma över sitt liv, attityder om sex och relationer samt om pandemins konsekvenser.

Sexualitet, sexuella övergrepp, sexuell exploatering och andra frågor som denna rapport behandlar påverkas av att samhället är i ständig förvandling. Synen på sexualitet är inte konstant och vad som betraktades som "normalt" under tidigare generationer och idag skiljer sig åt. Vi har de senaste åren kunnat följa hur nätet påverkat ungas möjlighet till lättillgänglig information om sex och tillgång till porr i en utsträckning som få kunnat förutspå för 20 år sedan. De senaste åren har vi genom #metoo rörelsen fått följa hur sexuella övergrepp satts i det massmediala ljuset runt om i världen och öppnat för att, särskilt kvinnor, ska berätta om sexuell utsatthet (Beigi, & Liu, 2018). Parallellt med detta påverkades vi av en pandemi som mer eller mindre stängt ner samhället. Från många håll har det lyfts en oro kring hur pandemin påverkar våra unga, inte minst avseende hälsa och eventuell ökad utsatthet för våld både i och utanför hemmet (Fegert, Vitiello, Plener, & Clemens, 2020; Hafstad, Sjorshammar Saetren, Wentzel-Larsen, 2021; Hafstad & Augusti, 2021; Myndigheten för delaktighet, 2021).

Resultat

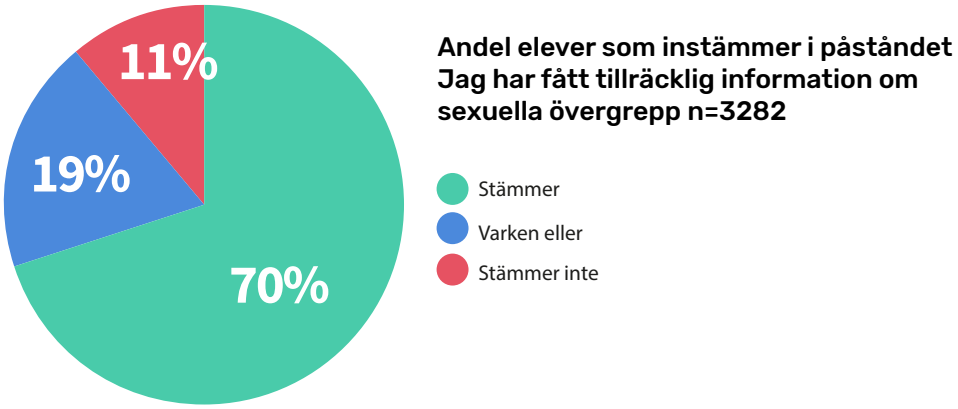
Kunskap om sexuella övergrepp

Kunskap om sexuella övergrepp, inklusive kunskap om var man kan få hjälp om man är utsatt kan vara ett sätt att förbygga att barn utsätts. I studien fick eleverna frågor om var de fått information om sexuella övergrepp ifrån och om de bedömer att denna information är tillräcklig. Värt att notera är att det handlar om vilken information de hade när de svarade på enkäten under sista året i gymnasiet, inte vilken informationen de fått tidigare under uppväxten.

FIGUR 8.1

Den vanligaste källan till information om sexuella övergrepp var media (87 %), följt av skola (65 %), jämnåriga (62 %), infosajter (50 %) och föräldrar (45 %), figur 8.1. Flickor uppgav att de fått information via media, jämnåriga och infosajter oftare än pojkar. Pojkar uppgav i högre utsträckning att de fått information via skolan.

FIGUR 8.2

Totalt tyckte 70 procent av eleverna att de fått tillräcklig information medan 11 procent inte instämde med att de fått tillräcklig information, figur 8.2. Pojkar uppgav i högre uträckning än flickor att de fått tillräcklig information.

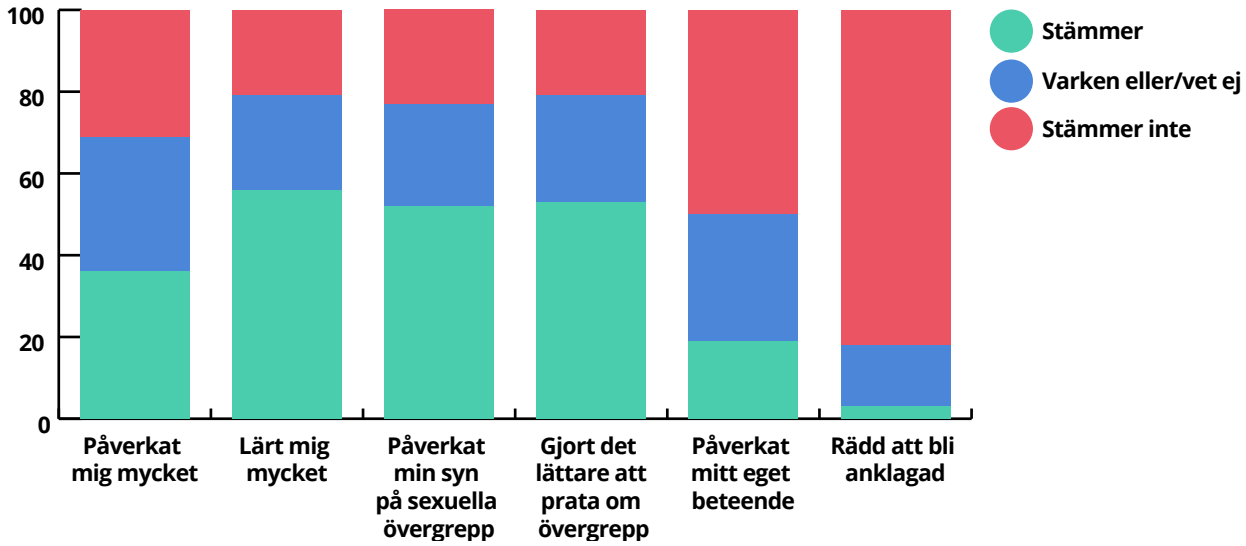
Efter #metoo

År 2017 startade #metoo, vilket resulterade i en intensiv mediabevakning och debatt om sexuella övergrepp. Zeilinger (2018) frågade 1800 unga mellan 18-25 år om hur #metoo påverkat dem. En majoritet, 61 procent uppgav att de efter #metoo hade de funderat på hur samhället möjliggör sexistiska beteenden bland män och 59 procent hade tänkt på hur "svår världen är för kvinnor". Runt 40 procent av männen tyckte att rörelsen påverkat hur de interagerar i kärleksrelationer. En fjärdedel av kvinnorna menade att unga mäns beteende ändrats i och med #metoo.

I syfte att fördjupa kunskapen om hur ungdomar uppfattat att de påverkats ställdes en rad frågor.

En fjärdedel av eleverna (36 % av flickorna och 12 % av pojkarna) tyckte att #metoo påverkat dem mycket. Genomgående fanns stora skillnader mellan hur pojkar och flickor upplevde att de påverkats av #metoo.

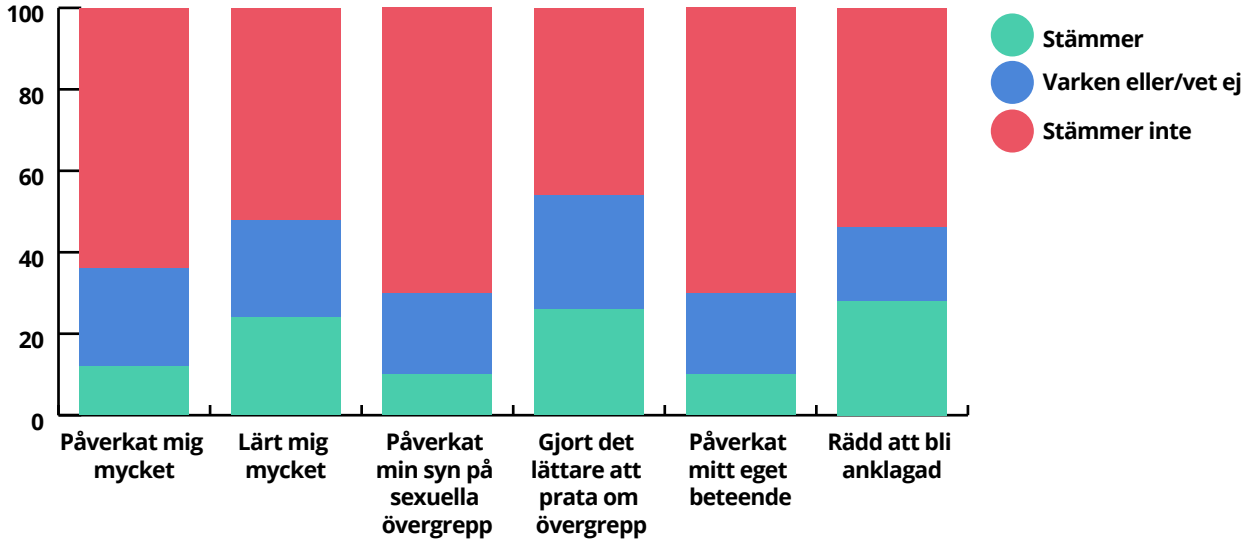
Påverkan #metoo, flickor % n=1767

FIGUR 8.3

En majoritet av flickorna uppgav att de lärt sig mycket (56 %), att det blivit lättare att prata om sexuella övergrepp (53 %) och att #metoo påverkat deras syn på övergrepp (52 %), figur 8.3.

Påverkan #metoo, pojkar % n=1424

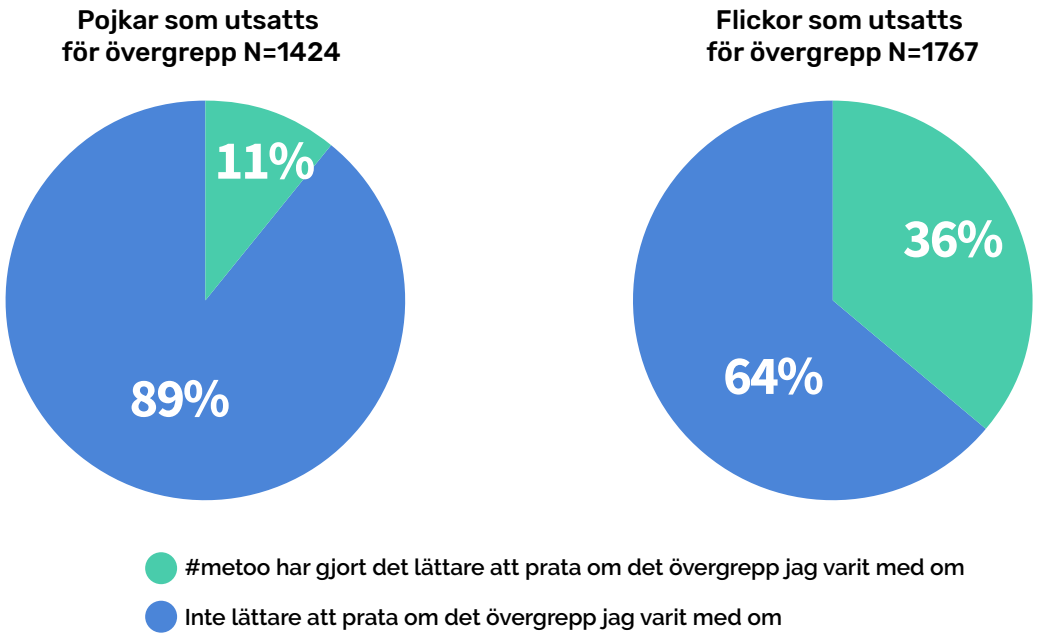

FIGUR 8.4

Ungefär en fjärdedel av pojkarna uppgav att de lärt sig mycket (24 %), att det blivit lättare att prata om sexuella övergrepp (26 %) och att #metoo påverkat deras syn på sexuella övergrepp (25 %), figur 8.4.

Dessutom tyckte 19 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna att deras eget beteende förändrats. Flickorna uppgav sammantaget att de i större utsträckning påverkats av #metoo på alla områden förutom när det gäller att ha blivit rädd för att anklagas för sexuella övergrepp. Här har istället pojkarna påverkats mer. Endast 3 procent av flickorna var rädda för att anklagas för sexuella övergrepp jämfört med 28 procent av pojkarna.

De elever som inte tycker att könsindelningen passar dem hade ett liknande svarsmönster som flickorna på de flesta områden, men låg mellan pojkar och flickor vad gäller rädslan för att anklagas för sexuella övergrepp. Gruppen är dock liten och skillnaderna är inte signifikanta.

FIGUR 8.5

De elever som själva utsatts för sexuella övergrepp fick följdfrågan om #metoo och den efterföljande debatten gjort det lättare för dem att berätta om/prata om de övergrepp de själva utsatts för. Totalt 33 procent uppgav att så var fallet. #metoo hade framför allt underlättat för flickor att prata om övergrepp, 36 procent av flickorna jämfört med 11 procent av pojkarna uppgav att så var fallet, figur 8.5.

Unga som inte får bestämma över sina liv

När familj och/eller släkt begränsar ungas möjligheter att bestämma över sina liv förknippas det ofta med en uppväxt med hedersrelaterade normer. I en enkätstudie bland 2300 elever i årskurs 9 uppgav 23 procent av flickorna att de förväntades vara oskulder

innan äktenskapet (Schlytter et al., 2009). I samma studie uppgav 16 procent av flickorna och 7 procent av pojkarna att de begränsades i sitt liv gällande att inte få välja framtida partner. I studien av Baianstovu et al., (2019) uppgav 7-9 procent av ungdomarna att de levde med hedersnormer relaterade till oskuld. Ytterligare en studie av Ghadimi & Gunnarsson (2018) visade att 20 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna förväntades vänta med sex tills de gift sig. I samma studie uppgav också 9 procent av flickorna och 8 procent av pojkarna att de kände oro över att inte få bestämma sin framtida partner.

I en nationell kartläggning om våld mot barn, där 4 741 elever i årskurs nio och åk två på gymnasiet deltog, svarade 2,5 procent av eleverna att de inte själva får bestämma vem de ska gifta sig med eller leva tillsammans med som vuxen (Jernbro & Landberg, 2018). De elever som hade minst en förälder som var född utanför Norden uppgav oftare att de inte själva fick välja framtida partner än elever med svenskfödda föräldrar (6,6 % jämfört med 0,9 %). Samma undersökning visade att 88 procent av de elever som inte själva fick välja partner var utsatta för någon form av barnmisshandel under uppväxten jämfört med 42 procent av andra elever, 59 procent var utsatta för två eller fler former av barnmisshandel jämfört med 16 procent av andra elever. Barnmisshandel definierades som våld från en vuxen och inkluderade fysisk och psykisk misshandel, att bevittna våld mellan föräldrar, omsorgssvikt och sexuella övergrepp. För en genomgång av studier rekommenderas Jernbro (2021).

I den aktuella undersökningen ställdes en rad frågor om begränsningar i elevernas möjligheter att bestämma över sina liv och om förväntningar från släkt och familj.

De flesta eleverna i undersökningen upplevde att de i hög grad kunde bestämma över sina liv. Det gällde vad de ska ha på sig och hur de ska se ut (99 %), vilka kompisar de ska ha (98 %), vad de ska göra med kompisar (97 %), vilka fritidsaktiviteter de deltar i (98 %), vilken utbildning de ska ha (97 %), vilken religion/livsåskådning de ska ha (96 %), vilken politisk uppfattning de ska ha (97 %) samt vem de ska gifta sig eller leva med som vuxen (98 %), tabell 8.1. Mellan 1,4 och 4 procent av de svarande kände sig begränsade på de olika områdena. Den enda signifikanta skillnaden mellan könen var att pojkar oftare upplevde att de inte själva fick bestämma vilken politisk eller ideologisk uppfattning de ska ha.

TABELL 8.1. ***Att få bestämma själv***

Jag får själv välja (stämmer mycket bra/ganska bra)	Alla N=3 382 %
..vad jag ska ha på mig och hur jag ska se ut	99
..vilka kompisar jag ska ha	98
..vad jag ska göra tillsammans med mina kompisar	97
..vilka fritidsaktiviteter jag ska delta i	98
..vilken utbildning jag ska ha	97
..vilken religion/livsåskådning jag ska ha	96
..vilken politisk eller ideologisk uppfattning jag ska ha	97
..vem jag ska gifta mig med/leva tillsammans med som vuxen	98

Även om de flesta elever som var födda utomlands upplevde att de själva fick bestämma så begränsades de oftare i sina val än de elever som var födda i Sverige på samtliga områden. Detta gäller speciellt för flickorna. Av de flickor som var födda utanför Sverige upplevde mellan 4,4 och 14 procent att de begränsades på något av de områden vi frågade om. Områdena där de upplevde störst begränsningar var att själv välja religion eller livsåskådning (14 %) och att själv välja vem de ska gifta sig med eller leva med som vuxen (9,4 %).

Av de pojkar som var födda utomlands upplevde mellan 3,4 och 11 procent att de begränsades i sina val på de olika områdena. Områdena där de utlandsfödda pojkarna upplevde störst begränsningar var att själv välja religion eller livsåskådning (11 %) och att själv välja vilken utbildning de ska ha (8,5 %).

Även de elever som hade minst en förälder som var född utanför Sverige upplevde att de begränsades i större utsträckning än elever utan någon utländsk bakgrund.

Eleverna fick även frågor om förväntningar från familj och släkt. Totalt 41 procent av eleverna uppgav att deras familj eller släkt förväntar sig att de ska vara gifta som vuxna. En större andel pojkar (44 %) än flickor (39 %) kände sådana förväntningar, tabell 8.7. Av samtliga elever kände 35 procent förväntningar på att de ska vara heterosexuella. En större andel pojkar än flickor kände förväntningar på att de ska vara heterosexuella (38 % jämfört med 33 %), tabell 8.2.

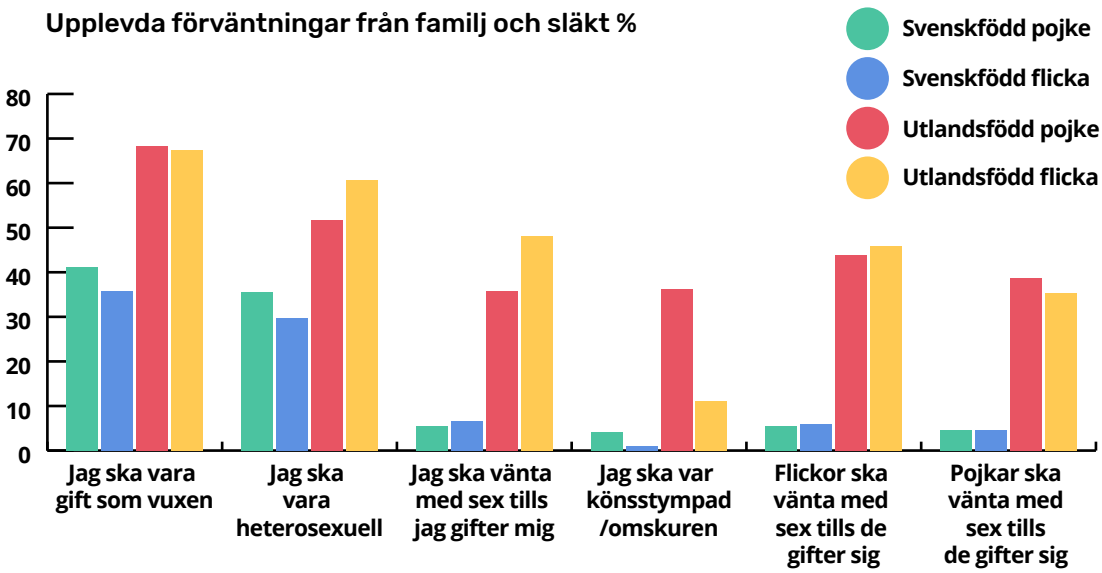
Förväntningar på att de ska vänta med sex tills de gifter sig var däremot vanligare bland flickor (11 %) än bland pojkar (9 %). Att familjen eller släkten har en allmän förväntan att flickor ska vänta med sex tills de gifter sig var något som 9,8 procent av eleverna upplevde, en allmän förväntan på att pojkar ska vänta med sex var något som 8,1 procent av eleverna upplevde. Pojkar upplevde att familj eller släkt har förväntningar på att både flickor och pojkar ska vänta med sex i större uträckning än vad flickor gjorde.

Samma fråga om förväntningar på att vara könsstympad/omskuren ställdes till alla elever, även om ingreppen innebär helt olika saker för flickor och pojkar. Av pojkarna upplevde 8 procent sådana förväntningar från familj eller släkt jämfört med 2,1 procent av flickorna. Könsskillnaderna var genomgående signifikanta.

TABELL 8.2. ***Förväntningar från familj eller släkt***

Förväntningar i din familj eller släkt(stämmer absolut/ganska bra)	Alla N=3 382 %	Pojkar N=1 452 %	Flickor N=1 804 %	Passar inte N=26 %
Att du ska var gift som vuxen	41	44	39	35
Att du ska vara heterosexuell	35	38	33	27
Att du ska vänta med sex till du gifter dig	9,9	9,0	11	0,0
Att du ska vara könsstympad/omskuren	4,7	8,0	2,1	0,0
Att flickor/unga kvinnor (t.ex. en syster) ska vänta med sex tills de gifter sig	9,8	10	9,9	0,0
Att pojkar/unga män (t.ex. en bror) ska vänta med sex tills de gifter sig	8,1	8,8	7,6	0,0

Skillnaderna mellan elever som var födda utanför Sverige respektive i Sverige vad gäller upplevda förväntningar från familj eller släkt var signifikanta på samtliga områden och ofta mycket stora, figur 8.6.

FIGUR 8.6

Totalt 68 procent av de utlandsfödda eleverna kände förväntningar på att vara gift som vuxen jämfört med 38 procent av de svenskfödda. Totalt 56 procent av de utlandsfödda eleverna kände förväntningar på att vara heterosexuella jämfört med 32 procent av de svenskfödda.

Av de utlandsfödda eleverna förväntades 42 procent vänta med sex tills de gifter sig jämfört med 6 procent av de svenskfödda. De utlandsfödda eleverna upplevde även i större utsträckning allmänna förväntningar från släkt och familj på att flickor ska vänta med sex till de gifter sig (44 % jämfört med 5,6 %) och pojkar (36 % jämfört med 4,6 %).

Av de pojkar som var födda utomlands kände 36 procent förväntningar på att vara omskurna jämfört med 4,1 procent av de svenskfödda. Av de flickor som var födda utomlands kände 11 procent förväntningar från familj eller släkt på att vara omskurna/könsstympade jämfört med 1,1 procent av de svenskfödda, figur 8.6.

Attityder till relationer och sex

Eleverna fick även frågor om sin egen syn på relationer och sex. De allra flesta elever tyckte att det är okej att tjejer och killar umgås som kompisar (99 %) och att det är okej att vara kär i någon av samma kön (92 %), att det är okej att både killar och tjejer har sex bara för att de har lust (90 %), tabell 8.3.

En fjärdedel av eleverna tyckte att såväl killar som tjejer ska vara kära i personen de har sex med. Totalt 2,3 procent tyckte att tjejer ska gå med på att ha sex även om de inte

vill och 2,4 procent tycket att killar ska göra detsamma. Totalt 7,2 procent tyckte att det var viktigt att en tjej väntar med sex tills de gifter sig och 6,8 procent tyckte att det var viktigt att en kille väntade.

TABELL 8.9. ***Syn på relationer och sex***

Hur ser du på relationer och sex (stämmer mycket bra/ganska bra)	Alla N=3 382 %
Det är okej att tjejer och killar umgås som kompisar	99
Det är okey att vara kär i någon av samma kön	92
En tjej ska vara kär i den person hon har sex med	26
En kille ska vara kär i den person han har sex med	25
Det är okej att en tjej har sex bara för att hon har lust	90
Det är okej att en kille har sex bara för att han har lust	90
Tjejer ska gå med på att ha sex även om de egentligen inte vill det	2,3
Killar ska gå med på att ha sex även om de egentligen inte vill det	2,4
Det är viktigt att en tjej väntar med sex tills hon gifter sig	7,2
Det är viktigt att en kille väntar med sex tills han gifter sig	6,8

Det fanns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar för samtliga frågor, även om de procenttalen inte skiljer sig så mycket åt. Fler flickor än pojkar tyckte att det är okej att tjejer och killar umgås som kompisar. Fler flickor tyckte också att det är okej att vara kär i någon av samma kön, att det är okej att en tjej har sex bara för att hon har lust samt att det är okej att en kille har sex bara för att han har lust.

Fler pojkar än flickor tyckte att en tjej ska vara kär i den hon har sex med, att en kille ska vara kär i den han har sex med, att tjejer ska gå med på att ha sex även om de inte vill, att killar ska gå med på att ha sex även om de inte vill, att det är viktigt att både killar och tjejer väntar med sex tills de gifter sig.

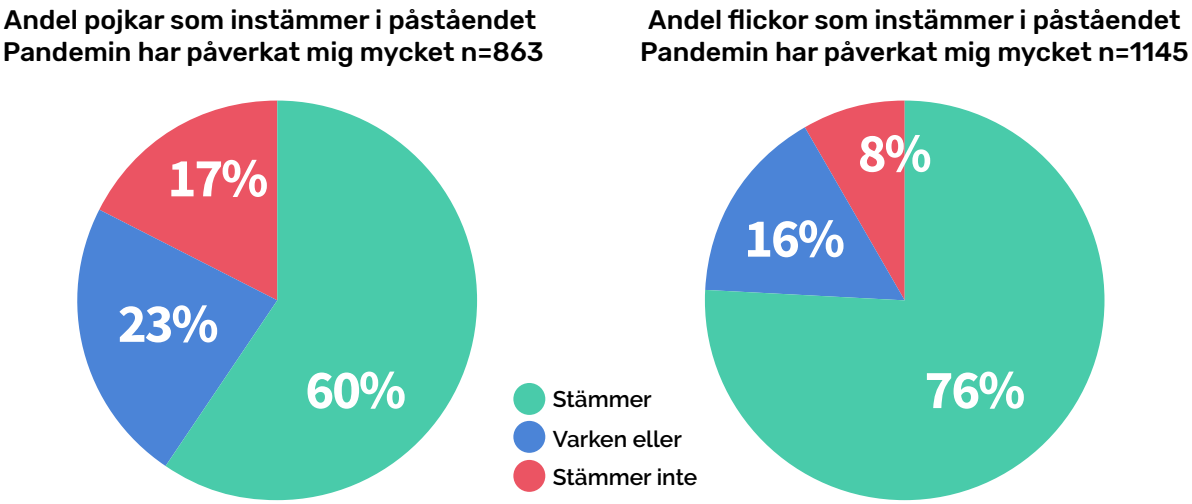
Hur covid-19 pandemin har påverkat svenska gymnasieelever

Den effekt som covid-19-pandemin har haft på den psykiska hälsan bland barn och unga har studerats i en rad studier i olika länder. En metastudie visar att pandemin har påverkat barn och unga negativt speciellt vad gäller ökad förekomst av depression och ångest bland tonåringar men även gällande posttraumatiska stressreaktioner (Nearchou et al., 2020). I vilken utsträckning som internationella studier går att generalisera till svenska förhållanden är dock osäkert eftersom restriktionerna under pandemin varierat kraftigt mellan olika länder.

Folkhälsomyndigheten (2020) ser risker för att barn och unga som behöver särskilt stöd inte tillgodogör sig kunskap eller fullföljer sin utbildning på grund av omställd under-

visning och ökad skolfrånvaro och att kvinnor och barn drabbas av isolering och våld i hemmet. Potentiella effekter av pandemin på barns och ungas levnadsvillkor diskuteras även av Sjögren et al. (2021). Myndigheten för delaktighet (2021) har särskilt lyft att barn och unga med funktionsnedsättning riskerar att drabbas av utebliven undervisning, distansundervisning, sämre tillgång till vård samt mer otrygga hemförhållanden. I många avseenden är det för tidigt att mäta effekterna av pandemin och det finns ett stort behov av studier på området.

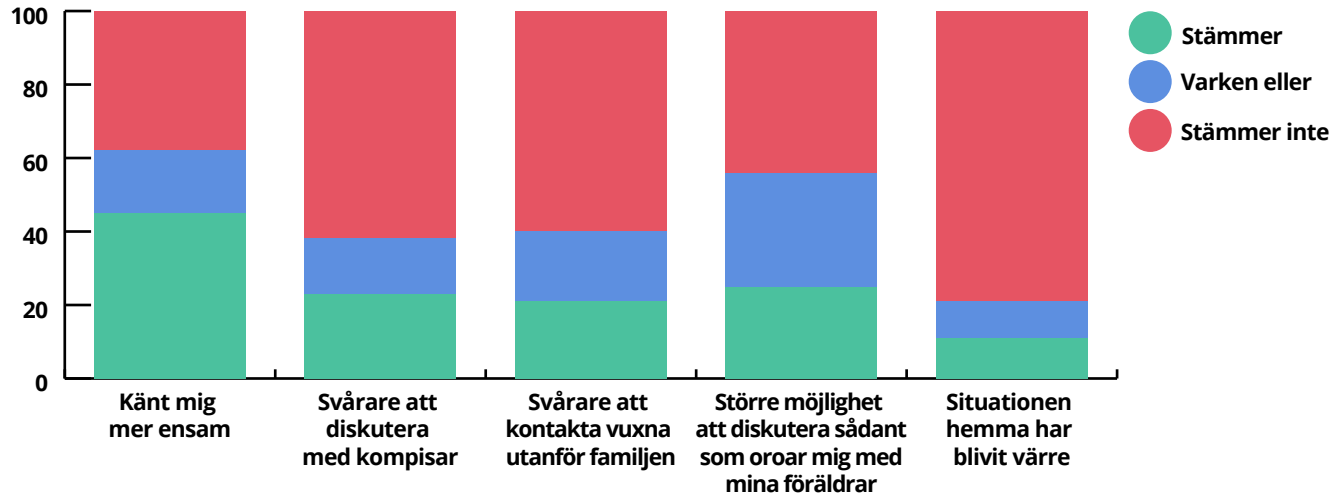
Efter gymnasieskolornas stängning 17 mars 2020 kompletterades enkäten med frågor om covid-19-pandemins påverkan på eleverna och hur hemundervisningen fungerat. Det innebär att de 2 082 elever som besvarade enkäten efter stängningen och återöppningen höstterminen 2020 hade möjlighet att svara på dessa frågor.

FIGUR 8.7

En majoritet av eleverna (69 %) instämde helt eller delvis i att covid-19-pandemin påverkade dem mycket. En högre andel flickor (76 %) än pojkar (60 %) instämde i påståendet, figur 8.7. Av de elever som inte tyckte att könsindelningen passade dem instämde 70 procent i påståendet att pandemin påverkat dem mycket.

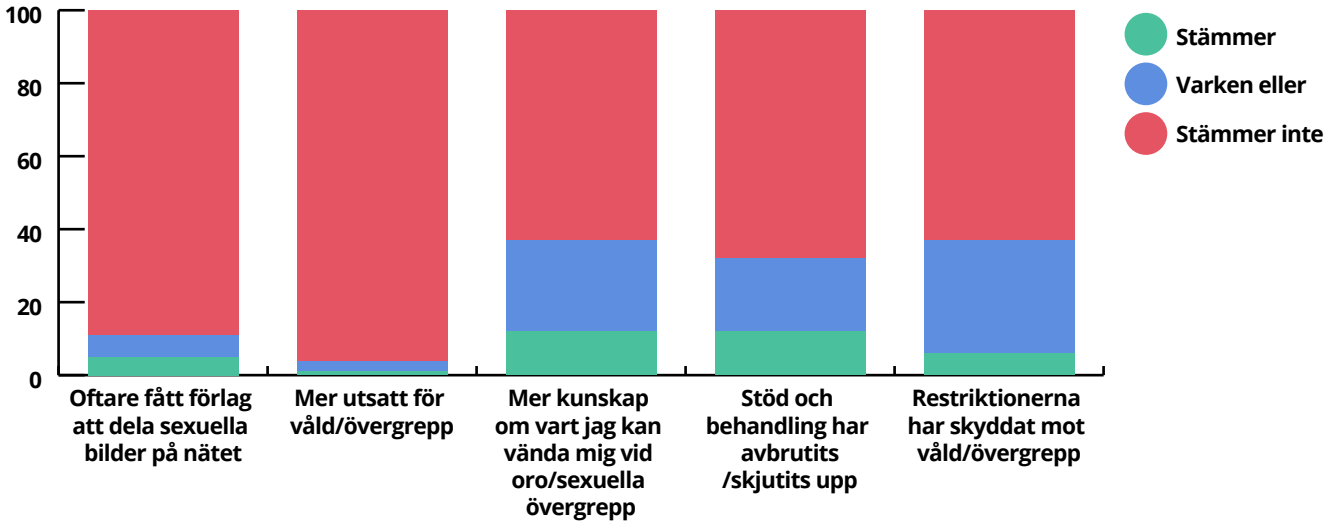
Covid-19-pandemin och dess påverkan

FIGUR 8.8

Totalt 45 procent av eleverna kände sig mer ensamma än tidigare, 23 procent upplevde att det blivit svårare att diskutera med kompisar om något oroar dem och 21 procent tyckte att det blivit svårare att kontakta vuxna utanför familjen om något oroar dem. Totalt 11 procent upplevde att deras hemsituation blivit värre än tidigare. Däremot tyckte 25 procent att de hade större möjlighet att diskutera sådant som oroar dem med sina föräldrar, figur 8.8.

Covid-19-pandemin och dess påverkan, fortsättning

FIGUR 8.9

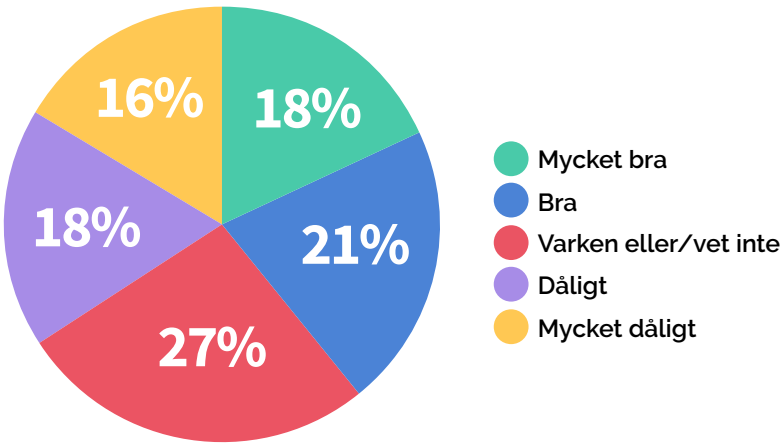
Endast en procent av eleverna uppgav att de blivit mer utsatta för våld/övergrepp under pandemin än tidigare, fem procent uppgav att de oftare fått förslag att dela sexuella bilder på nätet medan sex procent uppgav att restriktionerna på grund av pandemin skyddat dem från våld eller övergrepp, figur 8.9.

Vad gäller stöd och behandling så tyckte 12 procent att information under pandemin gett dem mer kunskap om vart de kan vända sig om något oroar dem eller om de är utsatta för övergrepp, samtidigt uppgav 12 procent att behandling avbrutits eller skjutits upp på grund av pandemin.

Könsskillnaderna var genomgående stora, flickor rapporterade en mer negativ påverkan än pojkar på de flesta områden. I jämförelse med pojkar kände sig flickor än mer ensamma än tidigare, de upplevde i högre utsträckning att hemsituationen försämrats och att det blivit svårare att prata med både jämnåriga och vuxna utanför familjen om något oroar dem. De elever som inte tycker att könsindelningen passar dem rapporterade en mer negativ påverkan än både flickor och pojkar på de flesta områden, men gruppen var liten och skillnaden är inte statistiskt säkerställd.

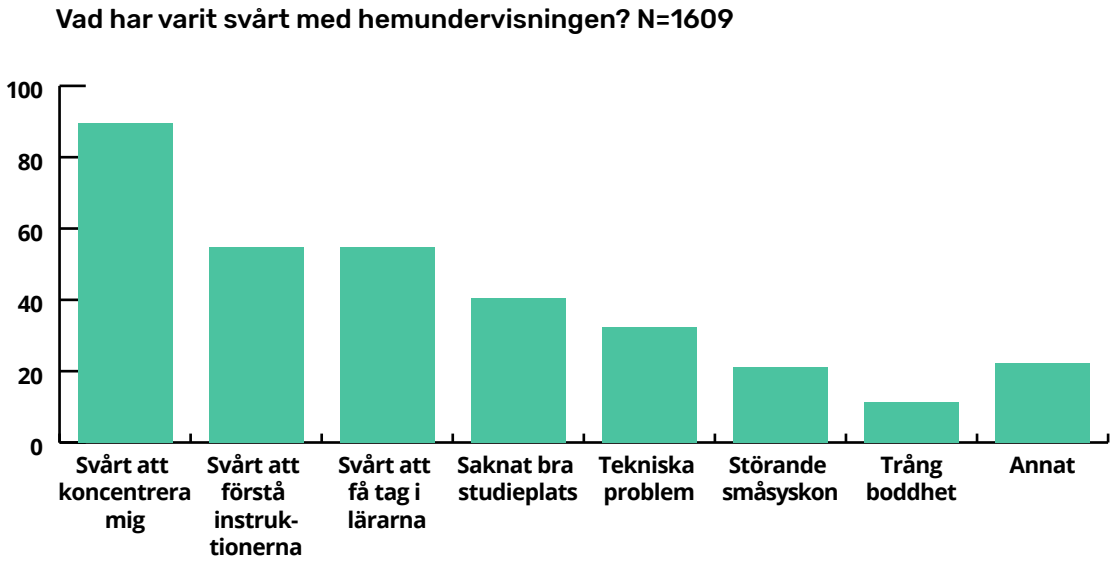
Flickor tyckte i större utsträckning än pojkar att det blivit lättare att prata med sina föräldrar, att de fått mer information om vart de kan vända sig om de oroar sig eller är utsatta för övergrepp. Flickorna upplevde även i högre utsträckning att restriktionerna skyddat dem för att utsättas för övergrepp.

Hur fungerade hemundervisningen? n=2028

FIGUR 8.10

Av de elever som hade erfarenhet av hemundervisning uppgav 39 procent att den fungerat bra eller mycket bra medan 34 procent upplevde att den fungerat dåligt eller mycket dåligt, figur 8.10. En större andel pojkar (20 %) än flickor (14 %) upplevde att hemundervisningen fungerat mycket dåligt. .

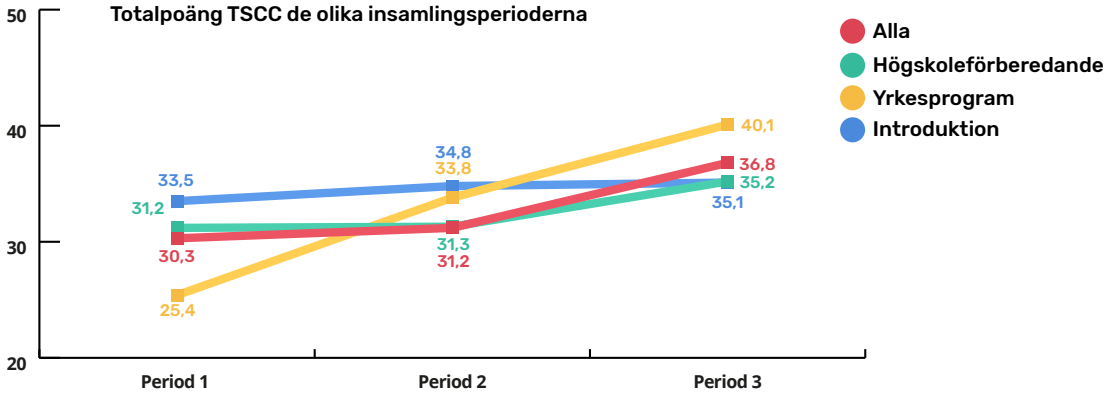

FIGUR 8.11

De problem som eleverna förknippade med hemundervisningen var främst att de hade svårt att koncentrera sig (90 %), att de hade svårt att förstå instruktionerna (55 %), att de hade svårt att få tag på lärarna (55 %), att de saknat en bra studieplats hemma (41 %) och tekniska problem (32 %), figur 8.11. Vad gäller koncentrationssvårigheter och trångboddhet fanns inga könsskillnader, annars upplevde flickorna genomgående större problem än pojkarna.

Förändringar i hälsa mellan de olika insamlingsperioderna

För att få ett mått på elevernas psykiska hälsa/ohälsa användes Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC) som mäter symtom och beteendestörningar som man ofta ser efter traumatiska upplevelser.

FIGUR 8.12

En jämförelse mellan de olika insamlingsperioderna visade att den psykiska ohälsan kontinuerligt steg under tiden datainsamlingen pågick. Skillnaderna är statistiskt säkerställda. Figur 8.12.

Under period 1 (våren 2020) låg medelvärdet på TSCC på 30,3, under period 2 (hösten 2020) på 31,2 och period 3 (våren 2021) på 36,8. I 2014 års undersökning låg medelvärdet på 29,6 (Svedin et al., 2015) således inte så långt från 30,3 under första perioden innan skolorna stängde. Den kraftigaste ökningen av psykisk ohälsa skedde på de yrkesförberedande programmen. På introduktionsprogrammen fanns ingen signifikant skillnad mellan perioderna.

Diskussion

Totalt 70 procent av eleverna tyckte att de fått tillräcklig information om sexuella övergrepp medan 11 procent inte tyckte att de fått tillräcklig information. Den vanligaste källan till information om sexuella övergrepp var media (87 %), följt av skolan (65 %). Eftersom de elever som svarat är ungefär arton år säger det ingenting om hur behovet av information täcks i yngre åldrar, men att en relativt stor andel av gymnasieeleverna inte fått information i skolan tyder på att det finns en stor utvecklingspotential.

En fjärdedel av eleverna tyckte att #metoo påverkat dem mycket. Könsskillnaderna var stora och det var tydligt att flickor påverkats i högre grad än pojkar. En majoritet av flickorna uppgav att de lärt sig mycket, att det blivit lättare att prata om sexuella övergrepp och att det påverkat deras syn på övergrepp. Bland pojkarna var det ungefär en fjärdedel som instämde i dessa påståenden.

Resultaten i undersökningen visar att #metoo har haft större inverkan på de flickor som själva utsatts för övergrepp än för de pojkar som utsatts, 36 procent av flickorna jämfört med 11 procent av pojkarna uppgav att det blivit lättare att prata om de egna övergreppen. Pojkarnas beskrev oftare en ökad oro kring att bli felaktigt anklagad.

Även om det är svårt att hitta jämförande studier kan vi konstatera att #metoo rörelsen inneburit att unga kunnat öppna upp och prata mer om sexuella övergrepp (Manikonda et al., 2018). Unga personer har efter #metoo i högre grad också funderat på hur övergrepp uppstår, sin egen del i dessa och hur de ska bete sig i sina kärleksrelationer (Zeilinger, 2018). Forskare menar att sociala medier är ett bra sätt att lyfta känsliga frågor som sexuella övergrepp men lyfter risken med att kvinnor objektifieras genom rörelser som #metoo (Bhattachrayya, 2018).

De flesta elever i undersökningen upplevde i stor utsträckning att de själva får göra val i sina liv, mellan 96 och 99 procent beroende på frågeområde. De elever som begränsas av familj eller släkt var oftare födda utanför Sverige, men det är värt att notera att en mycket stor majoritet av de utlandsfödda eleverna upplever att de själva får bestämma över sina liv, de elever som begränsas utgör en minoritet bland de utlandsfödda. Skillnaderna vad gäller upplevda förväntningar från familj eller släkt mellan elever som är födda utomlands och i Sverige är tydliga och ofta mycket stora. I vilken utsträckning förväntningarna är kopplade till förtryck eller våld framgår dock inte av denna undersökning. Det är en sak att förvänta sig något av en elev, något helt annat att använda hot

eller våld för att få igenom det. Tidigare studier visar dock ett starkt samband mellan begränsningar i ungas liv och utsatthet för olika former av våld (Jernbro & Landberg, 2018; Ghadimi & Gunnarsson 2018; Baianstovou et al., 2019).

Det är mycket allvarligt att mer än var tionde (11 %) utlandsfödd flicka upplevde förväntningar från familj eller släkt på att vara omskuren/könsstympad. Kvinnlig könsstympning är olagligt, har inga medicinska skäl och kan få svåra konsekvenser för den flicka som utsätts (Socialstyrelsen, 2015). När en ung flicka upplever att familj eller släkt förväntar sig att hon ska könsstympas kan det innebära att hon även utsätts för det.

Det finns skäl att uppmärksamma unga som begränsas i sitt liv eftersom de i betydligt högre grad varit utsatta för olika former av våld (se Baianstovou et al., 2019; Ghadimi & Gunnarsson, 2018; Jernbro & Landberg, 2018). I rapporten av Jernbro och Landberg var det så mycket som 88 procent av de unga som utsatts för någon form av barnmisshandel (våld från vuxna) under uppväxten jämfört med 42 procent bland de som själva får välja framtida partner.

Vad gäller elevernas egna attityder till sex och relationer så fanns signifikanta könsskillnader på samtliga områden vi frågat om, även om skillnaden i procentenheter inte var så stor mellan pojkar och flickor.

Den påverkan som pandemin och stängningen av skolorna haft på eleverna är tydlig. De upplever att de har påverkats negativt på en rad områden, och 34 procent av eleverna upplevde att hemundervisningen fungerat dåligt eller mycket dåligt. Flickor tycks ha påverkats mer negativt än pojkar. Kanske är det en förklaring till att den psykiska ohälsan mätt med TSCC stigit kontinuerligt för varje insamlingsperiod.

Endast en procent av eleverna uppgav att de blivit mer utsatta för våld/övergrepp under pandemin än tidigare. Drygt var tionde elev (11 %) upplevde att deras hemsituation var sämre än innan pandemin. Särskilt allvarligt är att den psykiska ohälsan kontinuerligt ökat under pandemins gång, vilket innebär att behovet av stöd och behandling antagligen ökat och behöver tillgodoses.

Samtidigt rapporterar elever även positiva förändringar, sex procent uppgav att restriktionerna på grund av pandemin skyddat dem från våld eller övergrepp, 25 procent uppgav att det blivit lättare att prata med sina föräldrar om sådant som oroade dem och 12 procent uppgav att informationen under pandemin gett dem mer kunskap om vart de kan vända sig om de är utsatt för övergrepp eller om något oroar dem.

Avslutande övergripande diskussion

Resultaten i den här rapporten kommer från den fjärde epidemiologiska undersökningen om ungdomars sexualitet och förekomsten av sexuella övergrepp, sexuell exploatering och sexuell exponering. Att kunna jämföra olika undersökningar med varandra och över tid är tämligen unikt samtidigt som det rekommenderas från många håll. Centrala frågeområden som till exempel sexuella övergrepp och sexuell exploatering behölls intakta medan andra områden byttes ut för att nya områden aktualiserats i en föränderlig värld. Områden som funktionsnedsättning/kronisk sjukdom och ungdomars pornografianvändning har utvidgats medan ungdomars rätt att bestämma över sina liv, #metoo debattens och covid-19 epidemins påverkan är nya.

Vi vill lyfta fram några händelser som ägt rum sedan den förra studien genomfördes 2014.

Under den tid som materialet samlades in drabbades världen av en pandemi, något som medförde förändrade livssituationer för både barn och vuxna i landet. Gymnasielever drabbades särskilt hårt när landets gymnasieskolor stängdes 15 mars 2020 och de fick övergå till distansundervisning. Den påverkan som pandemin och stängningen av skolorna har haft på eleverna är tydlig. De upplevde att de har påverkats negativt på en rad områden, och 34 procent av eleverna upplevde att hemundervisningen fungerat dåligt eller mycket dåligt. Flickor tycks ha påverkats mer negativt än pojkar.

År 2017 startade #metoo, vilket resulterade i en intensiv mediabevakning och debatt om sexuella övergrepp. År 2018 trädde förändringar i sexualbrottslagstiftningen i kraft, i den nya samtyckeslagen är frivilligheten utgångspunkten. Det ska inte längre krävas att gärningsmannen har använt sig av våld eller hot, eller utnyttjat offrets särskilt utsatta situation, för att kunna dömas för exempelvis våldtäkt. Brottsoffermyndighetens kampanj Av fri vilja nådde enligt utvärderingen sju av tio unga i landet (Brottsoffermyndigheten, 2019).

Utveckling över tid

En förhoppning inför studien var att den ökade uppmärksamheten på sexuella övergrepp och betoningen på att sex ska vara frivilligt skulle kunna bidra till att förebygga övergrepp, och att fler skulle kunna berätta för andra vad de varit med om. Någon sådan utveckling har vi inte sett, istället har det skett en signifikant ökning vad gäller förekomsten av sexuella övergrepp sedan 2014. Det var inte längre var femte elev som uppgav att de utsatts för övergrepp utan var fjärde och det var flickorna som i högre utsträckning var utsatta i årets undersökning. Drygt var tredje flicka uppgav att hon hade varit utsatt för ett sexuellt övergrepp under sin uppväxt, en hisnande andel. Eventuellt kan en del av ökningen handla om att det blivit lättare för ungdomar att definiera det de varit med om som övergrepp och att de därmed kunnat ange det i enkäten. Men, oavsett vad ökningen beror på så är situationen allvarlig och ingenting tyder på att den förbättras.

Det finns även andra försämringar i årets resultat. En större andel ungdomar än vid förra studien har skickat avklädda bilder eller filmer på sig själva via internet och en större andel av de ungdomar som haft sex via nätet hade känt sig pressade eller tvingade. Ökningen fanns hos bägge könen, men var större för flickorna. Det har skett en markant ökning av självskadebeteende och andelen unga som skadat sig med sex har ökat sedan den senaste studien. Flickor var betydligt mer utsatta än pojkar både när det gällde självskadebeteende generellt och att skada sig genom sex.

Eleverna skattade över lag sin hälsa sämre än 2014 mätt med Trauma symptom Checklist for Children (TSCC), försämringen är statistiskt säkerställd och återigen större för flickor än för pojkar. Hälsan försämrades dessutom för varje insamlingsperiod, de ungdomar som svarade efter det att gymnasieskolorna stängdes skattade sin hälsa sämre än de som svarade innan stängningen.

Andelen gymnasielever som uppgav att de har sålt sex har däremot legat stabilt under tidsperioden 2004 – 2020/2021, men en skillnad jämfört med tidigare undersökningar är att det i denna undersökning var vanligare att flickor sålt sex än att pojkar gjort det.

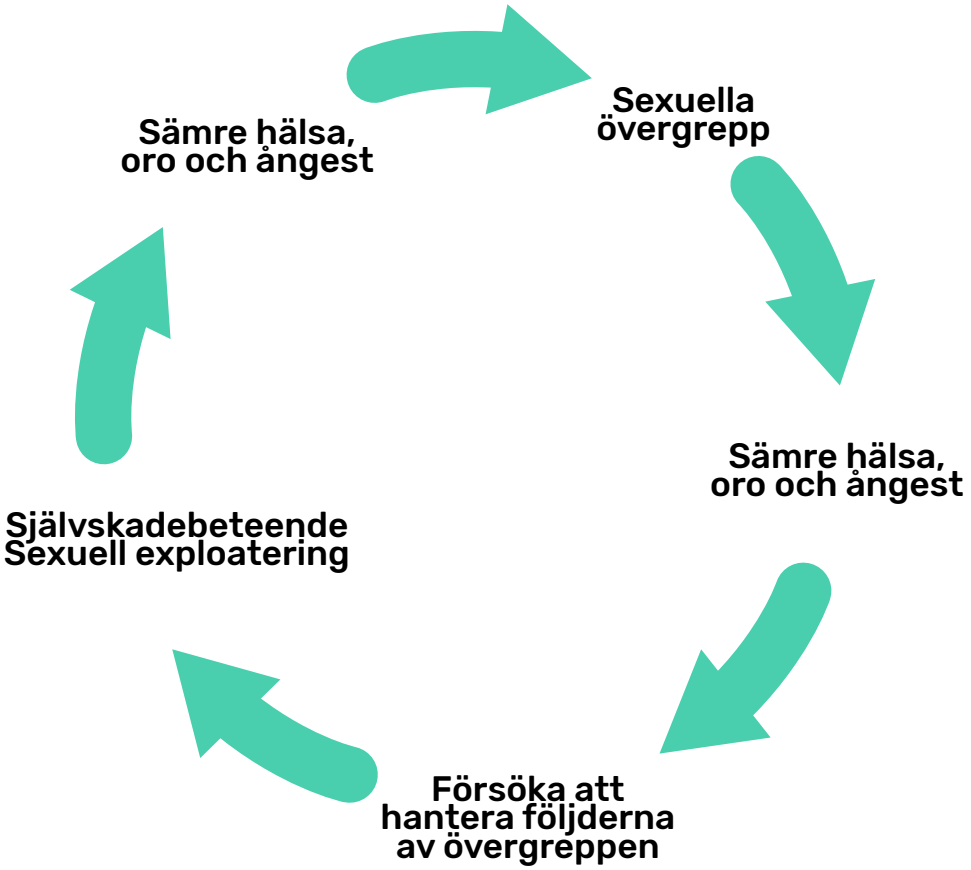
Hälsa, stöd och behandling

De ungdomar som utsatts för sexuella övergrepp eller sexuell exploatering har liksom de ungdomar som skadar sig med sex och de ungdomar som delar sexuella bilder på nätet en sämre hälsa än andra ungdomar.

Det är liksom i tidigare undersökningar tydligt att det främst är jämnåriga som tar emot förtroenden från de som utsatts för sexuella övergrepp. Att de jämnåriga sällan för det de fått höra vidare är tydligt, men detsamma tycks gälla även för till exempel föräldrar eller vuxna professionella, eftersom endast en liten andel av övergreppen var anmälda till polis eller socialtjänst. Få elever som utsatts för övergrepp hade sökt hjälp eller stöd hos professionella och en hög andel av de som ändå gjort det var missnöjda. I kontakten med polis och socialtjänst var en större andel missnöjda än nöjda. En viktig åtgärd för att förebygga psykisk ohälsa är att förbättra kvaliteten i stöd och hjälpinsatser. Det går inte att utesluta att en del av eleverna fattat ett beslut att inte söka hjälp utifrån en realistisk bedömning av det bristfälliga stöd som faktiskt erbjuds.

En anmälan till polis eller socialtjänst innebär också att nya personer får vetskap om vad som hänt. Det kan vara för barnet eller tonåringen okända myndighetspersoner, men även föräldrar och kanske andra i deras närhet som informeras om det de varit med om. Studien visar att de elever som utsatts för övergrepp har en större generell benägenhet att känna skuld och skam än andra, svårare att reglera känslor och dessutom sämre stödjande strukturer kring sig än andra elever. Detta kan naturligtvis bidra till att de tvekar att berätta. Samma faktorer kan också bidra till att en del av de ungdomar som utsatts för övergrepp utvecklar beteenden som leder in i en ond spiral där utsattheten accelererar.

De ungdomar som någon gång sålt sex var liksom de ungdomar som skadade sig med sex betydligt oftare utsatta för sexuella övergrepp än andra elever. En följd av att utsättas för sexuella övergrepp kan vara att utveckla destruktiva beteenden som ett led i försöken att hantera det som hänt. När barn och unga försöker hantera oro, ångest och psykisk ohälsa som är en följd av övergreppen kan det för en del av dem leda in till självskadebeteenden eller sexuell exploatering. Detta riskerar att öka den psykiska ohälsan och kan även leda till förnyad utsatthet för övergrepp, figur 9.1. Genom att tidigt fånga upp de barn som utsätts för sexuella övergrepp och erbjuda dem skydd, stöd och rehabilitering kan en sådan utveckling stoppas.

FIGUR 9.1

Det är viktigt att alla som får kännedom om att barn är utsatta för övergrepp, tar emot ersättning för sex eller skadar sig själva med sex uppmärksammar det, tar informationen på allvar och agerar. Samverkan mellan många olika instanser är önskvärt för att undvika att tonåringarna hamnar mellan stolar, för att uppmärksamma deras totala utsatthet och se till att de får adekvat stöd.

De professionella insatserna behöver utvecklas med hjälp av barn och unga själva, och innehålla möjlighet till krisstöd för alla som vill ha det, en snabb första bedömning och ett erbjudande om fortsatt behandling vid behov (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019). På så sätt kan en fortsatt negativ utveckling med svåra kroniska symtom, självskadebeteenden och utsatthet för sexuell exploatering undvikas.

Barn och unga med olika villkor

Flickor är i betydligt högre grad än pojkar utsatta för sexuella övergrepp. Sedan den förra undersökningen har flickors utsatthet ökat, när det gäller sexuella övergrepp och på en rad andra områden.

Män och pojkar stod för en mycket stor andel av alla de sexuella övergrepp som eleverna i studien rapporterade om och det var oftast män eller pojkar som utsatte eleverna på nätet och som utnyttjade dem i sexuell exploatering. Men även här fanns olika mönster och könsskillnader. Flickor var i mycket hög utsträckning utsatta av män eller pojkar. När pojkar var utsatta för övergrepp, var utsatta på nätet eller hade sålt sex var det däremot ofta en kvinna som utsatt dem.

Även om pojkar inte är utsatta för sexuella övergrepp lika ofta som flickor, så behöver deras utsatthet också tas på allvar. Studien visar att en lägre andel av de utsatta pojkarna berättar för någon, att de mer sällan söker professionell hjälp och att de mer sällan känner sig trodda och lyssnade på än flickorna. Kanske är det så att pojkarna inte känner igen sig i den allmänna bilden av någon som utsatts för ett sexuellt övergrepp, speciellt inte när de utsatts av en kvinna eller flicka.

Pojkar tycks inte heller ha känt igen sig i #metoo i samma utsträckning som flickor. En majoritet av flickorna uppgav att de lärt sig mycket, att det blivit lättare att prata om sexuella övergrepp och att det påverkat deras syn på övergrepp. Bland pojkarna var det ungefär en fjärdedel som instämde i dessa påståenden. Vad gäller elevernas egna attityder till sex och relationer så fanns signifikanta könsskillnader på samtliga områden vi frågat om, även om skillnaden i procentenheter inte är så stor mellan pojkar och flickor. Det innebär att synen på sex och relationer inte är jämställd.

Ungdomar som avviker från rådande normer genom att inte identifiera sig som flicka eller pojke, genom att inte vara heterosexuella eller genom att vara transsexuella är mer utsatta på en rad områden.

I årets studie har vi lagt till frågor om olika kategorier av funktionsnedsättning och kronisk sjukdom, ett område där det finns begränsad forskning (Svedin, Jonsson & Landberg, 2016). Lite drygt 60 procent av eleverna rapporterade att de hade någon sådan diagnos. Funktionsvariationer var signifikant vanligare bland de elever som utsatts för sexuella övergrepp, som sålt sex och som skadat sig med sex.

De flesta elever i undersökningen upplevde i stor utsträckning att de själva får göra val i sina liv, mellan 96 och 99 procent beroende på frågeområde. De elever som begränsas av familj eller släkt var oftare födda utanför Sverige, även om en mycket stor majoritet av de utlandsfödda eleverna upplevde att de själva får bestämma över sina liv. Även skillnaderna vad gäller upplevda förväntningar från familj eller släkt mellan elever som är födda utomlands och i Sverige var tydliga. I vilken utsträckning förväntningarna är kopplade till förtryck eller våld framgår dock inte av denna undersökning, men det är mycket allvarligt att mer än var tionde utlandsfödd flicka upplevde förväntningar från familj eller släkt på att vara omskuren/könsstympad. När en ung flicka upplever att familj eller släkt förväntar sig att hon ska könsstympas kan det innebära att hon även utsätts för det.

Porr

Den aktuella studien visade precis som många andra studier att de flesta unga sett porr någon gång, och att pojkar ser på porr betydligt oftare än flickor. Porr kunde uppfattas som upphetsande och spännande men också som avtändande och äcklig. En femtedel av eleverna tyckte att porren påverkat det sätt de har sex på, de hade provat sådant de sett i porren. Även om många ansåg att de lärt saker av porren och att deras eget sexliv påverkats var det endast 12 procent som tycket att porr var ett av de bästa sätten att lära sig om sex. Porr tycks alltså ha en funktion som sexualupplysning, men ungdomarna själva ser andra vägar att lära sig som bättre.

Det fanns stora könsskillnader när det gällde attityder till porr. Pojkar var betydligt mer positiva till porr än flickor och det var tydligt att flickorna i studien oftare såg porren som problematisk, kvinnoförnedrande och som ett utnyttjande av personerna som var med.

De ungdomar som vid något tillfälle hade tittat på porr skattade sin hälsa som sämre än de som aldrig tittat, och både pojkar och flickor mådde sämre ju mer porr de tittat på de senaste 12 månaderna. Storkonsumenter av porr (de som tittade varje dag) mådde mycket sämre än andra.

Barn och unga är en viktig målgrupp för förebyggande arbete

Hur kan vi då bli bättre på att förebygga utsatthet? Utifrån undersökningens resultat drar vi slutsatsen att barn och unga själva är en viktig målgrupp för förebyggande insatser. När det enbart är förövaren och den som utsatts som känner till övergreppen krävs ofta att den som utsatts berättar för någon för att få tillgång till skydd, upprättelse och rehabilitering. Av de elever som berättat för någon om sexuella övergrepp önskar en fjärdedel att de berättat tidigare. Med rätt stöd och information kan det kanske bli möjligt för fler att berätta och att berätta tidigare. Ett annat skäl är att barn och unga är de som utsätter i en stor del av fallen när det gäller sexuella övergrepp, sexuell exploatering och

utsatthet på nätet. Ett tredje skäl är att berättelser om att ett barn utsatts ofta stannar hos jämnåriga, vuxenvärlden förblir ovetande och myndigheter kommer aldrig i kontakt med den som utsatts.

Behov av fortsatt forskning

De är viktigt att fortsätta följa utvecklingen på de områden vi studerat över tid genom att upprepa samma studie igen med samma tidsintervall som tidigare (fem år). Det innebär att en ny studie skulle behöva genomföras år 2025.

Sexuella övergrepp och annat våld mot barn med funktionsnedsättning är ett område som behöver studeras vidare. Det finns i denna studie ett tydligt mönster av att dessa barn är mer utsatta, men enbart de elever som finns i gymnasieskolan är inkluderade i studien, vilket gör att många elever med svårare sjukdomar och funktionsnedsättningar faller bort. En studie som inkluderar elever med mer omfattande funktionsnedsättning, till exempel i gymnasiesärskolan skulle dock kräva betydande anpassningar av frågeformulär och genomförande.

Andra angelägna områden att utforska vidare är vad som gör att barn och unga avslöjar sexuella övergrepp, vad som gör att de är nöjda respektive missnöjda med det stöd de erbjuds och vilka ärenden som går vidare till en anmälan.

Referenser

Aho, N., Gren-Landell, M., & Svedin, C.G. (2016). The Prevalence of Potentially Victimizing Events, Poly-victimization, and its Association to Sociodemographic Factors: A Swedish Youth Survey. *Journal of Interpersonal Violence,* Feb31(4):620-51. doi: 10.1177/0886260514556105

American Psychiatric Association. DSM V Task Force. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder: DSM 5* (5 uppl.). American Psychiatric Publishing.

Anastassiou, A. (2017). Sexting and young people: A review of the qualitative literature. *The Qualitative Report*, 22(8), 2231-2239.

Barnafrid - nationellt centrum för kunskap om våld mot barn. (2019). *Slutrapport utvärdering av Barnahus.* Linköpings universitet.

Baumgartner, S.E., Sumter, S.R., Peter, J., Valkenburg, P.M., & Livingstone, S. (2014). Does country context matter? Investigating the predictors of teen sexting across Europe. *Computers in Human Behavior*, 34, 157-164.

Manikonda, L., Beigi, G., Liu, H., & Kambhampati, S. (2018). *Twitter for sparking a movement, reddit for sharing the movement: #metoo through the lens of social media*. Arizona State University, Tempe, Arizona, USA. 1803.08022.pdf (arxiv.org)

Bhattacharyya, R. (2018). #meeto movement: An awareness campaign. *International journal of innovation, creativity and change*, vol 3 (4), March 2018.

Bjureberg, J., Ljótsson, B., Tull, M. T., Hedman, E., Sahlin, H., Lundh, L.-G., L. G., Bjärehed, J., DiLillo, D., Messman-Moore, T., Gumpert, C., & Gratz, K. L. (2015). Development and Validation of a Brief Version of the Difficulties in Emotion Regulation Scale: The DERS-16. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 1–13. http://doi.org/10.1007/s10862-015-9514-x

Briere, J. (1996). *Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC): Professional manual.* Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.

Brottsförebyggande rådet. (2007). *Vuxnas sexuella kontakter med barn via internet*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsoffermyndigheten. (3 mars 2019). *Kampanj om frivilligt sex nådde sju av tio unga*. Kampanj om frivilligt sex nådde sju av tio unga (brottsoffermyndigheten.se)

Cater, Å. K., Andershed, A., & Andershed, H. (2016). Victimized as a child or youth: To whom is victimization reported and from whom do victims receive professional support? *International Review of Victimology*, *22*(2), 179–194. https://doi.org/10.1177/0269758016628945

Coper, K., Quayle, E., Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2017). Adolescents and self-taken sexual images: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 55:706-716.

Fegert, J.M., Vitiello, B., Plener, P.L., & Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and Adolescent Mental Health 14* (1). https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3

Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H.A., & Hamby, S.L. (2014). The lifetime prevalence of child sexual abuse and sexual assault assessed in late adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 55, 329-333. Doi:10.1016/j.jadohealth.2013.12.026.

Folkhälsomyndigheten. (2014). *Ungdomsbarometern - Ungdomar och sexualitet 2013/14*. Specialanalys för Folkhälsomyndigheten. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2015). *Klamydiainfektion.* Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten. (2015). *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige – UngKAB15 – en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år.* Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige (folkhalsomyndigheten.se)

Folkhälsomyndigheten. (2020). *Covid- 19 pandemins tänkbara konsekvenser på folkhälsan*. Covid-19-pandemins tänkbara konsekvenser på folkhälsan — Folkhälsomyndigheten (folkhalsomyndigheten.se)

Fredlund, C., Wadsby, M., & Jonsson, L.S. (2019). Motives and Manifestations of Sex as Self-Injury. *The Journal of Sex Research*, DOI:10.1080/00224499.2019.1689377

Fredlund, C., Svedin, C.G., Priebe, G., Jonsson, L., & Wadsby, M. (2017) Self reported frequency of Sex as Self-Injury (SASI) in a National study of Swedish adolescents and association to sociodemographic factors, sexual behaviors, abuse and mental health. *Child Adolescent Psychiatry Mental Health*, 11:9 DOI 10.1186/s13034-017-0146-7

Gartland, D., Bond, L., Olsson, C. A., Buzwell, S., & Sawyer, S. M. (2011). Development of a multi-dimensional measure of resilience in adolescents: the adolescent resilience questionnaire. *Medical Research Methodology, 11*(134), 1-10, DOI:10.1186/1471-2288-11-134

Ghadimi, M., & Gunnarsson, S. (2019). *Ung 018- en kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. TRIS- Tjejers rätt i samhället. https://static1.squarespace.com/static/5bea92c270e-8027e5843b891/t/5c764a40a4222f2f1ec35c23/1551256138834/UNG+018+-+En+kartläggning+av+hedersrelaterat+våld+och+förtryck+i+Uppsala.pdf#__utma=1.1347643390.1629448809.1629448809.1629448809.1&__utmb=1.2.10.1629448809&__utmc=1&__utmx=-&__utmz=1.1629448809.1.1.utmcsr=google%7Cutmccn=(organic)%7Cutmcmd=organic%7Cutmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utmk=53031592

Gratz, K. L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *26*, 41–54.

Hafstad, G.S., & Augusti, E-M. *Barn, ungdom og koronakrisen. En landsomfattande undersökelse av vold, overgrep og psykisk helse blant ungdom i Norge våren 2020.* Delrapport 1 av 3. Rapport nr 2. 2020. Nasjonalt Kunnskapssenter om vold och traumatisk stress.

Hamilton- Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H., Beech, A. (2017). *Everyone deserves to be happy and safe: A mixed methods study exploring how online and offline child sexual abuse impact young people and how professionals respond to it*. NSPCC. "Everyone deserves to be happy and safe": a mixed methods study exploring how online and offline child sexual abuse impact young people and how professionals respond to it (nspcc.org.uk)

Hamilton-Giachritsis, C., Hanson, E., Whittle, H., Alves-Costa, F., Pintos, A., Metcalf, T., & Beech, A. (2020). Technology assisted child sexual abuse: Professionals' perceptions of risk and impact on children and young people. *Child abuse & Neglect*, 104651.

Jenstav, M., & Meissner, M. (2016). *"Jag önskar att jag vågat prata med någon" – om att få stöd och hjälp ur ett sexuellt självskadebeteende*. Stockholms Tjejjour.

Jernbro, C., & S. Janson, S. (2017). *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv!- Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin partner.* Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Jernbro, C., Otterman, G., Lucas, S., Tindberg, Y., & Janson, S. (2017). Disclosure of child physical abuse and perceived adult support among swedish adolescents. *Child Abuse Review*, *26*(6), 451–464. https://doi.org/10.1002/car.2443

Jernbro. C. (2021). Förekomst och konsekvenser av hedersrelaterat våld och förtryck. I Karlsson Tuula. (Ed). *Vad har högre utbildning med hedersrelaterat våld och förtryck att göra?* Karlstad universitet och GAPF. Antologi: Vad har högre utbildning med hedersrelaterat våld och förtryck att göra? (diva-portal.org)

Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., & Jonsson, L. S. (2020). "All of Me Is Completely Different": Experiences and Consequences Among Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse. *Frontiers in psychology, 11.* https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.606218

Joleby, M., Landström, S., Lunde, C., & Jonsson, L. S (2021). Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse: A mixed methods study of court verdicts. *Psychology, Crime and Law, 27 (2),* 159-181

Jonsson, L. S. (2015). *Online sexual behaviours among Swedish youth: Characteristics, associations and consequences*. Doctoral dissertation. http://www.divaportal. org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A790967&dswid=9714

Jonsson, L. S., Svedin, C.G. & Hydén. M. (2014). "Without the internet, I never would have sold sex": young women selling sex online. *Cyberpsychology*, *8*(1).

Jonsson, L. S., Priebe, G., Bladh, M., & Svedin, C. G. (2014). Voluntary sexual exposure online among Swedish youth - social background, Internet behavior and psychosocial health. Computers in Human Behavior, 30, 181-189. doi:10.1016/j.chb.2013.08.00

Jonsson, L. S., Svedin, C.G. & Hydén M. (2015). Young women selling sex online – narratives on regulating feelings. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, *6*, 17–27. https://doi.org/10.2147/AHMT.S77324

Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet*. Fördjupningsrapport. Stiftelsen Allmänna Barnhuset/Barnafrid, Linköpings Universitet.

Jonsson, L. S., Zetterqvist, M., Preibe, G., Wadsby, M., Fredlund, C., & Svedin, CG. (2017). Similarities and differences in the functions of nonsuicidal self-injury (NSSI) and sex as self-injury (SASI). *Suicide and Life-Threatening Behavior.* 2017 Oct 26. doi: 10.1111/sltb.12417.

Jonsson, L. S., Fredlund, C., Preibe, G., Wadsby, M. & Svedin, C. G. (2019). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a crosssectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *13*, 32–32. https://doi.org/10.1186/s13034-019-0292-1

Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2019). *Barn utsatta för sexuella övergrepp av en kvinnlig förövare*. ECPAT Sverige.

Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2021). Uppväxt med porr. I Rung, N. (Ed). *Stora Porrboken*. Stockholm: Rebel Books.

Kastbom, Å., Sydsjö, G., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G.(2015). Sexual debut before the age of 14 leads to poorer pschosocial health and risky behaviour in later life. *Acta Paediatrica,* 104, 91-100.

Kloppen, K., Haugland, S., Svedin C.G., Mæhle, M., & Breivik, K. (2016). Prevalence of Child Sexual Abuse in the Nordic Countries: A Literature Review. *J Interpersonal Violence,* Feb31(4):620-51. doi: 10.1177/0886260514556105

Korkmaz, S., Överlien C., & Lagerlöf, H. (2020). Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*, *1-16*, 1–16. https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1848908

Landberg, Å., & Svedin, C.G. (2013). *Inuti ett Barnahus. En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter*. Rädda Barnen.

Maniglio, R. (2009). The impact of child sexual abuse on health: a systematic review of reviews. *Clinical Psychology Review, 29*(7), 647-657. doi: 10.1016/j.cpr.2009.08.003 .

Mattebo, M., Tydén, T., Häggström-Nordin, E., Nilsson, K., & Larsson, M. (2013). Pornography Consumption, Sexual Experiences, Lifestyles, and Self-rated Health Among Male Adolescents in Sweden. *Journal of Development & Behavioral Pediatrics*. 201334(7):460-8.

Monto, M.A., McRee, N., & Deryck, F.S. (2018). Nonsuicidal Self-Injury Among a Representative Sample of US Adolescents, 2015. *American Journal of Public Health*. 2018;108(8):1042-8.

Myndigheten för delaktighet. (2021). *Barn och unga mitt i en pandemi. Konsekvenser av coronapandemin* för barn och unga med funktionsnedsättning. Stockholm: Myndigheten för delaktighet. Barn och unga mitt i en pandemi (mfd.se)

Nearchou.F., Flinn, C. Niland, R., Subranamiam, S.S., & Hennessy, E. (2020). Exploring the Impact of COVID-19 on Mental Health Outcomes in Children and Adolescents: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2020, *17*(22), 8479; https://doi.org/10.3390/ijerph17228479

Nilsson, D., Wadsby, M., & Svedin, C.G. (2008). The psychometric properties of the Trauma Symptom Checklist for Children (TSCC) in a sample of Swedish children. *Child Abuse & Neglect, 32*(6), 627-636.

Nilsson, D., Svedin, C.G., Hall, F., Kazemi, E., & Dahlström, Ö. *Psychometric properties of the Adolescent Resilience Questionnaire (ARQ) in a sample of Swedish adolescents.* Submitted.

Novin, S., & Rieffe, C. (2015). Validation of the Brief Shame and Guilt Questionnaire for Children. *Personality and Individual Differences*, 85, 56-59. http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2015.04.028

Pearce, J. J. (2014). 'What's going on' to safeguard children and young people from child sexual exploitation: a review of local safeguarding children boards' work to protect children from sexual exploitation. *Child Abuse Review*, *23*(3), 159–170. https://doi.org/10.1002/car.2269

Peter, J., & Valkenburg, P.M. (2016). Adolescents and pornography: A review of 20 years of research. *Journal of Sexual Research*, 54(4-5):509–531.

Radford, L., Corral, S., Bradley, C., & Fisher, H. L. (2013). The prevalence and impact of child maltreatment and other types of victimization in the UK: Findings from a population survey of caregivers, children and young people and young adults. *Child Abuse & Neglect*, 37(10), 801–813. doi:10.1016/j.chiabu.2013.02.004

Rajan, G., Sydling, S., Ljunggren, G., Wändell. P., Wahlström, L., Philips, B., Svedin, C.G., & Carlsson, A. (2020). Health care consumption and psychiatric diagnoses among adolescent girls 1 and 2 years after a first-time registered child sexual abuse experience, a cohort study in the Stockholm Region. *European Child and Adolescent Psychiatry.* 2020 Nov 1. Online. 10.1007/s00787-020-01670-w.

Rung, N. (2021). *Stora Porrboken*. Rebel Books.

Schindele, A-C., Deogan, C., Idström, M., & Bergström, J. (2017). *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige. UngKAB15 – en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16-29 år.* Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å., & Rexvid, D. (2009). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under heders-relaterad kontroll i Stockholm stad- Omfattning och karaktär*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Sethi, D., Bellis, M., Hughes, K., Gilbert, R., Mitis, F., & Galea, G. (2013). *European report on preventing child maltreatment*. World Health Organization, Regional Office for Europe.

Sjögren, A., Engdahl, M., Hall, H., Holmlund, H., Lundin, M., Muhlrad, H., & Öckert, B. (2021). *Swedish children and youth during the COVID-19 pandemic*. IFAU 2021:3. Swedish children and youth during the COVID-19 pandemic. IFAU working paper 2021:3

Socialstyrelsen. (2015). *Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning En uppskattning av antalet.* Socialstyrelsen. Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning - En uppskattning av antalet (socialstyrelsen.se)

Sorbring, E., Skoog, T., & Bohlin, M. (2014) Adolescent girls´ and boy´s wellbeing in relation to online and offline sexual romantic activity. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(1).

SOU 2004:71. *Sexuell exploatering av barn i Sverige*. Socialdepartementet. Sexuell exploatering av barn i Sverige - Regeringen.se

Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst. (2010) *Förbud mot köp av sexuell tjänst En utvärdering 1999–2008.* Betänkande. (SOU 2010:49). Förbud mot köp av sexuell tjänst En utvärdering 1999-2008 SOU 2010:49 (regeringen.se)

Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2019). *Stöd och behandling för barn som utsatts för våld och sexuella övergrepp - Projektrapport och förslag till en modell.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Projektrapport-Stöd-och-behandling.pdf (triggerfish.cloud)

Stoltenborgh, M., van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment, 16*(2), 79-101. doi: 10.1177/1077559511403920

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter.* Avsnitt: sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar. SOU 2004:71, bilaga 3.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2009). Unga, sex och Internet. I Ungdomsstyrelsen, *Se mig – unga om sex och Internet* (pp.33-148). Ungdomsstyrelsen.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2009). Selling sex in a population-based study of high school seniors in Sweden: Demographic and psychosocial correlates. *Archives of Sexual Abuse, 36,* 21-32.

Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Unga, sex och Internet i en föränderlig värld*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Linköpings universitet och Lunds universitet.

Svedin, C.G., Åkerman, I., & Priebe, G. Frequent users of pornography. A population based epidemiological study of Swedish male adolescents. *Journal of Adolescence*. 2011;34(4):779-788.

Svedin, C.G., Jonsson, L. & Landberg, Å. (2016). *Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar (triggerfish.cloud)

Swannell, S.V., Martin, G.E., Page, A., Hasking, P., & St John, N.J. (2014). Prevalence of non-suicidal self-injury in nonclinical samples: systematic review, meta-analysis and meta-regression. *Suicide and Life Threatening Behavior.* 2014;44(3):273-303.

Tikkanen, R.H., Abelsson, J., & Forsberg, M. (2011). *Ung KAB09 – Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga.* Göteborgs universitet, Inst. för socialt arbete.

Whittle, H., Hamilton-Giachritsis, C., Beech, A., & Collings, G. (2013). A review of online grooming: Characteristics and concerns. *Aggression and Violent Behavior, 18*(1), 62–70.

WHO (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual abuse.* World Health Organization.

Zeilinger, J. (2018). The #metoo movement is affecting men too. It´s actually changing the way they think. MTV news. The #MeToo Movement Is Affecting Men Too - MTV

Zetterqvist. M., Lundh, L.G., Dahlstrom, Ö., & Svedin, C.G. (2013). Prevalence and function of non-suicidal self-injury (NSSI) in a community sample of adolescents, using suggested DSM-5 criteria for a potential NSSI disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology.* 2013;41(5):759-73.

BILAGA 1: Publikationer från undersökningarna 2004, 2009 och 2014

2004 års undersökning

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2004). Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Avsnitt Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar. *Bilaga 3. Sexuell exploatering av barn i Sverige*. SOU 2004:71.

Svedin, C.G., & Åkerman, I. (2006). Ungdom och pornografi - hur pornografi i media används, upplevs och påverkar pojkar respektive flickor. I *Koll på porr - skilda röster om sex, pornografi, medier och unga*. Mediarådet.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2007). Selling Sex in a Population Based Study of High School Seniors in Sweden: Demographic and Psychological Correlates. *Archives of Sexual Behavior*, 36(1):21-32.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2007). Sweden. In Mossige, S., Ainsaar, M., & Svedin, C.G. (Eds.) *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality. NOVA Rapport 18/07.* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Svedin, C.G. (2007) Experiences with sexual abuse, selling sex, and use of pornography. In Mossige, S., Ainsaar, M., & Svedin, CG. (Eds.) *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality. NOVA Rapport 18/07.* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Priebe, G., Åkerman, I., & Svedin, C.G. (2007). High-frequency consumers of pornography – A Swedish study. In Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S-A. (Eds.) *Generation P? Youth, Gender and Pornography.* Danish School of Education Press.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2008). The Strengths and Difficulties Questionnaire as a screening instrument in a community sample of high school seniors in Sweden. *Nordic Journal of Psychiatry*, 62(3):225-32.

Priebe, G., & Svedin, C.G. (2008). Child sexual abuse is largely hidden from the adult society. An epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse & Neglect,* 32:1095-1108.

Priebe, G., & Svedin, C.G. (2009). Prevalence, Characteristics, and Associations with of Sexual Abuse with Sociodemographics and Consensual sex in a Population-Based Sample of Swedish Adolescents. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18(1),19-39.

Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C.G., & Långström, N. (2010). Sexually coercive behavior in male youth: population survey of general and specific risk factors. *Archives of Sexual Behavior*, 64(1):19-26.

Priebe, G., Bäckström, M., & Ainsaar, M. (2010). Vulnerable adolescent participants' experience in surveys on sexuality and sexual abuse: ethical aspects. *Child Abuse & Neglect*, 34(6):438-47 doi: 10.1177/1077559510367937.

Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C.G., Mossige, S., & Långström, N. (2011). Female youth who sexually coerce: Prevalence, risk, and protective factors in two national high school surveys. *Journal of Sexual Medicine*, 8(12):3354-62.

Seto, M.C., Kjellgren, C., Priebe, P., Mossige, S., Svedin, C.G., & Långström, N. (2010). Sexual coercion experience and sexually coercive behavior: a population study of Swedish and Norwegian male youth. *Child Maltreatment*, 15(3):209-28

Svedin, C.G., Åkerman, I., & Priebe, G. (2011). Frequent users of pornography. A population based epidemiological study of Swedish male adolescents. *Journal of Adolescence*, 34(4):779-788.

Seto, M.C, Hermann, C.A., Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C.G., Långström, N. (2015). Viewing Child Pornography: prevalence and correlates in a representative community sample of young Swedish men. *Archives of Sexual Behavior*, 44(1):67-79. doi: 10.1007/s10508-013-0244-4. Epub 2014 Feb 11.

2009 års undersökning

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2009). Kapitel 3. Unga, sex och Internet, s 32-147. I *Se mig. Unga om sex och Internet.* Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:9. Ungdomsstyrelsen.

Priebe, G. & Svedin, C.G. (2012). Online or offline victimisation and psychological well-being – A comparison of sexual minority and heterosexual youth. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 21:569-582. Doi: 10.1007/s00787-012-0294-5

Svensson, F., Fredlund, C., Svedin, C.G., Priebe, G., & Wadsby, M. (2013). Adolescents selling sex: abusive experiences, mental health and need of help and support – a Swedish study of a national sample. *Nordic Journal of Psychiatry*, 67(2):81-8. doi: 10.3109/08039488.2012.679968. Epub 2012 May 8.

Fredlund, C., Svensson, F., Svedin, C.G., Priebe, G., & Wadsby, M. (2013). Adolescents selling sex: abusive experiences, mental health and need of help and support – a Swedish study of a national sample. *Journal of Child Sexual Abuse,* 22(3):312-25. doi: 10.1080/10538712.2013.743950

Priebe, G., & Svedin, C.G. (2013). Operationalization of three dimensions of sexual orientation in a national survey of late adolescents. *Journal of Sex Research*, 50(8):727-38. doi: 10.1080/00224499.2012.713147. Epub 2012 Nov 8.

Jonsson, L., Priebe, G., Bladh, M., & Svedin, CG. (2014). Voluntary sexual exposure online among Swedish youth - social background, Internet behavior and psychosocial health. *Computers in Human Behavior, 30*(1), 181-189. http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2013.08.005

Wadsby, M., Priebe, G., & Svedin, CG. Adolescents with alternating residence: A comparison with adolescents living with both parents or with a single parent. *Journal of Child Custody*, 11:202-215. Doi:10.1080/15379418.2014.943448

Kastbom, Å. A., Sydsjö, G., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. (2015). Sexual debut before the age of 14 leads to poorer psychosocial health and risky behavior in later life. *Acta Paediatrica* 2015;104(1):91-100. DOI:10.1111/apa12803.

Jonsson, L.S., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. Online sexual behaviours among Swedish youth – associations to background factors, behaviours and abuse. *European Journal of Child and Adolescent Psychiatry*. DOI 10.1007/s00787-015-0673-9

Kastbom, Å.A., Sydsjö, G., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. (2016). Differences in sexual behavior, health and history of child abuse among school students who did and did not engage in sexual activity by the age of 18: a cross sectional study. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 8;7:1-11. doi: 10.2147/AHMT.S95493.

2014 års undersökning:

Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Unga sex och Internet – i en föränderlig värld*. Rapport. Linköpings: Linköpings Universitet.

Landberg, Å., Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Det gäller en av fem – fakta om barn, sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2014.* Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2015). *Sexuella övergrepp och sexuell exploatering av unga i Stockholm stad.* Stockholm stad och Linköpings Universitet.

Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Fördjupningsrapport.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset/Barnafrid, Linköpings Universitet. Stockholm/Linköping.

Landberg, Å., & Jonsson L. (2017). *En del av verkligheten – om barn , sexuella övergrepp och nätet.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Fredlund, C., Svedin, C.G., Priebe, G., Jonsson, L., & Wadsby, M. (2017). Self-reported frequency of Sex as Self-Injury (SASI) in a National study of Swedish adolescents and association to sociodemographic factors, sexual behaviors, abuse and mental health. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health. Child Adolescent Psychiatry and Mental Health 11:9* doi: 10.1186/s13034-017-0146-7

Jonsson, L., Zetterqvist, M., Preibe, G., Wadsby, M., Fredlund, C., & Svedin, C.G. (2019). Similarities and differences in the functions of nonsuicidal self-injury (NSSI) and sex as self-injury (SASI). *Suicide and Life-Threatening Behavior,* 49(1):120-36. doi: 10.1111/sltb.12417

Fredlund, C., Dahlström, Ö., Svedin, C.G., Wadsby, M., Jonsson L.S., & Priebe, G. (2018). Adolescents' motives for selling sex in a welfare state - A Swedish national study. *Child Abuse & Neglect,* 81:286-295. doi: 10.1016/j.chiabu.2018.04.030.

Zetterqvist, M., Svedin, C.G., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Jonsson, L.S. (2018). Self-reported nonsuicidal self-injury (NSSI) and sex as self-injury (SASI): Relationship to abuse, risk behaviors, trauma symptoms, self-esteem and attachment. *Psychiatry Research,* 265:309-316. doi: 10.1016/j.psychres.2018.05.013.

Tordön, R., Svedin, C.G., Fredlund, C., Jonsson, L., Priebe, G., & Sydsjö, G. (2019). Background, experience of abuse, and mental health among adolescents in out-of-home care: a cross-sectional study of a Swedish high school national sample. *Nordic Journal of Psychiatry*, 73(1):16-23. doi:10.1080/08039488.2018.1527397.

Jonsson, L.S., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Svedin, C.G. (2019). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health,* 24;13:32. doi:10.1186/s13034-019-0292-1.

2004, 2009 och 2014 års undersökningar:

Donovan, M., Jonsson, L., Bladh, M., Priebe, G., Fredlund, C., & Svedin, C.G. (2021). Adolescents' use of pornography – trends over a ten-year period in Sweden. *Archives of Sexual Behavior.* Accepted 18/6 2021. doi: 1007/s10508-021-02084-8

Bilaga 2. Instrument i enkäten

Enkäten innehöll fyra standardiserade mätinstrument. Dessa var:

Trauma Symptom Checklist for Children, TSCC, (Briere 1996) som är ett instrument som mäter trauma symptom hos barn 8-17 år. Instrumentet innehåller 54 frågor som kan delas in i sex kategorier; oro, depression, posttraumatisk stress, sexuella besvär, dissociation och ilska. Svaren delas in i Aldrig – Ibland – Ofta – Nästan alltid. Validering av instrumentet är gjort av Briere (1996) där Cronbach´s alfa beräknades till .84 för hela instrumentet samt uppdelat på de sex kategorierna .77-.89. Validering av den svenska översättningen gjordes 2008 av Nilsson, Wadsby och Svedin (2008) vilket gav ett Cronbach´s alfa på .94 och .78-.83 för underkategorierna. Högre poäng på de olika kategorierna eller totalt indikerar en sämre hälsa. Formuläret användes även i 2014 års undersökning.

Difficulties in Emotion Regulation Scale, DERS-16, som utvecklats av Bjureberg och medarbetare (2016) är en välanvänd självskattningsskala för att mäta svårigheter i känsloreglering och är en förkortad version av originalets 36-frågor långa formulär (Gratz & Roemer, 2004). DERS-16 har uppvisat giltig och snabb metod för bedömning av övergripande känsloregleringssvårigheter.

Varje av de 16 frågorna besvaras genom att fylla i hur ofta varje påstående stämmer, genom att skriva lämplig siffra (1-5) med följande svarsalternativ: (1) Nästan aldrig (0-10 %), (2) Ibland (11-35 %), (3) Cirka hälften av tiden (36-65 %), (4) Det mesta av tiden (66-90 %), (5) Nästan alltid (91-100 %). Frågorna summeras till en totalpoäng samt 5 delskalor: Clarity = brist på känslomässig klarhet; Goals = svårigheter att engagera sig i målstyrt beteende i samband med stress; Impulse = svårigheter att kontrollera sina impulser vid stress; Strategies = begränsad tillgång till effektiva känsloregleringsstrategier; Nonacceptance = icke-acceptans av känslomässigt negativa känslor. Psykometriska undersökningar har visat att DERS-16 erbjuder en valid och kort metod för bedömning av övergripande känslomässiga regleringssvårigheter (Bjureberg et al., 2016). Den sammanlagda poängen på skalan kan variera från 16 till 80 där högre poäng indikerar större svårigheter med känsloregleringen.

Adolescent Resilience Questionnaire, ARQ, är ett omfattande självskattnings-formulär som utvecklats av Gartland och medarbetare i Australien (2011) samt översatts till svenska (Svedin, Nilsson & Jonsson, 2018) och som mäter interna och sociala resiliensstärkande faktorer hos ungdomar i åldrarna 11-20 år under de senaste sex månaderna. Formuläret består av 88 frågor med tolv skalor som är indelade i fem domäner. Domänen Individual mäter interna resiliensstärkande faktorer och består av delskalorna Självförtroende, Negativ Kognition, Empati/Tolerans, Emotionell Insikt och Sociala Färdigheter. Domänerna Familj, Vänner, Skola och Område är domäner som mäter sociala resiliensstärkande faktorer. Domänerna Familj respektive Vänner har båda två subskalor: Gemenskap och Tillgänglighet. Domänen Skola har två subskalor: Stödjande miljö och Gemenskap medan domänen Område enbart har subskalan Gemenskap. Items i formuläret är formulerade som påståenden

som “min familj lyssnar på mig”, “mitt liv har en känsla av mening” och “mina lärare ger mig extra hjälp om jag behöver det”. Formuläret administreras på en femgradig likert-skala från “nästan aldrig” (1) till “nästan alltid” (5). I ursprungsstudien från Australien fann man god intern konsistens med Cronbach´s alfa mellan .70-.90 för all subskalor utom subskalan Vänner - tillgänglighet. I den Svenska normeringsstudien (Nilsson et al., i manuscript) varierade Cronbach's alfa mellan .70 och .91 inom alla domäner och subskalor utom för subskalorna Empati/Tolerance and Emotionell Insikt vars värden var .61 respektive .69. För den totala ARQ skalan var Cronbach's alfa .95. I denna undersökning gjordes av utrymmesskäl ett urval av 12 frågor från ARQ. Denna ARQ-12 genererar bara en totalskala och en totalpoäng som varierar mellan 12 och 60 poäng som mått på resiliens. Ju högre poäng ju högre resiliens.

Brief Shame and Guilt Questionnaire for Children, BSGQ, är ett relativt kort formulär som utvecklats av Novin och Rieffe (2015) och översatts till svenska av Svedin och Landberg (2019). Formuläret består av 12 frågor som mäter barn och ungdomars benägenhet att känna skamkänslor (6 frågor) och skuldkänslor (6 frågor). Varje fråga besvaras på en tregradig skala (1= Inte alls, 2= Lite, 3= Mycket) varför totalpoängen kan variera mellan 12 och 36 och delskalorna mellan 6 och 18 poäng. Formuläret har visat goda psykometriska egenskaper (Novin & Rieffe, 2015) men inte använts i Sverige tidigare eller i denna åldersgrupp.

Unga, sex och internet

Efter #MeToo

- om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021

Den här rapporten beskriver resultaten från den fjärde nationella studien på området ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering. Gymnasielever har fått svara på frågor om utsatthet under hela uppväxten. Genom att ställa samma frågor i upprepade undersökningar går det att följa utvecklingen över tid. I studien uppgav var fjärde elev att de någon gång under sin uppväxt utsatts för någon form av sexuellt övergrepp. Sist undersökningen genomfördes 2014 var det var femte elev. Flickor var betydligt mer utsatta än pojkar, drygt var tredje flicka uppger att hon varit utsatt för övergrepp under sin uppväxt.

Det är liksom i tidigare undersökningar tydligt att det främst är jämnåriga som tar emot förtroenden från de som utsatts för sexuella övergrepp. Att de jämnåriga sällan för det de fått höra vidare är tydligt, men detsamma tycks gälla även för till exempel föräldrar eller vuxna professionella, eftersom endast en liten andel av övergreppen var anmälda till polis eller socialtjänst.

Eftersom så få utsatta barn kommer till myndigheternas kännedom är det unikt att få ta del av erfarenheterna även från de ungdomar som ännu inte berättat för vuxna eller för professionella. Resultaten i rapporten kan användas som underlag i alla verksamheter som möter barn och unga, både för att förebygga utsatthet och för att ge de barn och unga som redan utsatts stöd, rehabilitering och skydd.

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

Om Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Stiftelsen Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse med uppdrag att stödja metod- och kunskapsutveckling i syfte att stärka barn och ungdomar i socialt utsatta situationer. Vårt arbete utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, och fokuserar på att öka kompetensen hos professionella som möter barn, genom att utveckla och sprida kunskap från forskning och praktik. Vi driver egna utvecklingsprojekt, anordnar konferenser och seminarier samt ger ut rapporter i aktuella frågor.

Läs mer om oss på ***www.allmannabarnhuset.se***